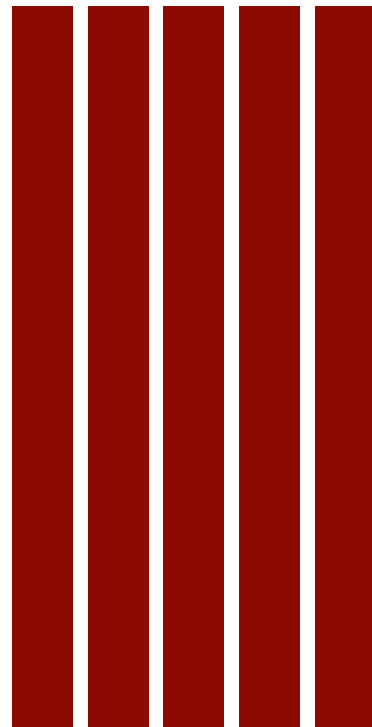




# EESC

Rytų Europos studijų centras

**Eurazijos sąjunga: iššūkis  
Europos Sąjungai ir Rytų  
partnerystės valstybėms**



# **Eurazijos sąjunga: iššūkis Europos Sąjungai ir Rytų partnerystės valstybėms**

2012-12-19

*Vilnius*

**Atliko:** VšĮ „Rytų Europos studijų centras“

**Projekto vadovas:** dr. Laurynas Kasčiūnas

**Autoriai:** prof. Ramūnas Vilpišauskas, Raimondas Ališauskas,  
dr. Laurynas Kasčiūnas, Živilė Dambrauskaitė, Vytautas Sinica,  
Ihor Levchenko (Ukraina), Victor Chirila (Moldova)

---

---

## **Turinys**

Santrumpos	4
Įvadas: Eurazijos ekonominė sąjunga – Europos integracijos analogija?	5
I. Institucinė Eurazijos MS architektūra	7
II. Eurazijos MS: ekonominis ir / ar geopolitinis projektas?	10
III. Eurazijos MS (ne) suderinamumas su PPO taisyklėmis	16
IV. Dalyvavimo Eurazijos ekonominėje sąjungoje motyvai	20
V. ES ir Eurazijos ekonominės sąjungos (ne) suderinamumas ir konkurencija	25
VI. Eurazijos MS plėtros galimybės: Ukrainos ir Moldovos atvejai	29
VII. Eurazijos ekonominės sąjungos pripažinimo ir nepripažinimo klausimas	34
VIII. Kokia turėtų būti ES strategija Eurazijos ekonominės sąjungos atžvilgiu (rekomendacijos)	37
Išvados ir kryptys tolesniems tyrimams	39
Priedai	43
Personalinė Eurazijos ekonominės komisijos kolegijos sudėtis ir funkcijų pasiskirstymas	47
Eurazijos Sąjungos poveikis Lietuvos interesams ir nacionaliniam saugumui	48

---

## Santrumpos

BVP – bendrasis vidaus produktas

EB – Europos Bendrija

EBRD – (*angl. European Bank for Reconstruction and Development*) Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas

EEK – Eurazijos ekonominė komisija

ES – Europos Sąjunga

ELPA – Europos laisvosios prekybos asociacija

GATS – (*angl. General Agreement on Trade in Services*) Bendrasis susitarimas dėl prekybos paslaugomis

GATT – (*angl. General Agreement on Tariffs and Trade*) Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos

ITP – (*angl. International Trade Organization*) Tarptautinės prekybos organizacija

KSSO – Kolektyvinės saugumo sutarties organizacija

MFN – (*angl. Most-Favoured-Nation Treatment*) didžiausio palankumo režimas

MS – Muitų sąjunga

NVS – Nepriklausomų valstybių sandrauga

OECD – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

PPO – Pasaulio prekybos organizacija

## **Įvadas: Eurazijos ekonominė sąjunga – Europos integracijos analogija?**

Iširus SSRS, per pastaruosius du dešimtmečius Nepriklausomų valstybių sandraugos (NVS) erdvėje buvo daug įvairių bandymų paskatinti gilesnę ekonominę integraciją, tačiau šiose iniciatyvose nuolat būdavo paliekamos išlygos, leidžiančios valstybėms narėms pasirinkti integracijos gylį. Tai galima paaiškinti ir tuo, kad daugeliui šalių šios sandraugos įkūrimo motyvas buvo ne (re)integracijos recepto paieškos, o priemonė užtikrinti sąlygas buvusioms SSRS valstybėms tvarkingai „išsiskirti“.

NVS prekybos režimo pagrindą sudarydavo dvišaliai prekybos susitarimai, reguliariai papildomi išimtimis. Tuo tarpu daugiašaliuose susitarimuose NVS rėmuose dažniausiai buvo koordinuojami tik specifiniai klausimai: muitų procedūrų suvienodinimas, prekių kilmės nustatymo taisyklės ir pan. Be to, daugiašaliuose susitarimuose reikalauta ratifikavimo nacionaliniuose parlamentuose ir tai buvo papildomas saugiklis toms šalims, kurios į integracijos gilinimą žvelgė rezervuotai. Tai lėmė, kad NVS narių įsipareigojimai šiems susitarimams buvo labai riboti<sup>1</sup>. **Tokia teisiškai neįpareigojančių dvišalių susitarimų gausa, sistemingas išimčių taikymas, tarpvyriausybiniis integracijos pobūdis lėmė ne tik tai, kad NVS nesugebėjo transformuotis į stipriai integruotą ekonominį darinį, turintį viršvalstybiškumo elementų, bet ir užkirto galimybę NVS rėmuose atsirasti politinei sąjungai.**

Nepavykus išjudinti integracijos „skėtinės“ NVS rėmuose, posovietinės erdvės (re)integracijos architektai (varomoji reintegracijos jėga visada buvo Rusija) ėmė vadovautis „kelių greičių“ formule, kai „norinčios ar įvairiais būdais paskatintos“ valstybės telkiasi į branduolį ir integruojasi viename ar kitame politikos sektoriuje. Praktinė tokios prieigos išraiška – funkcionuojančios karinė Kolektyvinės saugumo sutarties organizacija (KSSO) ir ekonominė Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjunga (MS). **„Kelių greičių“ integracijos logiką galima apibūdinti taip: branduolio valstybės gilina tarpusavio inte-**

**graciją, stiprina derybinę galią neprisijungusių valstybių atžvilgiu ir taip skatina / verčia kitas valstybes jungtis prie branduolio inicijuoto projekto.** Būtent „kelių greičių“ modeliu būtų galima apibūdinti dabartinius integracijos procesus NVS erdvėje.

Taigi, kitaip nei iki tol NVS erdvėje egzistavę laisvosios prekybos susitarimai, 2010 m. sausio 1 d. pradėjusi veikti Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano MS – kokybiškai kitokia, gilesnė integracijos pakopa, nes MS įtvirtino ne tik laisvosios prekybos zoną, bet ir bendrą importo apmokestinimo struktūrą, bendrą išorinį tarifą, harmonizavo produktų kokybės, sanitarinius ir kitus standartus. Kita vertus, MS netapo galutiniu integracijos taikiniu, nes nuo 2012 m. sausio 1 d., bent jau formaliai, šis darinys įžengė į antrąją integracijos pakopą – bendrą ekonominę erdvę, o galutinis integracijos tikslas – pasiekti, kad 2015 m. imtų veikti Eurazijos ekonominė sąjunga. **Teoriškai ši trijų pakopų integracijos sistema atkartoja klasikinę integracijos pakopų schemą: nuo MS bendros rinkos link, kuri veikia keturių laisvių pagrindu, ir labiausiai integruotos pinigų ir ekonominės sąjungos.**

Akivaizdu, kad Eurazijos ekonominės sąjungos architektai per penkerius metus nori sukurti tai, kas Europos integracijoje vyko beveik 40 metų. Kyla klausimas, ar šis atkartojimas tėra fasadinis-teorinis ar vis dėlto savyje kaupia konkretų turinį? Atsakymas į šį klausimą ir yra vienas šios studijos uždavinių.

Su integracijos procesu ėmėsi kurtis ir institucinė Eurazijos ekonominės sąjungos architektūra. Svarbiausia jos grandis – viršvalstybinė Eurazijos ekonominė komisija (EEK). Šiai institucijai valstybės narės delegavo kompetenciją tokiose srityse kaip prekybos politika, muitai, išoriniai tarifai ir netarifiniai barjerai, prekybos apsaugos priemonės, techniniai standartai ir t. t. Planuojama, kad EEK kompetencija ilgainiui (iki 2015 m.) gali išsiplėsti ir į energetikos politiką, viešuosius pirkimus, prekybą paslaugomis, konkurencijos ir investicijų sritį. Reikėtų pastebėti, kad Eurazijos ekonominės sąjungos architektai mokosi iš praeityje nepavykusių integracinių projektų klaidų ir tai pirmiausia daro kurdami institucinę šio darinio sandarą – stiprinamas viršvalstybinių institucijų priimtų sprendimų teisinis įpareigojimas valstybėms narėms. Institucijų sprendimai bus taikomi tiesiogiai, nereikės

<sup>1</sup> „Kodėl Ukraina negali tapti ES nare?“ Analitinė apžvalga 1 (1), 2009, Rytų Europos studijų centras, Rytų geopolitikos studijų centras.



jokių papildomų vidaus teisės aktų ar ratifikavimų?

Kitas svarbus klausimas – koks turėtų būti ES santykis su šia viršvalstybine institucija, kuriai Rusija, Baltarusija ir Kazachstanas perduoda vis daugiau galių? **Koks turėtų būti ES santykių su Eurazijos ekonomine sąjunga (ir jai atstovaujantią EEK) modelis, turint galvoje ES derybas su Rusija dėl naujojo strateginio susitarimo bei ES derybas su Kazachstanu dėl naujojo Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo? Ar nuo šiol ES teks derėtis ne atskirai su Maskva ir Astana, o su šia viršvalstybine institucija? Reikia pripažinti Eurazijos sąjungą kaip subjektą, ar ne? Ir kokie būtų šio pripažinimo padariniai?**

Šie probleminiai klausimai susiję ir su platesniu ES interesų lauku: **koks Eurazijos ekonominės sąjungos galimas poveikis ES galimybėms plėsti saugumo ir stabilumo erdvę kaimynystėje, taip pat ES Rytų partnerystės iniciatyvos, numatančios šalių partnerių įsitraukimą į ES ekonominės integracijos erdvę, funkcionalumui bei ES išorės prekybos politikai, kuri orientuota į tai, kad tarptautinėje erdvėje mažėtų protekcionistiniai barjerai ir pan.**

Besikuriančios Eurazijos ekonominės sąjungos pasirinkto raidos modelio analizėje reikėtų atsakyti į klausimą, ar tai natūralus tarpusavio priklausomybe grįstas regioninės ekonominės integracijos projektas (modeliuojamas pagal ES pavyzdį), ilgainiui galintis sukurti sąlygas bendrai ekonominei erdvei „nuo Lisabonos iki Vladivostoko“ atsirasti, ar vis dėlto tai alternatyvi integracinė erdvė, kurios santykis su Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) taisyklėmis yra problemiškas (dėl netolygios valstybių narystės PPO, protekcionistinių barjerų atsiradimo), o šio integracijos projekto paskirtis yra geopolitinė: Rusijos siekis apriboti posovietinės erdvės valstybių galimybes įsitraukti į ES ekonominės integracijos erdvę, perimti šių valstybių narių strateginius ūkio sektorius arba suskaidyti Europą į du konkuruojančius politinius ir ekonominius blokus.

Taigi studijos tikslas – **atlikti galimo besiformuojančios Eurazijos ekonominės sąjungos poveikio ES (ir ES Rytų partnerystės iniciatyvai) ir Rytų partnerystei priklausančioms šalims analizę ir pateikti argumentuotas rekomendacijas dėl ES politikos Eurazijos ekonominės sąjungos atžvilgiu.** Šios analitinės studijos uždaviniai:

– išnagrinėti institucinę Eurazijos ekonominės sąjungos architektūrą, svarbiausių viršvalstybinių institucijų įgaliojimus, rasti atsakymą į klausimą, kokia yra galutinė šio ekonominės integracijos projekto vizija;

– įvertinti Eurazijos sąjungos vietą Rusijos vidaus ir užsienio politikoje. Ar tai eilinis bandymas sustiprinti integraciją NVS erdvėje ar naujos kokybės viršvalstybinis integracijos projektas? Kokios yra Eurazijos sąjungos integracijos galimybės ir ribos?

– išanalizuoti Eurazijos ekonominės sąjungos santykį su ES išorine ekonomine politika ir jos galimą poveikį ES Rytų partnerystės iniciatyvai, kuri orientuota į tai, kad šalys partnerės, dalyvaujančios šioje iniciatyvoje, įsitrauktų į ES integracinę ekonomikos erdvę;

– išnagrinėti, kokios gali būti ES derybų su Eurazijos ekonomine sąjunga, kaip integruotu regioniniu dariniu, politinės ir ekonominės rizikos;

– įvertinti projekto privalumus ir trūkumus, stipriąsias ir silpnąsias puses, nustatyti potencialius Eurazijos ekonominės sąjungos laimėtojus ir pralaimėtojus;

– išanalizuoti Eurazijos ekonominės sąjungos plėtros galimybes, t. y. atlikti Ukrainos ir Moldovos, kaip svarbiausių Eurazijos sąjungos plėtros taikinių, argumentų už ir prieš narystę (sąnaudų ir naudos) analizę;

– įvertinti, ar Eurazijos ekonominė sąjunga gali tapti Rusijos instrumentu kontroliuoti ES, kaip alternatyvaus ekonominės integracijos centro, santykius su Rytų kaimynystės erdvės valstybėmis;

– pateikti ES politikos Eurazijos ekonominės sąjungos atžvilgiu gaires, atsakant į klausimą, koks turėtų būti ES atsakas į stiprėjančias integracijos tendencijas Eurazijos ekonominės sąjungos rėmuose.

<sup>2</sup> Dragneva Rilka, Wolczuk Kataryna. „Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?“ *Chatham House Briefing Paper*, No. 1, 2012, 6. Prieiga per internetą: <[http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp\\_dragnevawolczuk.pdf](http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_dragnevawolczuk.pdf)>.

## I. Institucinė Eurazijos MS architektūra

Eurazijos MS ir besikuriančios ekonominės sąjungos institucijų raida rodo šalių narių politinę valią didinti tarpusavio ekonominę integraciją ir jos pobūdį.

Beveik neabejojama, kad Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano tarpusavio integracija, kuriama MS ir deklaruojami siekiai tarpusavio integraciją gilinti iki Eurazijos ekonominės sąjungos kyla iš šių valstybių vadovų politinių sprendimų. Šio proceso variklis – dabartinis Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas, kuris anksčiau vadovavo Rusijos ministrų kabinetui ir buvo tas asmuo, aiškiausiai, ypač kalbant su trečiųjų šalių atstovais, pranešęs apie pradėjusią funkcionuoti Eurazijos MS.

Kita vertus, Eurazijos MS kūrimasis yra pristatomas kaip savanoriškas valstybių suvereniteto delegavimas pagal Europos integracijos pavyzdį. **Bet institucinės sąrangos funkcionavimas ir sprendimų priėmimo pobūdis gali rodyti, kiek šis procesas yra lygiateisis, kylantis iš apačios į viršų, o kiek – priverstinis, asimetrinę galią tarp valstybių narių sprendimų priėmimo įtvirtinantis integracijos modelis.**

Svarbiausia Eurazijos institucija – Aukščiausioji Eurazijos ekonominė taryba, kuri veikia tiek valstybių vadovų / prezidentų, tiek trijų šalių narių premjerų lygiu. Tai institucija, kuri nustato tarpusavio integracijos strategiją ir siekius.

Praktinę Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano tarpusavio integracijos proceso pusę geriausiai demonstruoja EEK, kuri formaliai pradėjo veikti nuo 2012 m. vasario 1 d. ir *de jure* perėmė iki tol veikusios MS komisijos funkcijas. Ši institucija įsteigta 2011 m. lapkričio 18 d. Susitarimu dėl Eurazijos ekonominės komisijos. EEK yra viršvalstybinė, vientisa ir nuolatos veikianti MS ir kuriamos bendros ekonominės erdvės institucija. Pagrindinės jos funkcijos yra užtikrinti MS veikimą ir rengti siūlymus dėl tolesnės šalių ekonominės integracijos, vedančios prie bendros ekonominės erdvės sukūrimo. Atsižvelgiant į šiuos siekius, EEK veiklos sričių sąrašas ilgas ir gana ambicingas:

1. Prekybos tarifinis ir netarifinis reguliavimas.
2. Muitinių veiklos administravimas.
3. Privalomų standartų per techninius reglamentus nustatymas.

4. Sanitarinių, veterinarinių ir fitosanitarinių priemonių reguliavimas.
5. Importo muitų rinkimas ir padalijimas tarp šalių.
6. Prekybos režimų su trečiosiomis šalimis nustatymas.
7. Tarpusavio prekybos ir prekybos su trečiosiomis šalimis statistikos rinkimas.
8. Makroekonominė politika.
9. Konkurencijos politika.
10. Pramonės ir žemės ūkio subsidijos.
11. Energetikos politika.
12. Natūralios monopolijos.
13. Valstybės ir vietos valdžios viešieji pirkimai.
14. Tarpusavio prekyba paslaugomis ir investicinis režimas.
15. Transportas ir pervežimas.
16. Valiutos politika.
17. Intelektinės nuosavybės apsauga.
18. Darbo jėgos migracija.
19. Finansų rinkos reguliavimas (bankininkystė, draudimas, valiutų ir vertybinių popierių rinkos).

Pateiktame EEK veiklos sąrašė matyti, kad pirmosios septynios sritys susijusios su jau dabar veikiančios MS funkcionavimo užtikrinimu. Likusios veiklos sritys turėtų rodyti šalių siekius gilinti tarpusavio ekonominę integraciją. Nereikėtų pamiršti, kad dabartinė EEK perėmė MS funkcijas ir užtikrina veiklos tęstinumą, todėl dabartinės EEK veikla sferose, susijusiose su MS funkcionavimu, yra daug akivaizdesnė. **Vis dėlto ir šiose veiklos srityse atskirų MS šalių (visų pirma – Rusijos) valdžios institucijų (ministerijų) įtaka yra ne mažiau pastebima.** Visų pirma tai matyti per iniciatyvų ir techninių reglamentų projektų rengimą, sanitarinių ir fitosanitarinių priemonių taikymą ir net rodomą aktyvumą ir teikiamus projektus dėl importo muitų nustatymo. Derybose dėl prekybos režimo su trečiosiomis šalimis, konferencijose ir kituose šios srities susitikimuose taip pat kol kas ryškiausiai matomas asmuo yra buvęs Rusijos stojimo į PPO vyriausiasis derybininkas, Rusijos ekonominio vystymo ministerijos vieno iš departamentų direktorius Maksimas Medvedkovas.

**EEK ribota veikla, net užtikrinant kasdienį MS funkcionavimą, gali būti susijusi tiek su objektyviais kriterijais, tokiais kaip personalo ir kompetencijos stoka, tiek su MS šalių, visų pirma Rusijos, nenoru perduoti kompetenciją viršvalstybinei**

**institucijai.** Objektivių priežasčių, kol kas ribojančių aktyvesnę EEK veiklą, taip pat nereikėtų atmesti, nes, kaip minėta, pati EEK oficialiai veikia nepilnus metus. Pagal MS valstybių vadovų (Aukščiausiosios Eurazijos ekonomonės tarybos) 2011 m. pabaigoje priimtą sprendimą, nuo 2012 m. iki 2013 m. pradžios EEK departamentuose turėtų dirbti daugiau darbuotojų – personalo padaugėtų nuo 600 iki 1 071 darbuotojo.

**Kalbant apie kitas EEK veiklos sritis, labiau susijusias ne tiek su MS veiklos užtikrinimu, kiek su tolesne ekonomine integracija (judėjimu ekonominės sąjungos link), akivaizdesnės veiklos kol kas nėra,** nors kai kuriose šių sričių – konkurencijos taisyklių, natūralių monopolijų, intelektinės nuosavybės apsaugos, transporto – yra priimta pavienių sprendimų, susijusių su bandymais identifikuoti ir apibrėžti tolesnės veiklos sritis. Tačiau ir šiose srityse EEK darbas tiesiogiai priklausys nuo bendradarbiavimo su dabartinės MS šalių institucijomis ir pastarųjų geranoriškumu tiek keičiantis informacija, tiek pamažu perduodant kompetenciją bendrai viršvalstybinei institucijai.

EEK sudaro Taryba ir Kolegija. Tiek Tarybos, tiek Kolegijos narius skiria MS valstybės narės, o personalijas tvirtina Aukščiausioji Eurazijos ekonominė taryba, veikianti valstybių vadovų / prezidentų lygiu. Jie taip pat tvirtina EEK darbo reglamentą. Be Tarybos ir Kolegijos, kitus struktūrinius padalinius sudaro 25 (23) departamentai. Susitarime dėl Eurazijos ekonominės komisijos taip pat numatyta, kad EEK gali steigti savo atstovybes tiek MS šalyse, tiek trečiojoje šalyse ir prie tarptautinių organizacijų.

**EEK, vykdydama veiklą, priima sprendimus, kurie yra šalyse narėse tiesioginio veikimo ir privalomojo pobūdžio teisės aktai.** EEK taip pat gali priimti rekomendacijas, kurios nėra privalomojo pobūdžio. EEK sprendimai įsigalioja po 30 kalendorinių dienų nuo oficialaus paskelbimo. Atskirais atvejais, kai būtina reaguoti operatyviai, EEK sprendimai gali įsigalioji greičiau, tačiau ne anksčiau kaip po 10 kalendorinių dienų nuo oficialaus paskelbimo. Aukščiausioji Eurazijos ekonominė taryba Komisijai taip pat gali suteikti įgaliojimus pasirašyti tarptautinius susitarimus, priklausančius EEK veiklos sričiai. Tokiu atveju įgaliojimas pasirašyti susitarimą suteikiamas EEK Kolegijos pirmininkui, o įgaliojimas vesti derybas vienam EEK kolegijos narių pagal kuriojamą klau-

simų pobūdį. EEK sprendimus priima konsensusu EEK Taryboje. **EEK Kolegijoje sprendimai priimami konsensusu arba 2/3 balsų dauguma.** Skaičiuojant balsus, kiekvienas tiek Tarybos, tiek Kolegijos narys turi po vieną balsą.

EEK Tarybą sudaro trijų dabartinių MS šalių – Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano – vicepremjera. EEK Taryboje Baltarusijai atstovauja Sergejus Rumas, Kazachstanui – Kairatas Kelimbetovas, o Rusijai – Igoris Šuvalovas. EEK Tarybos pagrindinės užduotys yra bendrų integracinių procesų reguliavimas ir bendras vadovavimas EEK veiklai. EEK Tarybos susitikimai teisėti tik tuo atveju, jei juose dalyvauja visi trys Tarybos nariai. Tarybai pirmininkaujama rotacijos principu, pirmininkavimas trunka vienus metus. Einamaisiais metais Tarybos pirmininkas atsakingas už bendrą darbotvarkę ir svarstomų klausimų parengimą, tačiau ir kiti du tarybos nariai visada išlaiko teisę inicijuoti Tarybos susitikimą ar siūlyti papildomų klausimų planuojamai darbotvarkei. Tarybos susitikimuose paprastai dalyvauja EEK Kolegijos pirmininkas, taip pat gali būti kviečiami kiti Kolegijos nariai.

Kitaip nei Kolegija, EEK Taryba sprendimus priima tik konsensusu. Tarybos nariams nepavykus susitarti, klausimas perduodamas Aukščiausiajai Eurazijos ekonominei tarybai. Papildomai kiekviena MS sudaranti šalis per savo EEK Tarybos narį turi teisę prašyti atšaukti ar pakeisti EEK Kolegijos priimtą sprendimą per 10 kalendorių dienų nuo tokio sprendimo priėmimo. Tokiu atveju Kolegija visą medžiagą ir informaciją, susijusią su ginčijamu klausimu, per 5 kalendorines dienas perduoda Tarybai, kuri per 10 kalendorinių dienų priima sprendimą. Tačiau ir toliau vienai iš MS šalių reiškiant nepasitenkinimą dėl priimto sprendimo per 30 kalendorinių dienų nuo tokio sprendimo viešo paskelbimo, šios šalies premjeras raštu gali kreiptis į EEK ir paprašyti, kad sprendimas dėl teisės akto panaikinimo ar pakeitimo būtų perduotas peržiūrėti Aukščiausiajai Eurazijos ekonominei tarybai. Atskirais atvejais kiekvienos MS šalies premjeras taip pat raštu gali kreiptis į EEK ir paprašyti priimti, bet dar neįsigaliojusį sprendimų taikymo klausimą perduoti peržiūrėti Aukščiausiajai Eurazijos ekonominei tarybai. **Abiem minėtams atvejais EEK sprendimai neįsigalios, kol jų neperžiūrės šalių prezidentai ir konsensusu nepriims galutinio sprendimo.**



EEK Kolegija yra vykdomasis organas, kuris rengia siūlymus dėl tolesnės MS ir kuriamos ekonominės sąjungos integracijos. Kolegija susideda iš devynių narių, kurių vienas pirmininkauja Kolegijai. Kolegijos narius nominuoja kiekviena MS šalių vienodomis dalimis (po tris). Pagal Kolegijos nariams numatytus kvalifikacinius reikalavimus, jie turi turėti ne mažesnę kaip septynerių metų stažą toje srityje, kurioje dirbs, ir ne mažesnę kaip vienerių metų stažą, jei nominuojančios šalies valstybės tarnyboje. EEK Kolegijos nariai skiriami ketverių metų kadencijai Aukščiausiosios Eurazijos ekonominės tarybos, veikiančios šalių premjerų lygiu, sprendimu. Ta pati Taryba, tačiau veikianti prezidentų lygiu, turi teisę pratęsti Kolegijos narių kadenciją. EEK Kolegijos pirmininkas taip pat skiriamas ketverių metų kadencijai, vėliau pirmininkavimas rotuojamas kitiems ketveriems metams. Kolegijos narių statusas prilygsta ji nominavusios šalies (federacinio) ministro statusui.

EEK Kolegija savo veikloje priima sprendimus ir rekomendacijas, taip pat įgyvendina Aukščiausiosios Eurazijos ekonominės tarybos ar EEK Tarybos priimtus sprendimus. Kolegijos posėdžiai vyksta bent kartą per savaitę, o sprendimai priimami konsensu arba 2/3 balsų dauguma. Kolegijos funkcijos apima sutarčių, steigiančių MS ir ekonominę sąjungą įgyvendinimo monitoringą, kontroliuoja Komisijos priimtų sprendimų įgyvendinimą MS šalyse, rengia raštinį ekspertinį išvadą dėl konkrečių siūlymų, gautų iš MS šalių institucijų, tarpininkauja MS šalims sprendžiant nesutarimus, atstovauja EEK Eurazijos ekonominės sąjungos teisme, rengia EEK biudžeto projektą ir kiekvienais metais atsiskaito EKK Tarybai, t. y. informuoja apie pagrindinių integracijos kryptį įgyvendinimo eigą. Taip pat Kolegija vadovaus steigiamoms EKK atstovybėms trečiojoje šalyje.

EEK Kolegija vadovauja EEK departamentams. Departamentų direktoriai ir jų pavaduotojai renkami atviru konkursu ir skiriami ketverių metų kadencijai. Kiti departamentų darbuotojai taip pat skiriami konkursu. EEK darbo reglamente nustatytos kvotos ir pareigybių lygiai kiekvienos iš MS šalių piliečiams. Papildomai Kolegija savo sprendimais steigia konsultacinius organus, kuriuose dalyvauja MS šalių valstybės institucijų atstovai. Būtent šie konsultaciniai organai dažniausiai rengia siūlymus dėl vėliau EEK Kolegijos priimamų sprendimų konkrečiose jų veiklos srityse.

**Eurazijos ekonominės sąjungos teismas nagrinėja ginčus tarp MS šalių dėl teisės aktų įgyvendinimo.** Taip pat teisę tiesiogiai kreiptis į teismą turi šalių ūkio subjektai, kurie ginčija EEK priimtus sprendimus ir jų atitiktį aukštesniems teisės aktams, jei tokie EEK sprendimai sukelia neigiamų (finansinių) padarinių. **Kita vertus, kyla daug abejonių, ar šis teismas, turint galvoje Eurazijos ekonominę sąjungą kuriančių valstybių politinės sistemos specifiką (verslo ir politikos „suaugimo“ tendencijas, politinės vertikalės funkcionavimą), galės veikti kaip nepriklausoma kontroliuojamoji institucija.**

Kvalifikuotos daugumos principas, kuris buvo įtvirtintas pradiniam integracijos etape, konkrečiai – Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano MS institucijose ir sprendimų priėmimo mechanizmuose (pagal ją 57 proc. balsų priklausė Rusijai, o po 21,5 proc. – Baltarusijai ir Kazachstanui), gilėjant šio darinio integracijai vis labiau keičiamas vienbalsiškumo principu<sup>3</sup>, o perėjimas prie vienbalsiškumo rodo tarpvyriausibiškumo dominavimą. Tai lyg ir liudija mažėjančią galios asimetriją tarp valstybių narių (kartu ir lygiai teisiškumo principo įsitvirtinimą), tačiau pokyčiai verčia kelti klausimą, ar viršvalstybinės sąjunginės struktūros nėra tik institucinis fasadas, kai kurioms valstybėms narėms perkelti nacionalinius interesus į viršvalstybinį lygmenį nepriklausomai nuo taisyklių.

Beje, kai kurie autoriai teigia, kad Rusijos sutikimas anksčiau galiojusias taisykles, pagal kurias jos balsas sudarė 57 proc., o Baltarusijos ir Kazachstano – po 21,5 proc., pakeisti į lygius svorius balsuojant, **sietinas su ketinimais iš anksto reaguoti į galimus Ukrainos vadovų nuogąstavimus dėl suvereniteto apribojimų įstojus į Eurazijos sąjungą**<sup>4</sup>.

Apibendrinant institucinės Eurazijos ekonominės sąjungos sandaros analizę, abejotina, kad Eurazijos MS narės, kurios vidaus ir užsienio politikoje vadovaujasi suverenumo ir nesikišimo į jų vidaus reikalus nuostatomis, suteiks viršvalstybinėms institucijoms

<sup>3</sup> Blockmans Steven, Kostanyan Hrant, Vorobiov Ievgen. „Towards a Eurasian Economic Union: The challenge of integration and unity“, *CEPS Special Report*, No. 75, 2012. Prieiga per internetą: <<http://www.ceps.be/book/towards-eurasian-economic-union-challenge-integration-and-unity>>.

<sup>4</sup> Dragneva, Wolczuk, 8.

tokias galias, kurios ribotų valstybių narių sprendimų priėmimo autonomiją. Kol kas galima vertinti formalią institucijų ir sprendimo priėmimo taisyklių pusę, nes praėjo pernelyg mažai laiko, kad galėtume vertinti ir konkrečius atvejus, pavyzdžiui, kai kilus nesutarimams, būtų imamasi praktiškai panaudoti viršvalstybines galias ar, neįgyvendinus priimtų sprendimų, prieš kurią nors šalį būtų imtasi sankcijų.

## II. Eurazijos MS: ekonominis ir / ar geopolitinis projektas?

Daugelis analitikų, vertindami Eurazijos MS ir planuojamos ekonominės sąjungos kūrimo motyvus, akcentuoja politinius ir geopolitinius argumentus. Vieni pabrėžia šio darinio instrumentinę svarbą Rusijos (ir jos partnerių) svarbai tarptautinėje politikoje didinti ir cituoja V. Putinio siekį sukurti „galingą viršvalstybinį darinį“, kuris kalbėtųsi kaip lygus su lygiais su JAV, Kinija ar tokiais regioniniais dariniais kaip ES ir konkuruotų su ja kaip traukos centras Rytų kaimynystės regione<sup>5</sup>. Kitose studijose pastebima, kad pradėjus kurti šią regioninę sąjungą, neįvertintas jos ekonominis poveikis. Todėl daroma išvada, kad šiame procese dominuoja politiniai motyvai, nors kartu akcentuojama, jog šis procesas yra daug sudėtingesnis, nei atrodo daugeliui Vakarų analitikų, ir ekonomika jame vaidina svarbų vaidmenį<sup>6</sup>.

**Kaip rodo daugelis kitų regioninės integracijos pavyzdžių, įskaitant ir ES, politiškai ar geopolitiškai motyvuotos iniciatyvos gali turėti ir stiprų ekonominį poveikį, o platesnių politinių tikslų gali būti siekiama ekonominėmis priemonėmis.** Tad politinių motyvų svarba nebūtinai reiškia ekonominio poveikio nuvertinimą. Galima prisiminti, kad Baltijos šalys oficialiai pateikė prašymus tapti ES narėmis dar neatlikus jokių detalių narystės ES

ekonominių padarinių įvertinimų – jie atlikti tik įsibėgėjus deryboms dėl narystės ES. Be to, kaip rodo kai kurių euro zonos šalių krizinė būklė, neretai ir po išsamių ekspertinių diskusijų regioninės integracijos projektai gali būti įgyvendinami kitaip, nei siūlo analitikai ar deklaruoja politikos lyderiai, o netinkamas įgyvendinimas gali būti interesų grupių lobizmo, trumpalaikių politinių interesų (valstybių vadovų perrinkimo motyvų) dominavimo ar nenumatytų išorinės aplinkos pokyčių padariny.

### **Geopolitiniai Eurazijos MS aspektai**

Tad kokie galėtų būti Eurazijos ekonominės sąjungos kūrimo geopolitiniai motyvai? Reikėtų pastebėti, kad iki šiol posovietinėje erdvėje Rusijos įtakos sklaida rėmėsi efektyviai veikiančiais „minkštosios“ (preferencinė dujų kaina, rusų kalbos pozicijų stiprinimas ir pan.) ir „kietosios“ (karinių bazių dislokavimas separatistinių konfliktų zonose, geopolitinio arbitro funkcija ir pan.) galios instrumentais, bet itin silpnai įpareigojančiais tarptautiniais susitarimais, kurie nesuteikė svertų Rusijai kontroliuoti posovietinės erdvės valstybių santykių su alternatyviomis integracinėmis erdvėmis.

Šias silpnąsias Rusijos kuriamos posovietinių valstybių priklausomybės ryšių tinklo vietas išryškino ES išoriniuose santykiuose įsitvirtinusi „integracijos be narystės“ koncepcija, kuri per Rytų partnerystę posovietinės erdvės valstybėms ėmė siūlyti tokią santykių formulę: mainais į europietiškus taisyklių perėmimą šalys partnerės gauna priėjimą prie ES vidaus rinkos. **Taigi ši formulė pasiūlė apdovanojimus mainais už įsitraukimą į ES integracinę erdvę ir europietiškus taisyklių perėmimą.**

Būtent šiame geopolitiniame kontekste atsirado Rusijos iniciatyva sukurti naujos kokybės posovietinės erdvės integracinį modelį, kuris pasiūlytų alternatyvą ES eksportuojamam taisyklių rinkiniui. Taigi svarbiausias Eurazijos ekonominės sąjungos geopolitinis tikslas – **sukurti alternatyvų ES normatyvinei galiai integracinės traukos centrą, kuris posovietinės erdvės valstybėms galėtų pasiūlyti palankesnes prisijungimo ir dalyvavimo sąlygas.**

Nesant alternatyvaus traukos centro, ES siūloma integracijos į ES vidaus rinką paskata (šalims partnerėms, dalyvaujančioms Rytų partnerystės iniciatyvo-

<sup>5</sup> Žr.: Uwe Halbach. „Vladimir Putin's Eurasian Union. A new integration project for the CIS?“, *Stiftung Wissenschaft und Politik, SWP Comments*, 2012; Hannes Adomeit. „Putin's „Eurasian Union“: Russia's integration project and policies on Post-Soviet space“, *Neighborhood Policy Paper*, No. 4, 2012; Wisniewska Iwona. „The Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia: a way to strengthen Moscow's position in the region“, *ISPI Analysis*, No. 146, 2012.

<sup>6</sup> Shumylo-Tapiola Olga. „The Eurasian Customs Union: Friend or Foe of the EU?“, *The Carnegie Papers*, 2012, 6.

se, siūlant sustiprintą laisvosios prekybos režimą ir lengvesnį žmonių judėjimą) riboja Rusijos galimybes išlaikyti NVS erdvės politinę kontrolę. Tarkime, įsigaliojus ES ir Ukrainos sustiprintam laisvosios prekybos erdvės režimui, Ukraina savo ekonominę ir prekybos politiką (muitai, techniniai reikalavimai, standartai, viešieji pirkimai ir t. t.) jau derintų su ES, o ne su Rusija. Tuo tarpu Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano MS susikūrimas (ir Eurazijos ekonominės sąjungos perspektyva) pavertė valstybes esančias tarp ES ir Rusijos skirtingų institucinių struktūrų „persidengimo“ erdve ir kartu pasiūlė alternatyvą ES siūlomam paskatų šaltiniui.

Nuo šiol valstybių, esančių tarp dviejų integracinių erdvių, apsisprendimas priklausys nuo šių tarpusavyje konkuruojančių politinių ir ekonominių integracijos kryptių siūlomo sąnaudų ir naudos balanso. **Šiuo atveju Rusijos stiprybė slypi dviejuose veikniuose: a) neformaliose taisyklėse ir praktikose (posovietinei erdvei būdingas verslo ir politikos „suaugimo“ modelis, verslo kultūra, oligarchinės tendencijos), kurios veikia kaip savotiški posovietinės erdvės klijai; b) Rusijos turimos galybės ekonominę integraciją derinti su integracija energetikos srityje, o tiksliau – galimybė šalims partnerėms tiekiamus energetinius išteklius pasiūlyti Rusijos vidaus rinkos kainomis bei Rusijos turimi valstybių kaimynių kreditavimo ištekliai.** Eurazijos ekonominės sąjungos funkcionavimas, remiantis šiais veiksniais, gali sumažinti ES, kaip traukos centro, privalumus ir pakirsti tokių iniciatyvų kaip Europos kaimynystės politika ir Rytų partnerystės funkcionalumą.

Mainais į preferencines energetinių išteklių kainas, kreditavimą, priėjimą prie vidaus rinkos Rusija gali perimti kitų Eurazijos sąjungos narių strategines ūkio šakas ir taip sustiprinti savo įtaką kitose valstybėse narėse. **Integravus energetikos sektorius, Rusija mainais į dujų tiekimą vidaus rinkos kainomis Eurazijos ekonominės sąjungos mechanizmus gali naudoti kaip priemonę perimti šalių partnerių energetinę infrastruktūrą, kurti bendras įmones, plėtoti Rusijai palankius energetinius koridorius ir t. t.** Tokie patys procesai gali vykti ir transporto sektoriuje, kur galėtų būti įkurtos bendros Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano kompanijos (pavyzdžiui, bendra geležinkelių kompanija), kontroliuosiančios ir svarbiausius Eurazijos transporto srautus.

Kita vertus, Rusijos politiniai lyderiai akcentuoja, kad Eurazijos ekonominė sąjunga – **galimybė posovietinės erdvės valstybėms sustiprinti derybinių galių kuriant bendrą su ES ekonominę erdvę.** Teigiama, kad sustiprinusios posovietinės erdvės integraciją, regiono valstybės turės daugiau svertų pagal sau naudingas žaidimo taisykles sukurti su ES laisvosios prekybos erdvę nuo „Lisabonos iki Vladivostoko“. Nepaisant ES ir Rusijos veikimo bendrame PPO lauke, skirtumai tarp ES ir besikuriančios Eurazijos ekonominės sąjungos taisyklių ir standartų rodo, kad Europos integracija ir naujas jos projektas posovietinėje erdvėje – du paraleliniai, o ne tarpusavyje taisyklių konvergencija pasižymintys procesai. Vadinas, reikėtų kalbėti apie dviejų alternatyvių integracijos erdvių, kaip traukos centrų, konkurenciją, o ne jų harmonizaciją.

Kita vertus, Eurazijos sąjunga, siekdama atkartoti ES integracijos etapus, gali susidurti su kliūtimis. Viena jų – etatistinis Eurazijos valstybių (ir pačios Rusijos) požiūris į bendradarbiavimą tarptautinėse organizacijose, ypač turinčiose viršvalstybinį pobūdį. ES viduje susiklostė ypač glaudūs tarpusavyje priklausomybės ryšiai, kurie sudarė sąlygas savanoriškam suverenumo delegavimo principui atsirasti. Tuo tarpu Eurazija – geopolitinė erdvė, kurioje dominuoja „realpolitik“ tarptautinių santykių prieiga, kur valstybės vadovaujasi „auksine“ nesikišimo į vidaus reikalus taisykle. **Tokia strateginė prieiga riboja savanorišką suverenumo delegavimo procesą, galių perdavimą viršvalstybinėms institucijoms ir visą integraciją paverčia geopolitinių ar ekonominių mainų politika.**

Neatmesti tokio scenarijaus verčia ir Eurazijos ekonominės sąjungos rėmuose sutartos sprendimų priėmimo procedūros. Nuo 2010 m. sausio 1 d. veikiančios MS Komisijos sprendimai turėjo būti priimami kvalifikuotos daugumos principu (Rusija turėjo 57 proc., o Kazachstanas ir Baltarusija – po 21,5 proc. balsų), o tai reiškė, kad Rusijai priimant sprendimą, reikia užsitikrinti bent vienos kitos valstybės narės paramą. **Tokia sistema sudaro sąlygas „pirkti“ ir „parduoti“ savo paramą vienai ar kitai integracijos gilinimo iniciatyvai.** Apie tokią galimybę verčia kalbėti kai kurie sutapimai. Iš karto po to, kai 2011 m. lapkričio 18 d. Baltarusijos, Rusijos ir Kazachstano prezidentai pasirašė Eurazijos ekonominės sąjungos teigimo dokumentus, pasirodė



informacija apie Baltarusijai naudingus susitarimus su Rusija dėl 1 mlrd. JAV dolerių kredito išdavimo ir per pusę mažesnės dujų kainos (nuo 300 iki 150 JAV dolerių už 1 tūkst. m<sup>3</sup> dujų). Šie ženklai gali rodyti tendenciją, kad Rusijos dotacijos Baltarusijos ekonomikai gali būti susietos su nuolatine Minsko parama integracijai Eurazijos ekonominėje sąjungoje gilinti. **Reikėtų pastebėti, kad Eurazijos ekonominės sąjungos institucinėje architektūroje sustiprėjus vienbalsiškumo principui, sąlygos „prekybai“ politine parama integracijai gilinti dar labiau padidėjo – formaliai sumažėjusį vienos valstybės dominavimą turės pakeisti užkulisiniai susitarimai arba nesprendimo konsensusas, kuris buvo būdingas NVS.** Kvalifikuotos daugumos principo taikymas bent jau buvo išskaidrinęs įtakas, o perėjimas prie tarpvyriausybės rodė grįžimą prie NVS būdingo neveiksnaus konsensuso ir integracijos dvišalio spaudimo pagrindu. Tokia schema gali reikšti didesnes integracijos sąnaudas Rusijai, kuriai, kitaip nei kvalifikuotos daugumos atveju, reikės „išsigyti“ ne vieną, o du balsus.

### ***Ekonominiai Eurazijos MS aspektai***

Pripažįstant geopolitinių motyvų svarbą, prasminga išsamiau aptarti ir ekonominius Eurazijos MS (ir galimos ekonominės sąjungos<sup>7</sup>) elementus – pagrindines integracijos priemones, jų (jau matomą ar tikėtiną) poveikį, naudos ir sąnaudų pasiskirstymą tarp įvairių veikėjų. Pirmiausia reikėtų aptarti ekonominėje literatūroje analizuojamus tokių regioninės integracijos darinių ekonominius aspektus, susijusius su užsienio prekybos politikos priemonių derinimu. Remiamasi prielaida, kad Eurazijos MS galima analizuoti tais pačiais analitiniais instrumentais kaip ir

bet kokią kitą MS bei vertinti prekybos liberalizavimo naudą ar sustiprintos prekybos apsaugos priemonių žalą, taip pat išskirti šalis ir grupes, kurioms tenka nauda ar žala<sup>8</sup>. Antras svarbus elementas – išskirti veiksnius, nuo kurių priklauso ne vienkartinis, o ilgalaikis integracijos poveikis (dinaminis efektas). Trečias susijęs klausimas – aptarti ne tik ekonominius integracijos elementus, bet ir politinės ekonomijos veiksnius, kurie literatūroje pateikiami aiškinant tokių regioninių darinių kūrimą, ir įvertinti jų svarbą Eurazijos MS (ir ekonominės) atveju.

### ***Trumpalaikis MS poveikis: muitų pokyčiai***

Vertinant tiesioginį MS poveikį, paprastai analizuojama tikėtina nauda dėl tarifinių ir netarifinių kliūčių prekybai tarp sąjungą formuojančių narių panaikinimo (vadinamasis prekybos sukūrimo efektas) ir žala dėl padidėjusių muitų iš trečiųjų šalių importuojamoms prekėms (prekybos iškreipimas)<sup>9</sup>.

Eurazijos MS, kaip pastebi jos poveikį vertinantys autoriai, yra reikšmingas žingsnis gilesnės integracijos tarp Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos link, palyginti su anksčiau pasirašytais NVS laisvosios prekybos sutartimis. MS apima jau pradėtus realizuoti žingsnius, susijusius ne tik su muitų tarpusavio prekybai panaikinimu, bet ir netarifinių barjerų tarpusavio prekybai šalinimu (muitinės procedūrų ties vidinėmis sienomis supaprastinimu ir naikinimu, kokybės standartų derinimu), taip pat išorės prekybos politikos (pirmiausia importo muitų) suvienodinimu daugiausia Rusijos taikytų taisyklių pagrindu. **Kol kas MS nėra įgyvendinta pilnai, tačiau jau kuriami**

---

<sup>7</sup> Muitų sąjunga – bendroji prekybos zona, kurioje vyksta laisva visų prekių apyvarta, nesvarbu, ar jos pagamintos MS, ar importuotos iš kitų šalių. ekonominė ir pinigų sąjunga yra tolesnis ekonominės integracijos etapas. Ekonominė sąjunga:

1. Muitų sąjunga (taikomi tokie patys išoriniai muitų tarifai trečiosioms šalims bei bendra prekybos politika)
2. Vieninga bendroji rinka (bendros produktų taisyklės ir laisvas prekių, kapitalo, darbo jėgos ir paslaugų judėjimas)
3. Ekonominės politikos koordinavimas tarp valstybių narių.

---

<sup>8</sup> Tokia prielaida remiasi ir daugelis Eurazijos MS analizuojančių studijų, į kurias referuojama šiame darbe, pavyzdžiui, vienas naujausių Eurazijos MS vertinimų – „European Bank for Reconstruction and Development“, *Transition Report*, 2012. „Integration across borders“, London: EBRD, 62–78.

<sup>9</sup> Paprastai remiamasi prielaida, kad prekybos apsaugos lygio sumažinimas suteikia vienkartinę naudą vartotojams (kuri paprastai persveria prisitaikymo nepatogumus dėl išaugusios konkurencijos, verčiančius keistis ir efektyviau gaminti anksčiau apsaugotus vietinius gamintojus), o muitų padidėjimas pakelia kainas, sumažina konkurencinį spaudimą ir ilgainiui gali lemti pigesnių produktų iš trečiųjų šalių pakeitimą vietine brangesne produkcija. Panašų poveikį gali turėti ir netarifinės apsaugos priemonės, pavyzdžiui, produktų kokybės ar saugos normos, nors jį įvertinti sudėtingiau.



**planai judėti toliau ir gilinti integraciją, imtis šalinti kliūtis dėl paslaugų teikimo, kapitalo ir darbo jėgos judėjimo, tokių politikos sričių kaip konkurencija derinimo (Eurazijos ekonominė sąjunga, kurią norima sukurti iki 2015 m).** Kadangi daugelis šių ketinimų tėra popieriuje ar dar svarstomi, kol kas galima vertinti tik priimtus sprendimus ir ketinimams įgyvendinti būtinas sąlygas ar jiems realizuoti kylančią riziką.

Taigi, vertinant MS poveikį ją sukūrusiems šalims, galima teigti, jog daugelis atliktų studijų sutaria, kad kol kas pastebimiausias yra neigiamas poveikis Kazachstanui, turėjusiam padidinti maždaug pusę taikytų importo muitų tarifų iš trečiųjų šalių (išskyrus NVS) įvežamoms prekėms. Bendras išorinis muitų tarifas iš esmės buvo derinamas prie Rusijos taikomų muitų ir sutapo maždaug su 80 proc. Rusijos taikytų tarifų. Kazachstanas dėl to turėjo pakelti bendrą muitų lygį nuo 6,2 proc. iki 10,6 proc. svertinio vidurkio<sup>10</sup>. **Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko (angl. *European Bank for Reconstruction and Development* – EBRD) vertinimu, dėl muitų į Kazachstaną įvežamoms prekėms padidinimo pastebimas prekybos iškreipimas, pigesnę produkciją iš Kinijos keičiant prekėms iš Rusijos<sup>11</sup>.** Studijoje teigiama, kad 0,5 proc. importo muitų padidinimas veikiausiai sumažino importą į Kazachstaną iš ES maždaug 2–3 proc., arba 1–2 proc. iš visų trečiųjų šalių<sup>12</sup>. **Neatsitiktinai pastebima, kad MS įgyvendinimas komplikavimo Kazachstano stojimo į PPO perspektyvą.** Siekdamas sumažinti neigiamą muitų padidinimo poveikį, Kazachstanas (ir kai kuriais atvejais Baltarusija) išsiderėjo iki 2015 m. galiosiančias išimtis maždaug 400 produktų. Panašias išvadas daro ir kitų studijų autoriai, konstatuojantys, kad prekybos iškreipimas dėl Eurazijos MS priemonių įgyvendinimo turėjo viršyti prekybos sukūrimo efektą Kazachstano atveju, nors kartu pripažįstama, jog ilgainiui ekonominė nauda gali būti

sukurta dėl paslaugų liberalizavimo bei priėjimo prie Rusijos rinkos<sup>13</sup>.

Rusijos ir Baltarusijos atveju pastebimas nedidelis muitų lygio trečiosioms šalims sumažinimas, nors, kalbant apie Baltarusiją, kai kurių produktų importui muitai buvo padidinti (pavyzdžiui, naudotiems automobiliams, todėl Baltarusijos importas iš trečiųjų (ne NVS) šalių sumažėjo maždaug 1,1 mlrd. JAV dolerių)<sup>14</sup>. **Vertinant tarpusavio prekybos liberalizavimo poveikį, konstatuojamas didelis (2/3) tarpusavio trišalės prekybos didėjimas 2010–2011 m., nors, EBRD pastebėjimu, tai iš dalies sietina su bendru pasaulio ekonomikos atsigavimu po finansų krizės.** Didžiausia ekonominė nauda iš MS ir importų muitų prekybai su trečiosiomis šalimis sumažinimo, EBRD vertinimais, teko Rusijai. Tiesa, ilgainiui Baltarusija turėtų įgyvendinti Rusijos narystės PPO įsipareigojimus, o tai reikštų importo muitų sumažinimą. Tai būtų naudinga vartotojams, tačiau kartu sukurtų konkurencinį spaudimą ir rimtų ekonominių sunkumų svarbioms šalies pramonės šakoms – sunkvežimių, traktorių, kitos žemės ūkio technikos priemonių, šaldytuvų, elektroninės įrangos, statybos produktų, trąšų gamybai ir kitoms (maždaug 50 produktų rūšių)<sup>15</sup>. Baltarusijos eksportui ir toliau nebus taikomi didžiausio palankumo režimo tarifai, kurie įsigaliojo Rusijos atžvilgiu, kai ji įstojo į PPO. **Be to, Rusijos rinkos atvėrimas trečiųjų šalių gamintojams sukurs papildomą spaudimą Baltarusijos įmonėms konkuruojant MS erdvėje. Visa tai gali sukelti įmonių bankrotų ar restruktūrizavimo bangą Baltarusijoje ir politinį spaudimą grįžti prie prekybos ribojimų arba prašyti finansinės kompensacijos iš Rusijos.** Tokia padėtis sudarytų palankias sąlygas Rusijos įmonėms dar labiau skverbti į Baltarusijos ekonomiką.

<sup>13</sup> Isakova Asel, Plekhanov Alexander. „Customs Union and Kazakhstan’s imports“, *CASE Studies*, No. 442, 2012.

<sup>14</sup> Tochitskaya Irina. „The Customs Union between Belarus, Kazakhstan and Russia: an overview of economic implications for Belarus“, *CASE Studies*, No. 405, 2010.

<sup>15</sup> Klysinski Kamil. „Consequences for the Belarusian economy of Russia’s entry into the WTO“, *East Week*, 29 (305), 2012. Prieiga per internetą: <<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/eastweek/2012-09-12/consequences-belarusian-economy-russia-s-entry-wto>>.

<sup>10</sup> Wisniewska Iwona. „The Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia: a way to strengthen Moscow’s position in the region“, *ISPI Analysis*, No. 146, 2012, 1.

<sup>11</sup> European Bank for Reconstruction and Development, „Transition Report 2012. Integration across borders“, London: EBRD, 2012, 69.

<sup>12</sup> Ten pat, 70.

Vertinant bendrą MS poveikį, EBRD analitikų teigimu, su MS įgyvendinimu siejamų tarifų pokyčiai kol kas turėjo nedidelę įtaką bendram prekybos srautui. Viena vertus, tai gali būti aiškinama gana trumpu vertinamu laikotarpiu. Įmonių reakcija į pakitusias ekonomines sąlygas užima laiko, be to, nemažai jų reaguoja iš anksto, skelbiamos politikos suformuotų lūkesčių pagrindu. Be to, masto ekonomijos išnaudojimas didesnėje bendros prekybos erdvėje taip pat yra ilgalaikis procesas, o jo poveikis gali priklausyti nuo ekonomikos struktūros ir kitų veiksnių. **Tai, kad Rusijos ir Kazachstano ekonomikoje ir prekybos struktūroje didelę dalį sudaro gamtiniai (tarp jų ir energijos) ištekliai, o Baltarusijoje jie svarbūs kaip (re)eksportuojamas produktas, kol kas mažina integracijos kuriamą ekonominės plėtros potencialą.** Prekybai energijos ištekliais (pavyzdžiui, nafta) tebetaikomos išimties iš MS režimo (pavyzdžiui, eksporto mokestis).

Pastebėtina, kad kiti analitikai, modeliuodami muitų pokyčius pagal bendrosios pusiausvyros modelį, kritiškiau vertina Eurazijos MS poveikį, nors ir remiasi kiek kitais duomenimis apie Kazachstano muitų tarifų pokyčius (mažesnis muitų tarifų skaičius didinamas, o didesnis mažinamas, nei jau cituotose studijose). **Jų išvada – MS priemonės mažina bendrą ekonominę jos narių plėtrą, nes prekybos iškreipimo poveikis turėtų būti didesnis už prekybos sukūrimą**<sup>16</sup>. Taip pat esama vertinimų, kurie rodo, kad Kazachstanas turėtų patirti ekonominių nuostolių dėl išorės maito tarifų suvienodinimo, tačiau galėtų turėti ekonominės naudos iš netarifinių kliūčių pašalinimo, nors pažanga pastarojoje srityje vertinama kaip labai menka<sup>17</sup>. Kita vertus, Rusijos atstovai yra paskelbę, kad MS prisidės prie spartesnio visų trijų šalių ekonomikos augimo, kuris iki 2015 m. prisidės prie bendrojo vidaus produkto (BVP) padidėjimo

maždaug 14–15 proc.<sup>18</sup> Tokie vertinimai neatitinka nepriklausomų analitikų išvadų, todėl tikėtina, kad jie ne tik pagrįsti pernelyg optimistinėmis prielaidomis, bet ir skaičiavimuose apima įvairių netarifinių kliūčių šalinimo naudą, apie kurios praktinę išraišką kol kas sunku kalbėti.

### **MS poveikis: netarifinių apribojimų naikinimas**

Kol kas gana ribotas MS poveikis dalyvaujančioms šalims gali rodyti santykinai nedidelę muitų (tarifinių kliūčių) įtaką prekybai, palyginti su netarifiniais apribojimais. Netarifinių kliūčių tarpusavio prekybai šalinimas yra svarbus, tačiau sunkiai įvertinamas veiksnys. Pirmiausia todėl, kad jis susijęs su bendresnėmis ekonominės politikos priemonėmis – verslo aplinka, institucijų kokybe, korupcijos lygiu ir pan. Tiesa, EBRD studijoje teigiama, kad viena papildoma tranzite (eilėje ties muitine) praleista diena gali pabranginti prekę maždaug 0,6–2,3 proc.<sup>19</sup> Manoma, kad kliūčių ties vidinėmis sienomis šalinimas turėjo teigiamos įtakos MS dalyvių tarpusavio prekybos srautui ir ekonominei plėtrai. Tačiau kol kas prasmingiau kalbėti apie dar neišnaudotą potencialą šalinant netarifinius barjerus MS, kuris gali būti iliustruojamas palyginimu, kad jei būtų sprendžiamos ir išorės muitinės procedūrų problemos, eksportas galėtų išaugti maždaug 44 proc.<sup>20</sup> Kitaip sakant, prekybos liberalizavimo poveikis, ypač ilgalaikis, būtų didesnis, jei būtų sukurtos tam tinkamos institucinės sąlygos.

Šiuo atžvilgiu naudinga prisiminti kitus regioninių integracijos darinių formavimo aspektus. Šalia tradicinių ekonominių regioninių sąjungų kūrimo aiškinimų, kurie analizuoja prekybos sukūrimo ir iškreipimo santykį, prekybos sąlygų su trečiosiomis šalimis pokyčius bei galimybes masto ekonomijai, investicijų pritraukimui ir intensyvesnės konkurencijos lemiamam efektyvumo augimui, analitikai dažnai išskiria ir politinės ekonomijos arba „netradicinius“ padarinius, kurie taip pat gali būti svarbūs kuriant

<sup>16</sup> Vinhas De Souza Lucio. „An initial estimation of the economic effects of the creation of the EuraAsEC Customs Union on its members“, *Economic Premise*, No. 47, 2011.

<sup>17</sup> World Bank, „Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan“, *Report*, No. 65977-KZ, 2012. Pastebėtina, kad jei visos trys šalys būtų PPO narėmis, kitos PPO narės galėtų prašyti kompensacijos už muitų padidimą importui iš išorės, nes tai neatitinka PPO numatytų regioninių prekybos susitarimų sąlygų.

<sup>18</sup> RIA Novosti, „Customs Union to increase Russia, Belarus, Kazakhstan's GDP by 15 percent – Duma speaker“, Moscow, 2010. Prieiga per internetą: <<http://en.rian.ru/exsoviet/20100104/157463375.html>>.

<sup>19</sup> European Bank for Reconstruction and Development, 71.

<sup>20</sup> Ten pat, 71.

regioninės integracijos darinius<sup>21</sup>. **Iš tokių motyvų paminėtinas regioninių susitarimų poveikis reformų ir ekonominės politikos apskritai nuoseklumui, prekybos liberalizavimo „užfiksavimas“, kad apsaugos siekiančioms interesų grupėms būtų sunkiau išsireikalauti grįžimo prie aukštesnio apsaugos lygio užsienio prekyboje, mažesnėms sąjungoje dalyvaujančioms šalims gali būti aktualus apsidraudimo nuo „prekybos karų“ su pagrindiniais partneriais motyvas**, galiausiai, visoms dalyvaujančioms regioninės integracijoje šalims gali būti aktualus ir derybinės galios santykiuose su trečiosiomis šalimis didinimo motyvas.

### **Politinės ekonomijos veiksniai kuriant MS**

Trumpai įvertinant kiekvieną šių motyvų, reikėtų pastebėti, kad Eurazijos MS įtaka reformoms jos narėse bent artimiausiais metais nebus reikšminga, nes, kitaip nei Vidurio ir Rytų Europos šalių, tuo pačiu metu įgyvendinusių ekonomikos reformas ir liberalizavusių prekybą su ES ir tarpusavyje atveju, Eurazijos sąjungą kuriančios šalys nevykdo jokių reikšmingų reformų. **Be to, įvertinus šiose šalyse egzistuojančius politinius režimus ir jų vadovų galias, abejotina, ar jiems reikalingi papildomi saugikliai, galintys sumažinti prekybos apsaugos siekiančių interesų grupių įtaką ir taip pasiekti „rankų susirišimo“ efektą.** Kita vertus, ir po įstojimo į PPO vykdoma Rusijos politika bei priekaištai dėl neteisėtų prekybinės apsaugos priemonių, kurias, kaip neatitinkančias PPO taisyklių, kritikuoja ES ir JAV, rodo išliekančią interesų grupių įtaką ir ryšius su šalies politikos vadovais<sup>22</sup>. Be to, tarp pačių Eurazijos MS narių pastaraisiais metais yra kilęs ne vienas prekybinis ginčas, o tai rodo kol kas ribotą susitarimo poveikį prekybos liberalizavi-

mui ir stabiliai verslo aplinkai įtvirtinti<sup>23</sup>. Nenuoseklus prekybos liberalizavimo įsipareigojimų vykdymas silpnina ir teigiamą MS „signalizavimo“ funkciją, kuri turėtų investuotojams siųsti žinią, kad šis regioninis susitarimas prisidės prie ekonominės plėtros, o vėliau padės realizuoti tolesnius integracijos planus.

Bendresnis su minėtais regioninių susitarimų nau- da susijęs veiksnys yra institucijų kokybė ir jos stipri- nimo, įtvirtinant liberalias prekybos taisykles ir atviros konkurencijos aplinką, galimybės. Institucijų kokybė ekonominėje literatūroje jau seniai nurodoma kaip vienas esminių ekonominės plėtros veiksnių, o ją galima įvertinti naudojant tokius šalis leidžiančius palyginti indeksus kaip konkurencingumo, ekonomi- nės laisvės, valdymo kokybės, korupcijos suvokimo ir panašūs rodikliai. Vertinant tris aptariamąs šalis pagal šiuos reitingus, galima pastebėti, kad pagal Pasaulio ekonomikos forumo vertinimus valstybių 2012–2013 m. konkurencingumo reitinge Rusija užėmė 67 vietą (metais anksčiau – 66), Kazachstanas – 51 (metais anksčiau – 72), o Baltarusija nebuvo vertinama; *Heritage Foundation* 2012 m. ekonominės laisvės indekso sąrašė Rusija buvo 144, Kazachstanas 65, o Baltarusija tik 153 vietoje; Pasaulio banko 2013 m. *Doing business* vertinimuose Rusija buvo 112, Kazachstanas – 49, Baltarusija – 58; *Transparency international* 2012 m. indekse Rusija ir Kazachstanas dalijosi 133 vieta, o Baltarusija buvo 123 vietoje; *Bertelsmann Transformation* 2012 m. indekse Rusija buvo 60, Kazachstanas – 79, Baltarusija – 101 vietoje<sup>24</sup>.

Konkurencingumo reitinge Rusija, o ypač Kazach- stanas, vertinami geriau nei, pavyzdžiui, Graikija, ta- čiau daugelyje kitų tarptautinių palyginimų visos trys šalys vertinamos pastebimai prasčiau nei ES ar Eko- nominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) valstybės. **Kai integruojasi panašiai prastai vertinamos šalys, sunku tikėtis, kad jų tarpusavio integracija gali suteikti postūmį visos Eurazijos sąjungos institucijų kokybės augimui, nes tarp jų sunku rasti geros praktikos pavyzdžių, kuriais**

<sup>21</sup> Žr.: Fernandes Raquel, Portes Jonathan. „Returns to Regionalism: An Analysis of Nontraditional Gains from Regional Trade Agreements“, *The World Bank Economic Review*, Vol 12, No 2, 1998, 197–220.

<sup>22</sup> Kaip 2012 m. gruodžio pradžioje teigė už išorės prekybą atsakingas komisaras K. De Guchtas, „nuo Rusijos įstojimo į PPO, jie viską daro priešingai, nei turėtų daryti ar buvo įsipareigoję“, referuodamas į Rusijoje įvestas naujas taisykles, pradėjusias riboti įvairių produktų (automobilių, kiaulienos, medienos) importą iš kitų PPO narių. Žr. Chaffin Joshua. „Europe cools on Russia's WTO accession“, *Financial Times*, 2012. Prieiga per internetą: <<http://www.ft.com/cms/s/0/ff524424-3eff-11e2-9214-00144feabdc0.html#ixzz2EM4PGKDC>>.

<sup>23</sup> Shumylo-Tapiola, 11.

<sup>24</sup> Prieiga per internetą: <<http://www.weforum.org/>>; <<http://www.heritage.org/>>; <<http://www.doingbusiness.org/>>; <<http://www.transparency.org/>>; <<http://www.bti-project.org/index/status-index/>>.



**galėtų sekti kitos sąjungos narės.** Tiesa, svarbu, kad šie institucinės aplinkos trūkumai ateityje ribos muitų ir ekonominės sąjungos naudą jos esamiems ir potencialiems nariams, nebent šiose šalyse reikšmingai pasikeis tokios esminės ekonominės veiklos sąlygos kaip įstatymo viršenybė, nuosavybės teisių apsauga, teismų nepriklausomybė ir skaidri konkurencinė aplinka.

Kitas galimas scenarijus – aukštesnės kokybės viršvalstybinių institucijų (EEK, teismo) veikla, kuri taptų pavyzdžiu ir valstybių narių nacionalinėms institucijoms. Tai gali būti realizuota atskirose techninėse srityse, pavyzdžiui, racionalizuojant muitinės procedūras santykiuose su trečiosiomis šalimis. **Kalbant apie bendresnes viršvalstybinių institucijų kompetencijas ir jų priimamų sprendimų kokybę, jų viršenybę daugėjant ekonominės politikos sričių galėtų susilpninti ir dalyvaujančių valstybių vadovų įtaką, ypač neformalią, todėl toks scenarijus, atsižvelgiant į visų trijų MS dalyvaujančių valstybių politinių sistemų specifiką, bent kol kas atrodo menkai tikėtinas.**

Galiausiai dar vienas iš paplitusių regioninių darinių kūrimo motyvų yra derybinės galios santykiuose su trečiosiomis šalimis (ir kitais regioniniais dariniais) stiprinimas. Eurazijos sąjunga neabejotinai siejama su didesnėmis Rusijos ir kitų joje dalyvaujančių šalių derybinėmis galiomis santykiuose su ES, Kinija bei kitomis PPO narėmis. Kaip jau minėta, **tai veikiausiai yra vienas svarbiausių jos įkūrimo motyvų, ypač Rusijos vadovų požiūriu, ir būtent jis ateityje gali reikštis mėginimais įtikinti ES pereiti nuo dvišalių santykių, ypač prekybos srityje, su Rusija ir kitomis Eurazijos sąjungos narėmis prie santykių su regionine organizacija.** Vienas konkrečių ženklų, rodančių ir Rusijos, ir Baltarusijos norą išnaudoti Eurazijos ekonominės erdvės formatą santykiuose su ES, yra 2012 m. kovo 11 d. bendras trijų sąjungos narių pareiškimas dėl jiems nepriimtinių ES ir JAV įvestų sankcijų Baltarusijai.

Be to, tolesnis derybinės galios didinimas yra vienas motyvų toliau plėsti Eurazijos sąjungą į Kirgiziją ir Tadžikistaną, taip pat galbūt Uzbekistaną ir Turkmėnistaną. Armėnija, Azerbaidžanas ir Moldova taip pat laikomos potencialiomis Eurazijos sąjungos narėmis, nors svarbiausias šios regioninės grupės plėtros klausimas yra susijęs su Ukraina, kuri yra dau-

giausia iš Rytų partnerystės šalių pasiekusi derybose dėl asociacijos ir prekybos liberalizavimo su ES. Kaip teigia kai kurie analitikai, Ukraina tapo „normatyvinio mūšio lauku“ tarp ES ir Rusijos<sup>25</sup>. **Ukrainai nusprendus prisijungti prie Eurazijos MS (ir ekonominės), reikšmingai sustiprėtų šios organizacijos svarba tarptautiniuose santykiuose.**

### **III. Eurazijos MS (ne)suderinamumas su PPO taisyklėmis**

#### ***Regioninės ekonominės integracijos ir tarptautinio prekybos liberalizavimo santykis***

**Regioninės ekonominės integracijos,** pasireiškiančios per preferencinės / laisvosios prekybos susitarimus ar MS, **ir tarptautinių prekybos taisyklių suderinamo klausimas iškilo ir egzistavo nuo pat tarptautinės sistemos taisyklių kūrimo pradžios.** Pokariu, 1947–1948 m., derantis dėl Tarptautinės prekybos organizacijos (angl. *International Trade Organization* – ITO) chartijos JAV priešinosi išimtis iš universalių tarptautinės prekybos taisyklių, kurias Didžioji Britanija ar kitos Europos šalys norėjo išlaikyti savo buvusioms kolonijoms. Galimas išimtis, taikytinas laisvosios prekybos erdvei (angl. *free trade area*), kurioje susitarančios šalys panaikintų tarpusavio prekybos barjerus, tačiau išlaikytų savarankišką prekybos politikos režimą trečiųjų šalių, nepriklausančių laisvosios prekybos erdvei, to meto derybose pasiūlė Libanas ir Sirija, o tokią idėją stipriai parėmė ne tik kitos besivystančios šalys, bet ir Prancūzija, tuo metu ketinusi kurti MS su Italija<sup>26</sup>.

ITO chartija niekada neįsigaliojo, nes JAV Kongresas atsisakė ją ratifikuoti, tačiau nuo 1948 m. pradėjus laikinai taikyti Bendrąjį susitarimą dėl muitų tarifų ir prekybos (angl. *General Agreement on Tariffs and Trade* – GATT), pastarojo nuostatose numatyta išimtis, kurios šalys gali taikyti kurdamos MS ar

<sup>25</sup> Wolczuk Dragneva.

<sup>26</sup> Regionalism and the World Trading System.



laisvosios prekybos erdves<sup>27</sup>. Bene svarbiausias šiuolaikinės tarptautinės prekybos principas reikalauja nediskriminuoti skirtingų prekybos partnerių. Viena sudėtinių šio principo dalių yra vadinamasis didžiausio palankumo režimas (angl. *Most-Favoured-Nation Treatment* – MFN), įtvirtintas GATT nuostatose<sup>28</sup>. Natūralu, kad dviem ar daugiau šalių sudarant laisvosios prekybos susitarimą ar kuriant tarpusavio MS, kuri yra dar didesnės regioninės ekonominės integracijos forma, nes, be tarpusavio prekybos barjerų panaikinimo, MS šalis taiko bendrą prekybos režimą trečiosioms šalims, pažeidžiamas minėtas MFN principas. Kaip jau minėta, tarptautinės prekybos taisyklės tai leidžia daryti, tačiau tuo pat metu GATT nustatoma keletas svarbių reikalavimų, kuriuos turėtų atitikti šalių pasirinktos regioninės ekonominės integracijos formos.

Nuo 1995 m. įkūrus PPO, universalios prekybos taisyklės ir principai iš tradicinės prekybos prekėmis buvo išplėsti prekybai paslaugomis ir intelektinės nuosavybės apsaugai. Bendrasis susitarimas dėl prekybos paslaugomis (angl. *General Agreement on Trade in Services* – GATS) taip pat pripažįsta šalių teisę į didesnę ekonominę integraciją ir lygiagrečiai su GATT nustato panašius reikalavimus abiem minėtoms regioninės integracijos formoms<sup>29</sup>. PPO steigimo sutarties neatskiriama dalimi taip pat yra Supratimo memorandumas dėl GATT XXIV straipsnio interpretavimo, kuris patikslino ir papildė kai kurias nuo 1948 m. galiojusias šio straipsnio nuostatas<sup>30</sup>.

Detaliau analizuojant PPO nustatytus reikalavimus laisvosios prekybos erdvės ar MS susitarimams,

išskiriami vidiniai ir išoriniai reikalavimai<sup>31</sup>. Visų pirma, pagal GATT XXIV straipsnio 8 dalį **šalis, sudarydamos ekonominės integracijos susitarimus, iš esmės visai tarpusavio prekybai<sup>32</sup> turi panaikinti muitus ir kitas prekybą ribojančias priemones. Papildomai iš MS šalių reikalaujama, kad jos trečiosioms šalims taikytų vienodus muitus ir kitas prekybos taisykles.** Papildomai prie minėtų GATT XXIV straipsnio 8 dalies reikalavimų tarpusavio prekybai kai kurie autoriai teigia, kad **regioninės integracijos išimtimi gali naudotis tik PPO narės, o sudarius preferencinės prekybos susitarimą tarp PPO narės ir šalies, nesančios organizacijos nare, galima būtų abejoti tokio susitarimo atitikimu PPO taisyklėms<sup>33</sup>.** Vargu ar tai būtų itin svarus argumentas analizuojant konkretaus regioninės integracijos susitarimo atitiktį PPO reikalavimams, kadangi **iki šiol PPO Regioninių prekybos susitarimų komitete svarstant preferencinės prekybos susitarimus tarp PPO narės ir ne organizacijos narės daug didesnis dėmesys buvo kreipiamas į tokių susitarimų kokybę, o ne narystę.** Tokių susitarimų buvo ir yra net tarp ES ir trečiųjų šalių. Pavyzdžiui, minėtame PPO Regioninių susitarimų komitete 1997 m. svarstant tuometės Europos Bendrijų (EB) laisvosios prekybos susitarimus su Lietuva ir kitomis dviem Baltijos šalimis Japonijos delegatas pažymėjo, kad nors trys Baltijos valstybės nėra PPO narės, tačiau tikimasi, jog GATT XXIV straipsnio ir GATS V straipsnio reikalavimai bus gerbiami. Tame pačiame susitikime Australijos ir JAV delegatai taip pat domėjosi, kaip EB sudaryti laisvosios prekybos susitarimai su ne PPO narėmis panaikina prekybos barjerus iš esmės visai prekybai tarp susitariančių šalių<sup>34</sup>.

Kituose GATT XXIV straipsnio reikalavimuose, išdėstytuose 5(a) dalyje, nustatyta, kad **formuojant**

<sup>27</sup> Daugelis autorių sutaria ir GATT XXIV straipsnį vadina specialiąja išimtimi iš bendrųjų tarptautinės prekybos principų, palyginti su bendrosiomis išimtimis (angl. *general exemptions*), kurias nustato GATT XX straipsnis ar saugumo GATT (angl. *security exemptions*), kurias nustato GATT XXI straipsnis. Detaliau žr. Van Den Bossche Peter. „The Law and Policy of the World Trade Organization, Text, Cases and Materials“; World Trade Law, Text, Material and Commentary.

<sup>28</sup> GATT.

<sup>29</sup> GATS

<sup>30</sup> Žr.: Understanding on the Interpretation of Article XXIV of the General.

<sup>31</sup> Žr.: „The World Trade Organization and Regional Trade Agreements: bridging the constitutional credibility gap“.

<sup>32</sup> GATT XXIV straipsnio 8(a)(i) anglišką terminą *substantially all the trade* siūloma versti „iš esmės visai prekybai“, kartu pabrėžtina, kad dėl tikslesnės šio termino reikšmės tarp PPO šalių kol kas nėra.

<sup>33</sup> Legal problems of making regional trade agreements with Non-WTO-Member States.

<sup>34</sup> 1997 m. spalio 3 d. WT/REG1/M/1, WT/REG2/M/1, WT/REG7/M/1 WT/REG8/M/1, WT/REG9/M/1 ir WT/REG18/M/1.

**MS, pastarųjų bendri išorės muitai, taikomi trečiosioms šalims, netaps bendrai aukštesni, o kitos prekybos taisyklės nebus labiau ribojančios.** Supratimo memorandumas dėl GATT XXIV straipsnio interpretavimo paaiškina, kad vertinant minėto straipsnio 5(a) dalies reikalavimus, reikėtų analizuoti muitų tarifų svertinio vidurkio ir surenkamų muitų pasikeitimus<sup>35</sup>. Šeštoje to paties straipsnio dalyje teigiama, kad **vienai iš MS narių pakėlus multus aukščiau įšaldyto lygio<sup>36</sup>, likusioms PPO narėms turėtų būti kompensuojama pagal GATT XXVIII straipsnyje nustatytą procedūrą.** Galiausiai vienas paskutiniųjų GATT XXIV straipsnio nuostatų yra, kad **formuojant MS ar sudarant laisvosios prekybos erdvės susitarimus, pareinamieji laikotarpiai negali būti ilgesni nei 10 metų.**

PPO yra gavusi 511, skaičiuojant prekybą prekėmis ir paslaugomis atskirai, notifikacijų apie regioninius preferencinės prekybos susitarimus, 319 šių susitarimų galioja. Taigi daugelis pasaulio valstybių yra vieno ar daugiau tokio susitarimo šalimi ir tik vienintelė Mongolija nėra sudariusi nė vieno tokio susitarimo<sup>37</sup>.

### ***Eurazijos ekonominės sąjungos vieta PPO architektūroje***

Rusijos sudaryti laisvosios prekybos ir MS susitarimai aptarti Rusijos stojimo į PPO darbo grupės raporte, kuriame paminėti dvišaliai laisvosios prekybos susitarimai su NVS šalimis; dvišalis laisvosios prekybos susitarimas su Gruzija, 1995 m. sausio 6 d. susitarimas dėl MS tarp Rusijos ir Baltarusijos, 1999 m. vasario 26 d. sutartis dėl MS ir bendros ekonominės erdvės bei 2000 m. spalio 10 d. susitarimas dėl Eurazijos ekonominės bendrijos įkūrimo su Baltarusija, Kazachstanu, Tadžikistanu ir Kirgizija, 1999 m.

gruodžio 8 d. susitarimas su Baltarusija dėl bendros valstybės steigimo, 2003 m. rugsėjo 19 d. susitarimas dėl bendros ekonominės erdvės steigimo su Ukraina, Baltarusijos ir Kazachstanu; 2007 m. spalio 6 d. sutartis dėl bendros muitų teritorijos ir MS sukūrimo tarp Baltarusijos, Kazachstano ir Rusijos, pagal kurią **nuo 2010 m. sausio 1 d. pradėjo veikti MS ir jos institucijos, pradėtas taikyti bendras išorinis muitų tarifas, o nuo 2010 m. liepos įsigaliojo MS Muitinės kodeksas ir panaikinta muitinės patikra MS viduje<sup>38</sup>.**

Daugelis išvardytų susitarimų iki galo nebuvo įgyvendinti ir juos keitė nauji panašaus tikslo susitarimai, tačiau matyti, kad Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano integracija prasidėjo dar 1995 m., o Eurazijos ekonominė bendrija, kuria buvo siekiama garantuoti laisvą prekių, paslaugų ir kapitalo judėjimą, pagal susitarimus pradėta kurti nuo 2000-ųjų. Tam 2003–2006 m. buvo sudaryti dar keli susitarimai ar Eurazijos ekonominės sąjungos vadovų priimti sprendimai. Galiausiai būtent 2000 m. Eurazijos ekonominę bendriją steigianti sutartis pakeista 2007-ųjų sutartimi dėl MS kūrimo tarp trijų iš buvusių penkių pradinio susitarimo šalių.

**Nuo pat pradžių šiame integracijos procese pastebima tendencija, kad deklaruota data praktikoje įgyvendinama vėliau.** Šis vėlavimas trunka nuo kelių mėnesių iki kelerių metų. Todėl, pavyzdžiui, bendros muitų erdvės funkcionavimo pradžia tęsėsi nuo 2010 m. sausio 1 d. iki 2011 m. liepos 1 d., kai prekių muitinė priežiūra galutinai perkelta ant išorinių MS sienų, tačiau net ir po šios datos Rusija atskiroms prekių grupėms bandė išlaikyti privalomas prekių deklaravimo procedūras, eksportuojant prekes net į kitas MS šalis<sup>39</sup>. Tolesnė integracija buvo deklaruojama bendros ekonominės erdvės kūrimo pradžia ir atitinkamų susitarimų įsigaliojimas nuo 2012 m. sausio 1 d., kurios vienas akivaizdesnių rezultatų buvo dar po mėnesio, t. y. nuo 2012 m. vasario pradėjusi veikti EEK, kuri teisiškai yra MS Komisijos teisių perėmėja. Eurazijos ekonominės erdvės tikslas yra ne tik laisvas prekių, bet ir paslaugų, kapitalo ir

<sup>35</sup> Understanding on the Interpretation of Article XXIV of the General.

<sup>36</sup> Pagal GATT II straipsnio reikalavimus visos PPO šalys, savo importo multus įšaldžiusios tam tikrame lygyje, atsižvelgiant į Urugvajaus raundo ar stojimo į PPO derybų rezultatus. Importo muitai įšaldomi konkrečios prekės kiekvienai tarifinei eilutei ir pateikiami vadinamuosiuose įsipareigojimų sąrašuose dėl prekių rinkos atvėrimo.

<sup>37</sup> Prieiga per internetą: <[http://www.wto.org/english/tratop\\_e/region\\_e/region\\_e.htm](http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm)>.

<sup>38</sup> WT/ACC/RUS/70.

<sup>39</sup> Žr. 2012 m. rugsėjo 5 d. Eurazijos ekonominės bendrijos teismo sprendimą.

darbo jėgos judėjimas, koordinuojamos mokesčių ir fiskalinės politikos, bendros ekonomikos reguliavimo taisyklės ir bendra infrastruktūra. To siekti politinė valia greičiausiai yra, atskirais atvejais galima rasti ir konkrečių pastangų įgyvendinti šiuos tikslus, tačiau, iš kitos pusės, akivaizdu, kad procesas truks ne keletą metų. **Todėl deklaruojamas tikslas, kad nuo 2015 m. pradės veikti Eurazijos ekonominė sąjunga su bendromis ne tik išorės prekybos taisyklėmis, bet ir bendromis makroekonomikos ir fiskalinėmis politikomis, visų pirma yra politinis tikslas ir siekiamybė, o ne reali data, ypač vertinant iki šiandien pasiektą integracijos lygį.**

Analizuojant dabartinės Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos MS atitiktį PPO reikalavimams, visų pirma GATT XXIV straipsnio nuostatoms, matyti, kad galutinai bendras išorinis muitų tarifas įsigalios po penkerių metų pereinamojo periodo. Pavyzdžiui, kai kurioms prekėms bendras išorinis muitų tarifas pradės galioti nuo 2014 m. pradžios, dar kitoms – tik nuo 2015-ųjų pradžios. **Vis dėlto nuo MS įsigaliojimo pradžios bendras išorinis tarifas apėmė 95 proc. visų tarifinių eilučių. MS šalių tarpusavio prekyboje importo muitai buvo panaikinti, tačiau eksporto muitus Rusija panaikino tik prekes išvežant į Kazachstaną, o eksporto muitai išlaikyti eksportuojant į Baltarusiją naftą ir jos produktus.** 2009 m. statistikos duomenimis, tai sudarė 19 proc. bendros MS prekybos ir net 27 proc. bendros Rusijos ir Baltarusijos prekybos apyvartos. **Trečiųjų šalių atžvilgiu visos trys MS šalys taip pat kol kas taiko skirtingus eksporto muitus.** 2009 m. duomenimis, tai sudarytų net 35 proc. visos MS išorės prekybos<sup>40</sup>. Galima konstatuoti, kad **šiandienė Eurazijos MS kol kas ne visiškai atitinka GATT XXIV straipsnio 8 dalies reikalavimus, tačiau vertinant tebevykstančios šių šalių tarpusavio integracijos siekius, tikėtina, kad per PPO priimtina 10 metų pereinamąjį laikotarpį atitiktis PPO reikalavimams gali būti pasiekta.**

**Vertinant MS ar besikuriančios Eurazijos ekonominės sąjungos santykį ir bendradarbiavimą su PPO, šios organizacijos veiklos rėmuose bendradarbiavimas kol kas vyks su kiekviena šalimi**

**atskirai, nes Kazachstano ir Baltarusijos stojimo derybos tebevyksta.** Kazachstano derybų pabaigos ir visateisės PPO narystės galima būtų tikėtis per keletą ateinančių metų, tačiau Baltarusijos padėtis yra daug sudėtingesnė.

MS ar Eurazijos ekonominės sąjungos, kaip ekonominio darinio, galimos narystės PPO galimybę reikėtų analizuoti per Marakešo sutarties, kuria įsteigta PPO, XII straipsnio reikalavimus<sup>41</sup>. **Pagal šiuos reikalavimus savarankiškas ekonominis, ypač kelių valstybių darinys turi turėti ne tik bendras prekybos paslaugomis taisykles, įskaitant įsisteigimo ir kitus investicinio režimo klausimus, bet ir bendrą intelektinės nuosavybės apsaugos teisinę bazę ir bendrą viešųjų pirkimų reguliavimą.** Eurazijos MS tokio integracinio lygmens nėra pasiekusi – tokius reikalavimus patenkina tik ES.

Nereikėtų pamiršti, kad EB buvo tarp PPO steigiančiųjų narių ir šis iš dalies išskirtinis statusas pažymėtas Marakešo sutarties XI straipsnyje. Tačiau tuo pat metu visos ES valstybės narės yra kartu ir atskiros PPO narės, o ES narystė negarantavo savaiminės narystės PPO. Priešingai, stojančiosios į ES šalys turėjo tapti ir PPO narėmis. Taip pat pažymėtina, kad atstovavimas bendriems ES interesams PPO kasdienėje veikloje, daugiašalių derybų ar PPO ginčų sprendimų formuose reguliuojamas ne PPO normomis, o pagal ES teisės, visų pirma SESV 207 straipsnio<sup>42</sup>, reikalavimus. Tačiau net tai leidžia atskiroms ES valstybėms narėms PPO Biudžeto, valdymo ir administravimo komitete kalbėti savo vardu<sup>43</sup>.

**Toks veikimo PPO viduje modelis turėtų būti taikomas ir besikuriančiai Eurazijos ekonominei sąjungai, visoms ją sudarančioms šalims tapus PPO narėmis.** Be to, tarp PPO šalių jau nusistovėjo tradicija burtis į grupes ar koalicijas, siekiant stipriau atstovauti savo interesams vykstančiose derybose. Nors kai kurios šios grupės atrodo kurtos ir regioniniu

<sup>41</sup> Marakešo sutartis.

<sup>42</sup> Sutartis dėl ES veikimo. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:lt:PDF>>

<sup>43</sup> [http://www.wto.org/english/thewto\\_e/countries\\_e/european\\_communities\\_e.htm](http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/european_communities_e.htm).



pagrindu, tačiau pirmiausia jos atstovauja konkrečiam ekonominiam interesui vienoje ar kitoje derybų srityje<sup>44</sup>.

Vertinant Kazachstano dalyvavimą MS ir besikuriančioje Eurazijos ekonominėje sąjungoje akivaizdu, kad šis procesas gerokai komplikavo derybas dėl PPO narystės. Kazachstano tolesnių derybų procese stojimo darbo grupės raportą tik dalį klausimų ir reglamentavimo galima aprašyti naudojantis Rusijos stojimo į PPO darbo grupės raportu, tačiau daugelyje tarptautinės prekybos sričių, reglamentuojamų PPO, tokių kaip prekyba paslaugomis, investicijos ir įsisteigimas, intelektinės nuosavybės apsauga ir pan. galioja Kazachstano teisės aktai, kurie ir bus aptariami stojimo darbo grupės raporte. Jeigu dėl besikuriančios Eurazijos ekonominės sąjungos atsiras naujų bendrų teisės aktų, paraleliai reikės atnaujinti stojimo darbo grupės raportą.

Dar labiau Kazachstano stojimo į PPO derybos komplikavosi dėl rinkos atvėrimo prekėms dvišalių derybų su atskiromis PPO narėmis – su daugeliu jų tokios derybos jau baigtos. **Tačiau pradėjus galioti bendram išoriniam MS tarifui, kartu pasikeitė Kazachstano taikomi importo muitai, kurie daugeliu atvejų padidėjo, o įvertinus tai, kad Kazachstanas su PPO narėmis dvišales derybas dėl importo muitų vykdė dar iki MS sukūrimo<sup>45</sup>, akivaizdu, kad laukia komplikotas naujų derybų periodas, kuriame reikės derinti Kazachstano dvišalius įsipareigojimus ir galiojantį MS bendrą išorinį tarifą.**

ES modeliuojant politiką dėl Eurazijos ekonominės sąjungos pripažinimo ir nepripažinimo ar projektuojant įsitraukimo į bendradarbiavimą su Eurazijos ekonomine sąjunga scenarijus, būtina atsižvelgti į PPO taisykles, reglamentuojančias tokių ekonominių darinių veiklą. Pagal šias taisykles, **kol ne visos Eurazijos ekonominės sąjungos narės yra įstojusios į PPO ir kol PPO veiklos rėmuose bendradarbiavimas vyks su kiekviena iš šių šalių atskirai, ES lygiai taip pat turėtų savo santykius plėtoti ne su Eurazijos**

**ekonomine sąjunga kaip savarankišku dariniu, o su atskiromis valstybėmis.** Be to, yra ir papildomas argumentas – dabartinis Eurazijos ekonominės sąjungos pasiektas integracijos lygmuo dar neleidžia šiam dariniui, kaip savarankiškam ekonominiam blokui, užsitiktinti narystę PPO.

#### **IV. Dalyvavimo Eurazijos ekonominėje sąjungoje motyvai**

##### **Rusijos motyvai**

Vertinant Eurazijos sąjungos narių tarpusavio santykius ir dalyvavimo joje motyvus, pastebėtina, kad Rusija dėl įvairių priežasčių atlieka pagrindinės iniciatorės ir „integracijos variklio“ vaidmenį. Rusijos ekonomika sudaro santykinai didžiausią regiono dalį, Kazachstanui ir ypač Baltarusijai ji svarbi kaip eksporto rinka ir importo šaltinis. Tuo tarpu šių dviejų šalių rinka Rusijai yra santykinai nelabai reikšminga. Tai suteikia Rusijai didesnę derybinę galią sprendžiant ekonominio reguliavimo MS ir bendroje ekonominiame erdvėje reikalus. **Tikėtina, kad dominuojanti sprendimų priėmimo elgsena, rengiant bendrus susitarimus, bus Rusijoje galiojančių taisyklių ir principų perkėlimas į kitas dvi sąjungos šalis.** Tiesa, įvertinus tai, kad Rusija jau tapo PPO nare, šis procesas gali turėti ir teigiamų padarinių Kazachstano bei Baltarusijos ekonomikai, tačiau šis reguliavimo ir institucijų kokybės stiprinimo procesas vyks, jei pati Rusija nuosekliai laikysis PPO principų ir galiojančių susitarimų (dėl ko, kaip jau minėta, kyla rimtų abejonių).

Taip pat tikėtina, kad viršvalstybinės Eurazijos sąjungos institucijos (EEK, Eurazijos ekonominės sąjungos teismas) orientuosis pirmiausia į Rusijos institucijų pozicijas bei galiojančią politiką, nes taip mažės jų sprendimų nesilaikymo tikimybė. Nors formaliai visos dalyvaujančios šalys yra lygios ir atstovaujamos Aukščiausioje Eurazijos ekonominėje taryboje, o Eurazijos komisija turi veikti nepriklausomai nuo sąjungos šalių, kai kurie paskyrimai, pavyzdžiui, į EEK valdybos pirmininko poziciją, rodo, kad Rusijos vadovai teikia šioms institucijoms didelę svarbą ir veikiausiai sieks, kad jų veikla atitiktų Rusijos interesus.

Įvertinus regioninius darinius analizuojančią literatūrą, ypač darbus, išskiriančius vieno dominuojančio regioninės sąjungos nario svarbą bendriems susita-

<sup>44</sup> Prieiga per internetą: <[http://www.wto.org/english/tratop\\_e/dda\\_e/negotiating\\_groups\\_e.htm](http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/negotiating_groups_e.htm)>.

<sup>45</sup> Prieiga per internetą: <[http://www.wto.org/english/thewto\\_e/acc\\_e/a1\\_kazakhstan\\_e.htm](http://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_kazakhstan_e.htm)>.



rimams ir integracijos procesui<sup>46</sup>, galima konstatuoti, kad **net ir atsiribojus nuo galimų geopolitinių motyvų ir ambicijų, Eurazijos sąjunga pirmiausia yra Rusijos vadovų palaikomas procesas ir vertintinas kaip jos politikos ir interesų realizavimo priemonė.** Kadangi Eurazijos sąjungos kūrimas neišvengiamai reikš visų šalių sutarimo ekonomikos reguliavimo, o galbūt ir mokesčių klausimais būtinybę, tokie susitarimai veikiausiai bus formuojami Rusijos pasiūlytų sprendimų pagrindu. Jos svarba kyla ne tik iš ekonominės tarpusavio priklausomybės asimetriju, bet ir dėl pasirengimo finansuoti bendras iniciatyvas ar skirti lėšas sąjungoje dalyvaujančioms šalims, kaip rodo per Eurazijos institucijas skiriama finansinė parama Baltarusijai. Baltarusijos dalyvavimas joje Rusijai svarbus ne tik dėl ekonominių, įskaitant tranzito į Kaliningrado sritį bei į ES rinką, bet ir geopolitinių bei saugumo priežasčių.

Galiausiai nereikėtų pamiršti fakto, kad Rusija, pasirinkusi kuriamos MS kryptį, komplikavo savo dvišalius, pirmiausia prekybinius ir ekonominius, santykius su ES ir kitomis šalimis. Dėl pradėjusios veikti MS Rusijos narystė PPO nusikėlė keletui metų, o realaus ketinimo sudaryti laisvosios prekybos susitarimą su Rusija ES apskritai turėjo atsisakyti.

Rusija Europai visada buvo svarbi strateginė partnerė, tačiau regioninę integraciją pasirinkusi prioritetu ir tuo pat metu didindama konfrontaciją prekybos srityje su ES, Rusija galbūt siekia išvengti dialogo su ES, pastarajai po Lisabonos sutarties įsigaliojimo pradėjus kalbėti vienu balsu, nes tai leistų sugrįžti prie dvišalių santykių su atskiromis „draugiškesnėmis“ ES šalimis Tokią prielaidą leidžia daryti Rusijos pareiškimai, kad derybos su ES turėtų būti vykdomos ne dvišalių ES-Rusijos, bet tarpregioniu ES-Eurazijos ekonominės sąjungos pagrindu. (atsižvelgiant į tai, kokios valstybės, turint galvoje jų politines ir ekonomikos sistemas, sudaro Eurazijos ekonominę sąjungą, nėra priežasčių manyti, kad tarpregioninės derybos galėtų vykti sklandžiau ar greičiau, nei dvišalės). Taip pat galbūt MS sumanytojai ir autoriai įvertino, kad Rusijos ekonomika kol kas nėra pajėgi atsispirti ir

vienodomis sąlygomis konkuruoti su ES šalimis, ypač prisimenant nuoseklią daugelio ES šalių nuomonę, kad Rusijos narystė PPO turėtų būti tik pirmas žingsnis tolesnio prekybos ir investicijų liberalizavimo link. Tokiu atveju MS įdėja tėra tik „dūmų uždanga“, supratęs, kad į dosnų ES siūlymą Rusija nesugebės atsakyti panašiai.

### **Baltarusijos motyvai**

Baltarusijos dalyvavimas šiame regioninės integracijos procese atrodo nulemtas, viena vertus, gana nedidelių prisitaikymo sąnaudų, nes dauguma įgyvendinamų normų jau galiojo dėl ankstesnio intensyvaus Rusijos ir Baltarusijos ekonominio bendradarbiavimo. Be to, **Rusija yra ne tik energetinių žaliavų (naftos ir gamtinių dujų) mažesnėmis kainomis tiekėja Baltarusijai ir jos įmonėms, bet ir pagrindinė svarbiausių Baltarusijos eksporto prekių rinka (joje parduodama apie 90 proc. Baltarusijoje pagamintų maisto produktų ir apie 70 proc. pagaminamos įrangos)**<sup>47</sup>.

Kita vertus, Baltarusijos vadovas turi stiprių pasakutų išnaudoti šį procesą kaip atsvarą Vakarų valstybėms ir organizacijoms, taikančioms režimui sankcijas. Finansinė parama Baltarusijai, kuri veikiausiai neatsitiktinai teikiama ne kaip dvišalė Rusijos parama, bet per Eurazijos ekonominės bendrijos (ją sudaro ne tik Rusija, Kazachstanas ir Baltarusija, bet ir Kirgizija, Tadžikistanas bei Uzbekija) institucijas, yra vienas svarbiausių jos elito motyvų. Turbūt taip pat neatsitiktinai artėjant 2010 m. prezidento rinkimams Baltarusijoje, jos vadovas po pirminio priešinimosi galiausiai sutiko pasirašyti trišalės MS kodeksą. Tai įvyko tais pačiais metais, kai Rusija nusprendė sumažinti Baltarusijai parduodamos naftos kainą iki Rusijos vidaus rinkoje esančio lygio, o kiek vėliau V. Putinas paskelbė taikysiantis tokią kainodarą ir gamtinėms dujoms, vadindamas tai „integracijos nuolaida“<sup>48</sup>.

<sup>46</sup> Žr.: Baldwin E. Richard. „The Causes of Regionalism“, *The World Economy*, Vol. 20, No. 7, 1997, 865–888; Mattli Walter. „The Logic of Regional Integration“. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

<sup>47</sup> Wisniewska Iwona. „The Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia: a way to strengthen Moscow's position in the region“. *ISPI*, No. 146, 2012, 5.

<sup>48</sup> Adomeit Hannes. „Putin's "Eurasian Union": Russia's integration project and policies on Post-Soviet space“, *Neighborhood Policy Paper*, No. 4, 2012, 4.

Tiesa, galima pastebėti, kad Baltarusijos prezidentas, nors ir sutikęs parduoti kai kurių Baltarusijos infrastruktūros įmonių akcijas Rusijos įmonėms, nerodo entuziazmo judėti tolesnio regioninės integracijos gilinimo link. **Tolesnė integracija su kitomis Eurazijos sąjungos narėmis vis labiau ribotų jo galimybes išsaugoti savo galias ir esamą Baltarusijos režimą, ypač jei būtų įgyvendinamos tokios iniciatyvos kaip pinigų sąjunga, kuri tiesiogiai apribotų galimybes manipuluoti pinigų politika kuriant gyventojų gerovės augimo iliuziją.** Tačiau norėdamas išlaikyti savo galias ir turėdamas pasirinkti tarp tolesnės integracijos Eurazijos sąjungoje bei Rusijos įsitvirtinimo Baltarusijos ekonomikoje ir santykių atnaujinimo su ES bei su tuo siejamomis politinėmis reformomis, jis gali ir toliau rinktis pirmą variantą. Tik tokiu atveju teiginys, kad Baltarusija savanoriškai nusprendė dalyvauti kuriant Eurazijos sąjungą, o Eurazijos ekonominė integracija remiasi principu „iš apačios į viršų“, atrodo labai abejotinas<sup>49</sup>.

Apibendrinant galima teigti, kad Baltarusija dėl politinio režimo interesų ir nenoro prarasti visiško ekonominio suverenumo nėra suinteresuota Eurazijos MS virsmu į visavertę ekonominę ir pinigų sąjungą, tačiau ekonominių nuolaidų ir ekonominių paskatų iš Rusijos poreikis vers dabartinį politinį režimą „prekiauti“ savo parama integracijai Eurazijos ekonominėje erdvėje gilinti.

Pažymėtina, kad tiek Baltarusijos, tiek Kazachstano, tiek Rusijos atveju sudėtinga kalbėti apie savarakiškus sprendimus demoratinės kontrolės požiūriu – nei viena iš jų nėra priskiriama laisvoms visuomenėms<sup>50</sup>, o tai reiškia įstatymų viršenybės, nešališkų teismų nebuvimą. Naturalu, jog visi šie bruožai turėtų „persilieti“ ir į regioninį darinį.

---

<sup>49</sup>Baltarusijos energetinė priklausomybė nuo RF (90-beveik 100 proc. gamtinių dujų ir naftos sektoriuose, skatino Baltarusiją per pastaruosius du dešimtmečius dalyvauti įvairiuose ekonominės ir politinės integracijos su RF projektuose – nuo Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos, iki Sąjunginės valstybės kūrimo, tačiau integracija vyko iš esmės mainų pagrindu (mažesnė energijos išteklių kaina/paskola mainais už integraciją/strateginių objektų nuosavybę).

<sup>50</sup>Freedom in the World 2012, <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world>.

## ***Kazachstano motyvai***

**Kazachstano atveju ekonominė motyvacija dalyvauti trišalėje MS yra santykinai mažiausia, tiksliau – bent kol kas narystės joje neigiami padariniai atrodo didesni nei teigiami.** Tiesa, per ilgesnį laikotarpį bendros erdvės sukūrimas gali pritraukti daugiau tiesioginių užsienio investicijų kitų dviejų šalių sąskaita, juolab kad Kazachstanas vertinamas geriau už jas investuotojams svarbiose srityse. Be to, susitarimas suteikia geresnes eksporto sąlygas į šiai šaliai svarbią Rusijos rinką. Vis dėlto pagrindinis Kazachstano dalyvavimo aiškinimas turėtų būti siejamas su politiniais motyvais – **strategine partneryste su Rusija, balansavimu tarp Rusijos ir Kinijos bei galbūt asmeniniais šalies vadovo norais įsitvirtinti šalies istorijoje (dar 1994 m. jis pasiūlė kurti Eurazijos sąjungą, nors ir sudarytą iš daugiau NVS šalių).**

Apibendrinant galima konstatuoti, kad nors Eurazijos MS kūrimas jau dabar gali būti vertinamas kaip pirmas reikšmingas praktinis regioninės integracijos žingsnis NVS teritorijoje, jos įgyvendinimą kol kas lydi institucinis nenuoseklumas ir galutinio tikslo nepapildytumas, o dalyvaujančių šalių motyvacija yra skirtinga. Kaip jau minėta, nuo 2012 m. pradžios MS pagrindu pradėta kurti Eurazijos ekonominė sąjunga turėtų apimti visų „keturių laisvių“ įgyvendinimą, t. y. bendrosios rinkos sukūrimą. Kaip viešai yra paskelbęs V. Putinas, ilgainiui turėtų būti suderintos ir kitos ekonominės politikos sritys ir sukurta „pilna ekonominė sąjunga“, kuri būtų Ekonominės ir pinigų sąjungos atitikmuo, galiausiai galinti tapti ir politine sąjungą<sup>51</sup>.

## ***Kodėl sudėtinga sekti ES pėdomis?***

Eurazijos ekonominės sąjungos vizija gana akiivaizdžiai atkartoja ES kūrimo etapus. Įsibėgėjus MS kūrimui, imtasi kurti bendrąją rinką. Kai kuriose srityse, pavyzdžiui, darbo jėgos judėjimo, trys šalys jau yra liberalizavusios ir suderinusios taikomas taisykles ir iš partnerių atvykstantiems darbuotojams taiko nacionalinį statusą. Tačiau kitose srityse esama įvairių kliūčių, įskaitant ir netarifines kliūtis prekių judėjimui. Kliūtys laisvai judėti kapitalui turėtų būti

---

<sup>51</sup> Adomeit, 1.

panaikintos iki 2020 m.<sup>52</sup> Paslaugų teikimo rinka taip pat išlieka fragmentuota ir, nepaisant ketinimų kai kuriose srityse taikyti abipusio pripažinimo principą, daliai paslaugų (audiovizualinėms, oro transporto) bus taikoma išimtis ir jų reguliavimo skirtumai kiekvienoje šalyje veikiausiai išliks, sudarydami diskriminacinius apribojimus. Kaip rodo kai kurie vertinimai, **nors verslo ciklų sinchronizacija tarp trijų MS narių augs, tačiau verslo ciklų skirtumai išlieka nemaži, o ekonomikos nepakankamai lanksčios, kad per vidinį prisitaikymą galėtų reaguoti į „išorinius šokus“**<sup>53</sup>. Tai riboja sėkmingos pinigų sąjungos realizavimo galimybes, nors dar daugiau kliūčių tokiam integracijos projektui kyla politinėje srityje, pirmiausia dėl Baltarusijos politinio režimo nenoro atsisakyti savarankiškos pinigų politikos ir valiutos keitimo kurso manipuliavimo galimybių.

Tad nors Eurazijos ekonominės sąjungos kūrimo procesas, įgavęs pagreitį 2010 m. pradžioje, paskelbus apie MS tarp Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos kūrimą, ir kiek vėliau pradėjus rengti naujus susitarimus dėl Eurazijos ekonominės erdvės, vyksta gana sparčiai, kol kas dar anksti kalbėti apie sklandžiai funkcionuojančią MS ir tuo labiau apie kitų bendrosios rinkos laisvų įgyvendinimą. **Tolesnis integracijos procesas, šalinant kliūtis ne tik prekių, bet ir paslaugų, kapitalo bei darbo jėgai judėti, neišvengiamai susidurs su bendrų reguliavimo taisyklių priėmimo, jų įgyvendinimo, ginčų sprendimų procedūrų ir priimtų teisminių sprendimų laikymosi klausimais.** Šalia prekybos kliūčių šalini- mo ir ypač ekonomikos reguliavimo taisyklių suderini- mo bene didžiausiu iššūkiu šiam procesui gali tapti esminis naujas bruožas (palyginti su ankstesnėmis integracijos iniciatyvomis tarp NVS šalių) – viršvalsty- binių institucijų sukūrimas ir jų priimamų sprendimų laikymasis. Pastebėtina, kad Europos ekonominės komisijos sprendimai yra privalomojo pobūdžio ir net neturi būti perkeltami į Eurazijos sąjungos narių nacionalinę teisę (panašiai kaip ES priimami regla- mentalai). Kaip ir ES, įmonės gali paduoti sąjungos

šalių institucijas į teisimą, o teismo sprendimai yra privalomi.

Funkcionuojant viršvalstybinėms institucijoms, kurios atsakingos už sąjungai taikomų taisyklių pa- rengimą ir jų įgyvendinimo priežiūrą, neišvengiamai kyla klausimų, kas iš joje dalyvaujančių šalių darys di- džiausią įtaką bendrų „žaidimo taisyklių“ turiniui, kaip visos dalyvaujančios šalys laikysis priimtų susitarimų, ypač įvertinant abejones dėl įstatymo viršenybės ir teismų nepriklausomumo, kurias šių šalių atžvilgiu nuolat išsako tarptautiniai stebėtojai. **Jei EEK ir kitų viršvalstybinių institucijų sprendimų nebus lai- komasi, Eurazijos sąjunga nefunkcionuos ir liks tik fragmentuota laisvosios prekybos erdve su bendros išorės politikos elementais.** Tokio sce- narijaus tikimybę didina ir tai, kad Kazachstanas ir Baltarusija nėra PPO narės, o pastarosios šansai tapti PPO nare yra menki. Jau minėta abejotina Rusijos pa- žanga įgyvendinant stojimo į PPO metu susiderėtas sąlygas, kurią pastebi ES bei kitos PPO narės, taip pat kelia abejonių tai, kaip sklandžiai seksis įgyvendinti Eurazijos sąjungos taisykles.

Atsižvelgiant į Eurazijos sąjungos valstybių narių dalyvavimo šiame projekte motyvus, galima sufor- muluoti tris šio regioninio darinio tolesnius raidos scenarijus:

**1 Scenarijus. Sparti ir santykinai sėkminga Eu- razijos ekonominės sąjungos integracija** (vis dėlto – žymiai vėlyvesnė, nei numatytoji 2015 m.data)

Šis scenarijus reikštų „popierinę“ integraciją, tai yra politinių sprendimų (imtis šalinti kliūtis dėl paslaugų teikimo, kapitalo ir darbo jėgos judėjimo, tokių politikos sričių kaip konkurencija derinimo) priėmimas, jų įgyvendinimą atidedant dešimtme- čiams, gali būti įgyvendinta ir artimiausiu dvejų metų laikotarpiu. Toks scenarijus realus, jeigu Ru- sijai pavyktų rasti raktą, kuris skatintų Kazachstaną vertinti integraciją Eurazijos sąjungos rėmuose kaip saugumo garantą (galbūt nestabilumas Afghanis- tane po taikos ir stabilumo užtikrinimo perdavimo vietos institucijoms, Kinijos įtakos didėjimas ir t.t.). Toks scenarijus būtų nepalankiausias ES interesų požiūriu:

- Galima Eurazijos sąjungos plėtra – esant eko- nominiam spaudimui (energetinių išteklių

<sup>52</sup> Wisniewska, 2.

<sup>53</sup> Vymyatnina Yulia. „Customs union of Russia, Belarus and Kazachstan – economic interdependence and resource curse influence“, *BOFIT seminar*, European University at St. Petersburg, 2012.

tiekimas Rusijos vidaus rinkos kainomis) ir eurointegracijai nepalankiam vidaus politikos fonui, reali tampa Ukrainos narystė Eurazijos sąjungoje. Tai reiškė fundamentalius iššūkius jau pasiektiems Rytų partnerystės formate susitarimams su ES, galbūt net jų suspendavimą.

- Poveikis Kazachstano deryboms dėl narystės PPO būtų neigiamas: nuo vangaus derybų grafiko iki derybų suspendavimo.
- Poveikis ES svertams Baltarusijos atžvilgiu – neigiamas (kyla rimti iššūkiai ekonominių sankcijų pritaikomumui, nes būtų sunku sankcijų taikyti tik vienai Eurazijos ekonominio bloko narei).

Tokio scenarijaus atveju, Eurazijos sąjungos narės vis stipriau spaus ES pereiti nuo dvišalio prie tarpregioninio bendradarbiavimo, juolab, kad tikėtinas dvišalio bendradarbiavimo regresas.

## **2 Scenarijus. Eurazijos sąjunga – kaip dar vienas stagnuojantis NVS erdvės projektas**

Toks scenarijus apibūdintų situaciją, kai ne tik iki 2015 metų, bet ir per artimiausius du dešimtmečius nepavyksta įgyvendinti integracinių tikslų ne tik popieriuje, t.y. jie būtų įgyvendinami nenuosekliai, tik kai kuriose srityse ir visiškai priklausomai nuo rinkiminių ir ekonominių ciklų, kurie tradiciškai NVS erdvėje žymi Rusijos įtakos sustiprėjimą. Tai realiausias scenarijus, kuris leistų valstybėms narėms (ypač – Baltarusijai) „prekiauti“ savo parama integracijos gilinimui. Kita vertus, tokia „ prekyba“ irgi turi savo ribas, nes jau dabar aišku, kad A.Lukašenkos režimui būtų nenaudinga Eurazijos pinigų sąjunga, kurioje režimas prarastų galimybę monetarinėmis priemonėmis koreguoti atsilikusią nacionalinę ekonomiką. Nors šis scenarijus reikštų Eurazijos ekonominės sąjungos stagnaciją, jis nepanaikina grėsmių, kylančių Rytų partnerystės įgyvendinimui: Ukrainai gali tekti nuolat „išsipirkinėti“ iš Rusijos sutinkant su tam tikrais integracijos elementais, mainais už energetinių išteklių kainas, tačiau pernelyg nenutolstant nuo ES. Tai visiškai priklausys nuo vidaus politinės ir ekonominės situacijos Ukrainoje – kiek valdantysis elitas bus linkęs ir galės sau leisti priimti integracijos su ES kaštus, lyginant su tam tikrų suvereniteto atsisakymu Rusijos atžvilgiu.

Eurazijos santykiams su ES tai reikš selektyvų bendradarbiavimą: tai dvišalių lygmeniu, tai reikalavimus klausimus spręsti tarpregioniniu lygmeniu, atitinkamai, priklausomai nuo to, kiek Eurazijos sąjungos narėms naudingas bendradarbiavimas su ES ir kiek Eurazijos sąjunga gali būti panaudota kaip instrumentas neprisiimti liberalizacijos reikalavimų, keliamų ES.

## **Abiems scenarijams esminis klausimas: nepaisant galimo spaudimo pereiti prie tarpregioninio bendradarbiavimo tarp ES ir Eurazijos sąjungos, toks bendradarbiavimas iš ES pusės neturi prasmės ir būtų nepateisinamas:**

- Eurazijos sąjungai abiejų scenarijų atveju ir toliau stigs esminių elementų, kurie leistų ją vertinti kaip subalansuotą ir savanorišką regioninės integracijos projektą, vedantį į valstybių narių ekonomikų transformaciją, veikiau kaip neliberalų neliberalių režimų tarpusavio prekybos režimo supaprastinamo projektą. Perėjimas prie tarpregioninio bendradarbiavimo reikštų, kad ES legitimuotų nedemokratinį režimų priimtus sprendimus dėl suvereniteto delegavimo.
- Nėra jokių priežasčių manyti, kad tarpregioninis bendradarbiavimas būtų nors kiek rezultatyvesnis, negu dvišaliai formatai, kuriuose ES įtakos galimybės – daug didesnės.

## **3 Scenarijus. Grįžimas prie dvišalios, atsisakant Eurazijos ekonominės sąjungos idėjos.**

Realiausia tokio scenarijaus varomoji jėga – Rusijos apsisprendimas. Tai žymėtų fundamentalius politinius pokyčius Rusijoje arba kitų instrumentų, kurie leistų Rusijai išlaikyti dominavimą regione, atsiradimą. Kitas galimas variantas – dėl vienos ar kitos priežasties Baltarusija bei Kazachstanas tampa našta, trukdančia Rusijai įgyvendinti savo tikslus (galbūt – siekiant dvišalio bevizio režimo su ES ar dėl vidinių Rusijos interesų grupių, kurios nepritartų nuolatiniam Baltarusijos ekonomikos subsidijavimui, pozicijos). ES interesų požiūriu tai būtų gana pozityvus scenarijus, reiškiantis geresnę aplinką Rytų partnerystės iniciatyvai, įtakos svertų Baltarusijos atžvilgiu atgavimą, o taip pat – grįžimą prie priimtinesnio dvišalio dialogo su Rusija.



## V. ES ir Eurazijos ekonominės sąjungos (ne) suderinamumas ir konkurencija

### *Kodėl bendra ekonominė erdvė „nuo Lisabonos iki Vladivostoko“ yra sunkiai įmanoma?*

Kaip pastebi įvairūs autoriai, nuo ES Rytų partnerystės iniciavimo pradžios Rusijos vadovai žiūrėjo į šią iniciatyvą įtariai, kaip į mėginimus riboti Rusijos įtaką jai artimame regione ir prieš Rusiją nukreiptą iniciatyvą<sup>54</sup>. Tiesa, reikia pastebėti, kad V. Putinui detaliau išdėstčius Eurazijos ekonominės sąjungos viziją, nebuvo jokių viešų užuominų apie šio regioninio darinio konkurenciją su ES bei iš to kylančias dilemas Rytų partnerystėje dalyvaujančioms šalims. Dar daugiau, V. Putino teigimu, „narystė Eurazijos sąjungoje leistų kiekvienai jos narei greičiau ir iš stipresnių pozicijų integruotis į Europą“<sup>55</sup>. Tai galima sieti su ankstesne dar prieš dešimtmetį viešai pristatyta V. Putino vizija apie „bendrą ekonominę erdvę nuo Lisabonos iki Vladivostoko“. Vis dėlto, nepaisant šių vizijų, **kyla nemažai abejonių dėl šio regioninio darinio santykio su ES kaip lygiaverte partnere ir ypač dėl galimybės Rytų partnerystės šalims suderinti ekonominių ryšių liberalizavimą ir reguliavimo nuostatų perėmimą abiem kryptimis**. Beje, įdomus sutapimas, kad V. Putinas paskelbė apie Eurazijos sąjungos viziją praėjus maždaug savaitei po Varšuvoje įvykusio ES ir Rytų partnerystės šalių vadovų susitikimo.

**Eurazijos sąjungos ir jos šalių vadovai deklaruoja ketinimus perimti ES reguliavimo normas, tačiau kol kas tai veikia teorinė galimybė, nei toli pažengęs procesas. Beje, ES galiojančių produktų kokybės, ypač jų gamybos reguliavimo normų, perėmimas nemažai kainuotų Eurazijos šalių verslui ir padidintų galutinių produktų kainas.** Kol šiose šalyse pajamų lygis yra daug žemesnis nei ES, griežtesnių reguliavimo normų perkėlimas bus pernelyg brangus, ypač kai nėra narystės ES perspektyvos, kuri buvo Lietuvai ir kitoms Vidurio ir Rytų Europos šalims pagrindiniu atlygiu už griežtes-

nių ES normų perėmimą. Todėl pagrindiniu motyvu Eurazijos sąjungos šalims perimti ES normas būtų šių šalių eksportuojančių įmonių poreikis parduoti savo produkciją ES rinkoje. Jei ES normų perėmimas nebus tiesiogiai susijęs su šiuo eksportuotojų interesu, pavyzdžiui, kalbant ne apie produktų kokybės standartus, o apie gamybos procesą reguliuojančius standartus – aplinkosaugos normas, jis neabejotinai bus ilgas procesas ir neaišku, ar kada nors bus išbaigtas. **Vadinasi, kalbėti apie V. Putino propaguojamą Europos „nuo Lisabonos iki Vladivostoko“ viziją yra sunkiai įmanoma.** Pigesnis sprendimas būtų susitarimas su ES dėl abipusio reguliavimo skirtumų pripažinimo, tik įvertinant didesnius reguliavimo skirtumus, nei egzistuoja tarp ES valstybių narių, tačiau jis sunkiai tikėtinas dėl įprastos ES išorės politikos, grindžiamos ES reguliavimo normų ir bendrų demokratinių bei rinkos ekonomikos principų plėtra į kitas šalis.

Šio principo ES nuosekliai laikosi ne tik su šalimis kandidatėmis ir besiderančiomis dėl narystės sąjungoje, bet ir su valstybėmis kaimynėmis, siekiančiomis glaudesnių santykių, tačiau neturinčiomis narystės perspektyvos, taip pat ir su visomis PPO narėmis, kai deramasi dėl netarifinių kliūčių prekybai šalinti. **Pati gilios ir išsamios laisvosios prekybos erdvės samprata pagrįsta ne tik tarifinių kliūčių tarp ES ir šalies kaimynės pašalinimu, bet ir didelės dalies ES reguliavimo normų perėmimu šalyje kaimynėje.** Toks ES siekis perkelti į Rytų partnerystės šalis tiesiogiai su prekyba nesusijusias reguliavimo normas sukuria išlaidų šių šalių verslui ir didina jų produktų kainas, tačiau jis tapo tokių susitarimų sąlyga. Akivaizdžiausiai tokia kritikuotina ES politika buvo matoma radikalias ekonomikos reformas 2005–2008 m. įgyvendinusios Gruzijos atžvilgiu. Gruzijos ekonomika buvo liberalizuota labiau nei daugelio ES valstybių narių, tačiau ES primygtinai siekė, kad Gruzijos institucijos ne tik įvykdytų privatizavimo, dereguliavimo ir liberalizavimo reformas, bet ir perimtų ES reguliavimo politikos taisykles konkurencijos, darbo santykių ir kitose tiesiogiai su prekyba nesusijusiose srityse.

Tai rodo, kad **bet koks reikšmingesnis ES prekybos ar tuo labiau žmonių, kapitalo judėjimo ar paslaugų teikimo liberalizavimas su Rytų kaimynėmis neišvengiamai bus siejamas su ES reguliavimo normų perėmimu šalyse kaimynėse.** Kadangi Eurazijos sąjungos šalyse galioja senieji GOST

<sup>54</sup> Oldberg Ingmar. „Russia’s great power strategy under Putin and Medvedev“. Stockholm: Swedish Institute of International Affairs, 2010, 6.

<sup>55</sup> Adomeit, 2.

ar atskirų šalių techniniai standartai ir reguliavimo normos, dar gana ilgą laiką egzistuos skirtumai tarp reguliavimo normų, kurie funkcionuos kaip netaarifiniai ribojimai prekybai tarp ES ir Eurazijos sąjungos narių. **Žinoma, teoriškai galima būtų įsivaizduoti laisvosios prekybos be muitų erdvę tarp ES ir Eurazijos sąjungos, tačiau tokia laisvosios prekybos erdvė būtų fragmentuota ir apsiribotų kai kuriais, veikiausiai Eurazijos šalims neaktualiais produktais.** Panašiai dėl ES šalyse įsitvirtinusių interesų grupių spaudimo vyko prekybos su Vidurio ir Rytų Europos šalimis liberalizavimas ir nėra priežasčių prognozuoti, kad šiuo atveju interesų grupės neturėtų įtakos, tuo labiau įvertinant dabartinę gana sudėtingą ekonominę padėtį kai kuriose, ypač Pietų Europos, šalyse.

### **„Platesnės Europos“ scenarijus ar Eurazijos ekonominės sąjungos plėtra?**

Jeigu ES vis dėl to sutiktų su Rusijos siūlymu pereiti nuo dvišalių santykių prie ES santykių su Eurazijos bloku, derybos su Eurazijos MS nare dėl laisvosios prekybos su ES būtų sudėtingos, nes jos turėtų vykti su EEK, o susitarimas galiotų visoms MS narėms. Įvertinant ES politiką vienos iš Eurazijos sąjungos narių Baltarusijos atžvilgiu, bet koks intensyvesnis dialogas, net ir nesiekiantis prekybos liberalizavimo, kol kas yra sunkiai tikėtinas dėl politinių priežasčių. Vadinausi, kitos Eurazijos sąjungos narės taptų Baltarusijos vidaus politikos padėties santykių su trečiosiomis šalimis įkaitėmis, kurios linkusios sieti demokratijos principų laikymąsi su ekonominių santykių intensyvinimu. Tuo tarpu pačiai Baltarusijai atsirastų teorinė galimybė santykius ES atkurti per „atgalines“ duris, t. y. per Eurazijos ekonominę sąjungą kaip bendrą ekonominį bloką.

**Bet kokių atveju tikėtina, kad ES nesiims (ir neturėtų) traktuoti Eurazijos sąjungos kaip lygiavertės partnerės tol, kol visos jos narės netaps PPO narėmis.** Bent kol kas atrodo, kad Kazachstanas galėtų tapti PPO nariu po kelerių metų, o Baltarusijos perspektyvos įsijungti į šią organizaciją apskritai kol kas labai neaiškios. Tiesa, Kazachstano ir Baltarusijos įsipareigojimas įgyvendinti Rusijos narystės PPO sąlygas gali palengvinti jų pasirengimą narystei PPO, tačiau tam reikės laiko ir Baltarusijos politinio režimo noro priimti tam tikrus apribojimus, varžančius galimybes manipuliuoti ekonomikos reguliavimu.

Tačiau naujos rūšies reguliavimo normų perėmimu pagrįstų laisvosios prekybos sutarčių pasiūlymas Rytų partnerystės šalims rodo, kad ES veikiausiai nesutiktų su paprastesnės laisvosios prekybos sutarties pasirašymu. Vertinant menkai tikėtiną ES normų perėmimą Eurazijos sąjungos šalyse bent artimiausiais metais, Rytų partnerystės šalys neišvengiamai turėtų rinktis tarp dviejų skirtingų reguliavimo normų erdvių. **Todėl nepaisant Rusijos vadovų retorikos apie pan-Europinę ekonominę erdvę, ši retorika neatinka nei Rusijos, nei ES politikos, o tai reiškia bent šiuo metu iškilusią dilemą Rytų partnerystės šalims tarp pasirinkimo integruotis į ES ar glaudesnių santykių su Eurazijos sąjunga.**

Pirmasis pasirinkimas – „platesnės Europos“ scenarijus – Rytų partnerystės šalims reikėtų nemažai įsipareigojimų ES priimtinių demokratijos principų taikymo ir gana griežtų reguliavimo normų diegimo srityse, tačiau suteiktų priėjimą prie 500 mln. gyventojų rinkos, galimybę sparčiau augti ir narystės perspektyvos pažado galimybę. Antrasis pasirinkimas – **Eurazijos ekonominės sąjungos plėtra** – galėtų reikšti kurį laiką mažesnes energijos išteklių kainas, laisvesnę prekybą jungiantis prie 170 mln. gyventojų Eurazijos erdvės su pastebimai mažesne perkamąja galia, turinčia mažesnę potencialą keičiantis gerąja praktika, lėtesnę ekonomikos restruktūrizavimą bei oligarchinių ir autoritarinių valdymo įpročių stiprėjimą.

### **Dviejų alternatyvių integracinių erdvių tarpusavio konkurencijos link**

Taigi Rytų Europos ir Pietų Kaukazo valstybės, dalyvaujančios Rytų partnerystės programoje, šiandien atsidūrė tarp dviejų integracinių erdvių. Europos ekonominės integracijos (per kuriamų sustiprintų laisvosios prekybos susitarimų su ES tinklą) iš vienos pusės ir Eurazijos MS – iš kitos. **ES per sustiprintus laisvosios prekybos susitarimus teoriškai neužkerta kelio toliau toms šalims tarpusavyje integruotis, tačiau joms įsijungus į MS, atimama galimybė turėti dvišalius susitarimus su ES. Taigi praktikoje valstybės neišvengiamai turi pasirinkti tarp sustiprintų laisvosios prekybos susitarimų su ES ir Eurazijos muitų erdvės.**

Europos kaimynystės politika (kartu ir Rytų partnerystės iniciatyva) numato, kad mainais už politines, ekonomines, teisines reformas (europietišku

taisyklių perėmimą), valstybėms kaimynėms ES yra pasirengusi pasiūlyti preferencines sąlygas dalyvauti ES vidaus rinkoje<sup>56</sup>. ES priimtas sprendimas plėsti laisvosios prekybos sutarčių tinklą ilgainiui numato transformuoti visą ES ir šalių partnerių prekybą naikinant muitų barjerus, suvienodinant standartus ir muitų procedūras. **Vadinasi**, priklausomybė kitai MS, kurioje dalyvauja valstybės, nesuderinusios muitų įstatymų bazės su ES reikalavimais, produkcijos standartų, sienų kontrolės sistemų su ES standartais ir pan., tampa neįgyvendinamu tikslu, nebent Eurazijos MS perimtų identiško reguliavimo taikymą.

Tuo tarpu posovietinėje erdvėje iki šiol veikęs laisvosios prekybos režimas, kiekvienai valstybei palikęs galimybę kontroliuoti integracijos gylį, barjerų NVS šalims įsitraukti į ES ekonominę orbitą nekūrė. Padėtis pasikeitė tik 2010 m., kai ėmė funkcionuoti Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano MS. Ši sąjunga įtvirtino ne tik laisvosios prekybos zoną, bet ir bendrą importo apmokestinimo struktūrą, tarptautinės prekybos procedūras, ėmėsi harmonizuoti sanitarinius ir kitus standartus. **Todėl** į Eurazijos MS įsitraukusioms valstybėms savaime užkertamas kelias dalyvauti ES ekonominėje orbitoje (per sustiprintus laisvosios prekybos susitarimus), nes tokiu atveju reikėtų peržiūrėti tarifų politiką ir prekybinius standartus. Rytų Europos ir Pietų Kaukazo valstybių, dalyvaujančių Rytų partnerystės programoje, įsitraukimas į šį projektą reikštų, kad jos nebegali projektuoti laisvosios prekybos erdvės su ES, nes tokie susitarimai turėtų tapti visos Eurazijos sąjungos reikalu.

Galima išskirti šias priežastis, kodėl narystė Eurazijos MS nesuderinama su dalyvavimu sustiprintame laisvosios prekybos režime su ES<sup>57</sup>:

- **Valstybės, tapusios Eurazijos MS narėmis, praranda savarankiškumą išorės prekybos politikoje.** MS šalys narės turi ne tik susitarti dėl bendro muitų tarifo, bet kartu plėtoti bendrą prekybos režimą su trečiosiomis šalimis. Turint galvoje Eurazijos MS institucijų specifiką, bet kokiam kitos sąjungos narės sprendimui ar siekiui plėtoti palankesnę prekybos režimą su ES Rusijos šalies pritarimas būtų būtinas. Taip Rusija įgyja svertų kontroliuoti kitų MS šalių išorės prekybos politiką bei jų santykius su ES, pavyzdžiui, blokuoti derybas su ES dėl sustiprinto laisvosios prekybos susitarimo. Šiuo atveju reikėtų pabrėžti, kad Ukrainos Rusijai ir kitoms MS narėms pasiūlyta bendradarbiavimo formulė „3 + 1“, kurioje numatytas standartinis laisvosios prekybos režimas be bendro išorinių muitų tarifo (tai derėtų tiek su Ukrainos įsipareigojimais PPO, tiek ir su sustiprintu laisvosios prekybos susitarimu su ES), buvo atmesta. Tas pats atsitiko ir su 2011 m. standartinės laisvosios prekybos sutarties NVS rėmuose iniciatyva, kai Rusija rado būdą blokuoti šio susitarimo, kuris būtų leidęs suderinti Ukrainai patekimą į NVS rinkas ir dalyvavimą sustiprintame laisvosios prekybos režime su ES, įsigaliojimą<sup>58</sup>. **Viena vertus, tai reiškia, kad tradicinė daugiavektorinė Ukrainos ir kitų Rytų Europos valstybių politika pasiekė savo ribas. Antra vertus, tai rodo Rusijos suinteresuotumą tik tokių santykių su Ukraina ir kitomis Rytų Europos valstybėmis modeliu, kuris leistų kontroliuoti jų politiką ES kryptimi.**
- **Valstybei tapus Eurazijos MS nare, ES nebegali su ja tęsti dialogo ar derėtis dėl tarpusavio laisvosios prekybos susitarimo, nes iš karto pasikeičia ir dialogo arba derybų partneris.** Nuo to momento, kai valstybė tampa MS nare, ES nebegali su ja derėtis dėl sustiprinto laisvosios prekybos susitarimo, nes tai ji turi daryti su visu ekonominiu bloku (šiuo atveju – Eurazijos MS). Turint galvoje, kad

<sup>56</sup> Vahl Marius. „A privileged partnership: EU-Russian relations in a comparative perspective“. *DIIS Working Paper*, 3, 2006, 9–11. Prieiga per internetą: <[http://www.diis.dk/graphics/Publications/WP2006/3\\_m\\_vahl\\_privileged\\_partnership.pdf](http://www.diis.dk/graphics/Publications/WP2006/3_m_vahl_privileged_partnership.pdf)>.

<sup>57</sup> Van der Loo Guillaume. „Ukraine’s regional economic integration: stuck in the middle of it’s neighbours? A legal and political analysis“. *Eastern Partnership Community*, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.easternpartnership.org/publication/economy/2011-11-04/ukraine-s-regional-economic-integration-stuck-middle-its-neighbours-l->>.

<sup>58</sup> Shumylo-Tapiola Olga. „Ukraine at the Crossroads: Between the EU DCFTA & Customs Union“, *Ifri Russia/NIS Center*, 2012, 22.



esminė sąlyga pradėti derybas su ES dėl laisvosios prekybos sutarties yra šalies partnerės narystė PPO, o bent dvi Eurazijos MS valstybės (Baltarusija ir Kazachstanas) nėra PPO narės, ES ir Eurazijos MS derybų dėl sustiprinto laisvosios prekybos režimo scenarijus yra mažai tikėtinas. Tuo atveju, jeigu valstybė MS nare tampa jau įsigaliojus sustiprintam laisvosios prekybos susitarimui su ES, tokį susitarimą (arba integruotą Asociacijos susitarimą) tekstą denonsuoti.

**Kita vertus, dviejų integracinių erdvių nesuderinamumas slypi ne tik išorinio muitų tarifo nustatymo mechanizmuose, bet ir skirtingų standartų bei reguliacinių normų konkurencijoje.** Vadinas, ES viduje susiformavęs vidinės integracijos modelis sukuria ypač didelį barjerą šalims partnerėms, siekiančioms įsitraukti į ES vidaus rinką. Reikėtų pabrėžti, kad ES parama tarptautinės gilios ir išsamios laisvosios prekybos susitarimams stipriausia tada, kai kalbama apie ES reguliacinių normų plėtrą už ES ribų, taip siekiant išsaugoti ES konkurencinį pranašumą tarptautinėse rinkose<sup>59</sup>. Tai lemia, kad ES šalims partnerėms siūlomos laisvosios prekybos sutartys nebėra grindžiamos vien muitų tarifų mažinimo logika, nes apima kur kas daugiau klausimų: netarifinių barjerų naikinimas, paslaugų sektoriaus liberalizavimas, valstybės protekcionistinių priemonių eliminavimas, palankių sąlygų tiesioginėms užsienio investicijoms įtvirtinimas ir pan. Taip jos įgyja visa apimančių sutarčių pobūdį<sup>60</sup>, o šalims partnerėms tenka „politikos perėmėjos“ statusas. Vadinas, siūlydama laisvosios prekybos susitarimus, ES reikalauja ne tik šalių partnerių ūkio modernizacijos, bet ir modernizacijos su aukštais ES standartais tokiose srityse: sanitarinės ir fitosanitarinės normos, techniniai rei-

kalavimai, viešieji pirkimai, konkurencijos politika ir valstybės parama.

Šalys partnerės priėmimą prie ES vidaus rinkos gali gauti tik tada, kai perims ES standartus, kilmės taisyles, sertifikavimo procedūras ir t. t.<sup>61</sup> Kitaip tariant, **joms pirmiausia teks perimti standartus, nes tik tai galės garantuoti ES rinkos atsivėrimą.** Be to, mainais į laisvosios prekybos režimą šalys turės perimti ES reikalaujamą reformų paketą. Jame numatytos valstybės dotacijų sistemos, protekcionistinių priemonių atsisakymas, kurį įgyvendinus neišvengiamai keistųsi valstybės ir verslo sąveikos ryšiai. Tuo tarpu daugeliui posovietinių valstybių ūkio sektorių tebėra reikalinga valstybės protekcija, nes jie labai jautrūs tarptautinei konkurencijai. Turint galvoje, kad posovietinėje erdvėje verslas yra „suaugęs“ su politika ir dėl to politinei posovietinės erdvės valstybių sistemai didelę įtaką turi oligarchizuotos verslo grupės, tokios ES taisyklės gali tapti pernelyg aukšta kartele posovietinės erdvės šalims integruotis į ES vidaus rinką (atsižvelgiant į tai, kad iš esmės visus reikalavimus – nuo techninių standartų perėmimo, iki fundamentalių struktūrinių reformų – reikalinga įgyvendinti vienu metu).

Skirtingų standartų ir reguliacinių normų svarba ypač išryškėja, kai **prisitaikymo prie alternatyvaus ES traukos centro (šiuo atveju – Eurazijos MS) taisyklių kartelė yra daug žemiau, nei ES keliami reikalavimai.** Eurazijos MS vis dar dominuoja GOST standartai, kaip viena pagrindinių SSRS buvusių standartų kategorijų, o dabar tai – tarpvalstybinis NVS standartas<sup>62</sup>. Šiai sistemai priklauso ir Ukraina bei kitos Rytų partnerystėje dalyvaujančios valstybės. Tai rodo, kad prisitaikymas prie Eurazijos MS standartų šioms šalims nesukurtų jokio adaptacinio barjero, jokių konvergencijos sąnaudų. Kitaip tariant, **jeigu ES siūlo konvergenciją su aukštais standartais, kurie gali sukelti „šoko terapiją“ verslo grupėms, veikiančioms pagal senas verslo kryptis ir sche-**

<sup>59</sup> Diez Thomas. „Normative Power as Hegemony“. Pranešimas konferencijoje *2011 EUSA Biennial International Conference*, Boston, 2011 kovo 3–5 d. Prieiga per internetą: <[http://euce.org/eusa/2011/papers/71\\_thomas.pdf](http://euce.org/eusa/2011/papers/71_thomas.pdf)>.

<sup>60</sup> Valerdi Rodriguez Enrique. „The European Union Free Trade Agreements: Implications for Developing Countries“. *RIE Working Paper*, 8, 2009, 5–6. Prieiga per internetą: <[http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/a85925004f018b93b9dafd3170baead1/WP8-2009\\_Valerdi\\_EUFTA\\_Developing\\_Countires.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=a85925004f018b93b9dafd3170baead1](http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/a85925004f018b93b9dafd3170baead1/WP8-2009_Valerdi_EUFTA_Developing_Countires.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=a85925004f018b93b9dafd3170baead1)>.

<sup>61</sup> Movchan Veronika, Giucci Ricardo. „Quantitative Assessment of Ukraine’s Regional Integration Options: DCFTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazakhstan“, Institute for Economic Research and Policy Consulting, Berlin/Kyiv, 2011, 5.

<sup>62</sup> Shumylo-Tapiola. „The Eurasian Customs Union: Friend and Foe of the EU?“, 14.



---

**mas, tai MS išankstinės sąlygos nereikalauja jokių esminių pertvarkų ar prisitaikymų prie aukštos kokybės standartų ir reguliacinių normų.**

Be to, posovietines valstybes sieja ne tik bendra formali standartų sistema, bet ir bendrų neformalių taisyklių lygmuo: verslo ir politikos „suaugimas“, oligarchinės tendencijos ir t. t. Narystė Eurazijos MS, kitaip nei sustiprintas laisvosios prekybos su ES režimas ir jo reikalavimai, neskatina atsisakyti šių neformalių taisyklių. **Tai rodo, kad šalių partnerių dalyvavimas ES siūlomame sustiprintame laisvosios prekybos režime yra nesuderinamas su naryste Eurazijos MS ir ne tik dėl integruotos išorinio muitų tarifų politikos, bet ir dėl skirtingos standartų ir reguliacinių normų sistemos, neformalių ir formalių taisyklių šiose skirtingose integracijos erdvėse santykyje.**

## **VI. Eurazijos MS plėtros galimybės: Ukrainos ir Moldovos atvejai**

### ***Ukraina – ekonominės politikos ir geopolitinio pasirinkimo kryžkelėje***

Svarbiausias klausimas dėl Rytų partnerystės šalių pasirinkimo tarp integracijos į ES ir dalyvavimo kuriant Eurazijos sąjungą gali būti iliustruotas Ukrainos atveju. Ukraina, kitaip nei dėl savo integracijos krypties iš esmės apsisprendusi Baltarusija, tebėra geopolitinio pasirinkimo kryžkelėje, o vienas ar kitas pasirinkimas lems ne tik prekybos srautą su kaimynais, bet ir struktūrinių reformų tempą bei kryptį. Ukraina yra svarbiausia šalis ES Rytų partnerystės programoje, pirmoji gavusi kvietimą ekonominei integracijai ir jau pabaigusi derybas dėl išplėstinio laisvosios prekybos susitarimo. Kita vertus, Ukraina yra strategiškai svarbi ir Rusijai, siekiančiai atkurti savo prarastą įtaką regione ir užtikrinti stabilumą kuriamai naujos kokybės ekonominei sąjungai<sup>63</sup>.

Ukraina 2008 m. tapo PPO nare ir pradėjo derybas su ES dėl asociacijos ir gilios bei išsamios laisvosios prekybos erdvės susitarimo. Šios derybos reiškė Ukrainos ketinimą perimti maždaug 70 proc. ES tei-

sės normų, reglamentuojančių ne tik prekybą, bet ir energetikos, transporto, aplinkosaugos ir kitas su ES bendrąja rinka susijusias sritis. **Artėjant galimam Ukrainos sutarčių su ES pasirašymo laikui 2011 m. pabaigoje, V. Putinas paskelbė Eurazijos sąjungos viziją. Tuo tarpu ES sustabdė sutarčių su Ukraina pasirašymą ir ratifikavimą dėl Ukrainos vidaus politinės padėties ir bylos prieš Juliją Tymošenko ir kai kuriuos kitus ankstesnės vyriausybės narius.** Prasadėjus stagnacijai Ukrainos ir ES santykiuose, pastebimai suaktyvėjo Rusijos pastangos išnaudoti energetikos tarpusavio ryšius, pirmiausia Ukrainos pramonės priklausomybę nuo pigesnių Rusijos tiekiamų gamtinių dujų ir naftos ir nemažas įplaukas iš Rusijos produktų tranzito per Ukrainą, kad įtikintų Ukrainos vadovybę persvarstyti savo poziciją dėl dalyvavimo Eurazijos sąjungoje. Pradėjęs funkcionuoti *Nord stream* ir ypač planuojamas *South stream* dujotiekis taip pat gali būti išnaudoti kaip derybų įrankiai, grasinant sumažinti gamtinių dujų tranzitą per Ukrainą ir iš tranzito gaunamą uždarbį. Rusija taip pat pasiūlė Ukrainai įvairius sektorinius susitarimus, kuriais būtų stiprinamas bendradarbiavimas, nors ir ne iš karto Ukrainai įsijungiant į Eurazijos sąjungą, tačiau kuriant sąlygas laipsniškai integracijai. Kitaip sakant, spartus Eurazijos MS kūrimas prieš pat užbaigiant pirmąsias ES derybas su Ukraina dėl asociacijos ir prekybos liberalizavimo susitarimų rodo, kad ES jau nebe „vienintelė veikėja mieste“<sup>64</sup>.

Ukrainos politiniai lyderiai ir toliau išsako paramą ES partnerystės projektams, tačiau galutinį valstybės apsisprendimą turėtų lemti stambių verslo grupių, kurios yra „suaugusios“ su politiniu elitu, sąnaudų ir naudos analizė. Stambusis Ukrainos verslas yra susiskaldęs: dauguma nori išsaugoti savo prekybinius ryšius ir privilegijuotus santykius NVS erdvėje, kiti orientuojasi į ES rinką. **Tai atsispindi ligšiolinėje Ukrainos laikysenoje: ilgai siekta išlaikyti dabartinę neįpareigojančią padėtį ir bendradarbiauti su abiejomis integracijos erdvėmis. Tačiau visa apimantis laisvosios prekybos režimas su ES ir narystė MS, kuri reikalauja bendro išorinio muitų tarifo, nesuderinami tarpusavyje.** Ukraina mėgino laviruoti, siekdama „3+1“ integracijos modelio su MS (siūlydama standartinę laisvosios prekybos sutartį),

---

<sup>63</sup> Shumyla-Tapiola. „Ukraine at the Crossroads: Between the EU DCFTA & Customs Union“, 4.

---

<sup>64</sup> Wolczuk Dragneva, 2.

tačiau Rusija atmetė tokį siūlymą ir taip apribojo tradicinę Ukrainos daugiavektorę politiką.

### **Ukrainos prekybos su ES ir Eurazijos ekonomine sąjunga tendencijos**

ES ir MS šalys yra didžiausi Ukrainos prekybos partneriai, kartu sudarantys apie 2/3 visų Ukrainos prekių apyvartos. Pastarojo dešimtmečio dinamika rodo, kad iki 2008 m. ekonomikos krizės Ukrainos prekybos srityje didėjo ES ir mažėjo šiandienę Eurazijos sąjungą sudarančių valstybių vaidmuo, tačiau vėliau išaugusios energijos žaliavų kainos ir pasikeitę atsigaujančios ekonomikos poreikiai lėmė atsigręžimą į dabartinės Eurazijos MS rinką. 2000–2010 m. eksporto į ES dalis sumažėjo 7,7 proc. (iki 25,4 proc.), importo iš ES dalis – 5,3 proc. (iki 31,4 proc.), o eksportas į MS šalis ir importas iš jų išaugo atitinkamai 5,9 proc. (32,3 proc.) ir 9 proc. (42 proc.)<sup>65</sup>.

Į ES Ukraina eksportuoja energijos išteklius, žemės ūkio produkciją, chemikalus, geležį ir plieną, o importuoja įvairius mechanizmus, transporto įrengimus, taip pat žemės ūkio produkciją, tekstilę ir drabužius<sup>66</sup>. Prekyba su MS šalimis daug mažiau diversifikuota ir apima daugiausia gamtinius išteklius (importas) bei mechanizmus ir transporto įrengimus (eksportas). Šiai mainų kryptčiai lemtingai svarbūs tradiciniai verslo priklausomybės ryšiai su NVS rinkomis. Paslaugų mainų apimtys su abiem sąjungomis beveik vienodos, tačiau išraiškiausias rodiklis yra aukštųjų technologijų apyvarta, kuri kone dukart didesnė su ES nei su MS šalimis (40,2 proc. ir 23,9 proc.)<sup>67</sup>. **Prekybos su ES ir Eurazijos ekonominės sąjungos struktūros skirtumai iš dalies atspindi ir integracijos kryptties pasirinkimo turinį: trumpuoju laikotarpiu rinktis daug kainuojančią ūkio**

**ir technologinę modernizaciją ar esamos šalies ūkio struktūros išsaugojimą.**

### **Visa apimanti laisvoji prekyba su ES vs. narystė Eurazijos MS**

Vertinant išsamaus laisvosios prekybos susitarimo su ES poveikį Ukrainai, dažniausiai išskiriami šie privalumai. *Pirma*, gerovės augimas – prekyba su ES reiškia didesnę produkcijos įvairovę vartotojams, nors dėl griežtesnių produkcijos saugumo reikalavimų tai kainuotų brangiau, naujas verslo galimybes ir iš jų ilgalaikeje perspektyvoje augančias gyventojų pajamas. *Antra*, toks susitarimas garantuotų nemuitinę prieigą prie didžiausios pasaulyje ES rinkos – **ES BVP perkamosios galios paritetą 5,67 karto viršija Eurazijos sąjungos, o prisijungiančios šalies ekonominė nauda priklauso nuo priimančios rinkos dydžio**. *Trečia*, nacionalinės teisės suderinimas su ES normomis sukurtų užsienio (pirmiausia – Vakarų šalių) investuotojams priimtina verslo teisinę aplinką.

Kita vertus, išsami laisvoji prekyba su ES gali sukelti problemų, kurias lemia ne tiek ES, kiek dabartinis pačios Ukrainos atsilikimas ir jos ekonomikos struktūra. Pašalinus tarifines (būtų panaikinta apie 95 proc. visų muitų su ES) ir sumažinus netarifines kliūtis, šalies rinkoje išaugtų konkurencija, kuri keltų pavojų vietos gamintojams, iki šiol besinaudojusiems valstybės protekcionistine parama. Tiesa, perėjimas prie laisvosios prekybos numatomas palaipsniui naikinant tarifines kliūtis ir paliekant metines nemuitines eksporto kvotas Ukrainai strategiškai svarbiai produkcijai: 1,6 mln. tonų grūdų, mėšai, cukrui ir jų produktams<sup>68</sup>. **ES standartų ir ES teisinės bazės perėmimas Ukrainai neišvengiamai sudarys didelių prisitaikymo sąnaudų, nes ES pirmiausia reikalauja prisitaikyti prie ES taisyklių ir kokybės standartų, o tik tuomet įgalina laisvąją prekybą**. Ukrainai būtų daug lengviau prisitaikyti, jeigu ES pirmiausia būtų orientuota į laisvosios prekybos plėtrą, o tiesiogiai su prekyba nesusijusioms europietiškomis taisyklėms ir kokybės standartams perimti būtų sudarytos pereinamosios stadijos ir etapai. Aukšti ES

<sup>65</sup> Movchan Veronika, Ricardo Giucci. „Quantitative Assessment of Ukraine’s Regional Integration Options: DFCTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazachstan“, Berlin/Kyiv, 2011, 2.

<sup>66</sup> DG Trade, „Ukraine. EU Bilateral Trade and Trade with the World“, 2012. Prieiga per internetą: <[http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc\\_113459.pdf](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113459.pdf)>.

<sup>67</sup> Movchan Veronika, Ricardo Giucci. „Quantitative Assessment of Ukraine’s Regional Integration Options: DFCTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazachstan“, Berlin/Kyiv, 2011, 2.

<sup>68</sup> Movchan Veronika, Shportyuk Volodymyr. „EU-Ukraine DCFTA: the Model for Eastern Partnership Regional Trade Cooperation“, Warsaw: Center for Social and Economic Research, 2012, 12–13.

vidiniai standartai didina prisitaikymo sąnaudas Ukrainai, ypač trumpuoju laikotarpiu.

Tačiau egzistuoja ir narystės Eurazijos sąjungoje perspektyva su savais trūkumais ir privalumais. Aptariant trūkumus, pirmiausia reikėtų pabrėžti savarankiškos prekybos politikos praradimo perspektyvą – Eurazijos ekonominės sąjungos komisija derybas su trečiosiomis šalimis ir kitais prekybiniais blokais vykdytų apeidama valstybių narių sostines (o tai *de facto* reikštų Rusijos turimus Ukrainos prekybos politikos kontrolės svetus). Be to, **jei laisvosios prekybos zonos su ES kūrimas implikuoja modernizaciją perimant brangius ES kokybės standartus ir teisinę bazę, tai narystė Eurazijos sąjungoje reikštų didesnius tarifus investicijoms iš šiai sąjungai nepriklausančių šalių ir atitinkamai mažesnius investicijų ir inovacijų srautus**<sup>69</sup>.

Tarp Ukrainos stojimo į MS ekonominių trūkumų svarbus ir PPO veiksnys. Kitaip nei Eurazijos MS narės (Kazachstanas, Baltarusija), Ukraina yra PPO narė. Narystė PPO reiškia, kad Kijevas įsipareigojęs sumažinti muitų tarifų normas iki su PPO suderėto lygio. Ukraina taip pat prisijungė prie įvairių sektoriinių susitarimų dėl tarifų normų mažinimo daugeliui produktų grupių. **Prisijungdama prie MS, ji turėtų peržiūrėti derybose su PPO sutartus tarifų įsipareigojimus, suderinti juos su tais, kurie atsiras, kai MS narės (Baltarusija, Kazachstanas) susiderės stojimo į PPO procese.** Taip dėl įsipareigojimų PPO koregavimo Ukrainai teks kompensuoti nuostolius kitoms PPO narėms. Teigiama, kad tokių kompensacijų suma siektų 1,9 mlrd. JAV dolerių<sup>70</sup>. Tai leidžia daryti išvadą, kad **Ukrainai narystės Eurazijos MS galimybę reikėtų svarstyti tik tada, kai visos MS narės taps PPO narėmis, arba tikėti prielaida, kad šias 1,9 mlrd. JAV dolerių išlaidas padengs Ukrainos prisijungimu suinteresuota Rusija.**

### ***Eurazijos ekonominė sąjunga: kokias paskatas Ukrainai siūlo Rusija?***

<sup>69</sup> Movchan Veronika, Ricardo Giucci. „Quantitative Assessment of Ukraine’s Regional Integration Options: DFCTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazakhstan“, Berlin/Kyiv, 2011, 9.

<sup>70</sup> Ten pat, 9.

Dauguma argumentų, skatinančių Ukrainą rinktis narystę Eurazijos sąjungoje, yra susiję su galimu Rusijos vidaus rinkos apsaugos priemonių panaikinimu ir Rusijos naftos bei dujų pardavimu Ukrainai atsisakius eksporto muitų. Kita vertus, narystė MS dar negarantuoja energetinių išteklių tiekimo Rusijos vidaus rinkos kainomis, nes prekybai energijos ištekliais tebetaikomos išimtyms iš MS režimo (pavyzdžiui, eksporto mokestis). **Eksporto mokesčių prekyboje energetiniais ištekliais atsisakymas gali būti tik dvišalė Rusijos nuolaida ar paskata (Baltarusijos pavyzdys), bet ne narystės Eurazijos MS tiesioginis padarinys.**

Ukrainai įstojus į MS, Rusija turi galimybių jos atžvilgiu panaikinti energetinių išteklių eksporto muitus, tačiau gamtinių išteklių pardavimas Ukrainai vidaus rinkos kainomis būtų nelengvas sprendimas. Viena vertus, nuolaidos prekiaujant energetiniais ištekliais būtų tikrai veiksminga priemonė, nes energijos šaltinių importas 2010 m. sudarė 67 proc. viso Ukrainos importo iš Rusijos, o Ukrainos ekonomikos ministro teigimu, vien dujų eksporto muitų panaikinimas leistų Ukrainai sutaupyti po 3–3,5 mlrd. USD per metus<sup>71</sup>. Vis dėlto realiau kalbėti apie 10 proc. nuolaidą, kurios įvedimas suvienodintų dujų kainas su tomis, kurias Rusijai moka didieji ES pirkėjai – 400 USD/1 000 m<sup>3</sup>, palyginti su 426 USD/1000 m<sup>3</sup>, kuriuos Ukraina už dujas mokėjo 2012 m. trečiąjį ketvirtį.

Kita vertus, **pati Rusija yra užstrigusi dilemoje tarp noro gauti kuo didesnę pelną iš naftos ir dujų eksporto bei siekio privilioti Ukrainą į savo dominuojamą Eurazijos ekonominę sąjungą.** Reikėtų pabrėžti, kad geopolitinių Rusijos interesų įgyvendinimu eksporto pelno sąskaita gali būti nesuinteresuotos vidinės Rusijos verslo interesų grupės, pirmiausia – pačiame „Gazprome“ veikiančios interesų grupės. Ukraina yra per didelė rinka, kad

<sup>71</sup> „Решение об интеграции в Таможенный союз нужно принимать уже в первой половине 2011 года“. Prieiga per internetą: <<http://kommersant.ua/doc.html?docId=1615189>>; cituota iš Bugriy Maksim. „Strategic Flexibility a Key Issue for Ukraine in Trade Relations with Russia and the EU“, *Foreign Policy Journal*, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/04/09/strategic-flexibility-a-key-issue-for-ukraine-in-trade-relations-with-russia-and-the-eu/>>.



apčiuopiamas lengvatas jai būtų galima suteikti nepajuntant didesnių ekonominių nuostolių. Praktika rodo, kad ir V. Putinas prioritetą teikia pelnui – 2009 m. sudarytoje dujų pardavimo Ukrainai sutartyje numatytos didelės dujų kainos ir nuteikė prieš Rusiją net santykinai prorusiškas Ukrainos politinio elito grupes<sup>72</sup>. Be to, prisimenant, kad 2009 m. susitarimas dėl dujų kainų buvo pasiektas Rusijai nutraukus dujų tiekimą Ukrainai ir, per ją, į Vidurio ir Pietų Europos valstybes, tampa dar aiškiau, kad Rusija yra linkusi rinktis atgrasymo nuo jai netinkamo, o ne paskatinimo siekiamam sprendimui priemones<sup>73</sup>.

Be to, **su naryste Eurazijos MS siejamas Ukrainos, kaip energetinių išteklių tranzitinės valstybės, vaidmens stiprėjimas neabejotinai būtų susijęs ir su Rusijos kapitalo skverbimusi į strateginius Ukrainos ūkio sektorius.** Pavyzdžiui, Ukrainos magistralinių dujotiekių sistema tebėra valstybinės įmonės rankose, todėl jau visą dešimtmetį yra puikus taikyns Rusijos dujų giganto „Gazprom“ investicijoms. Kitaip tariant, Ukrainos tranzitinės šalies statusas ir prisirišimas prie rusiškų žaliavų ilgainiui gali būti nesuderinami su suverenos Ukrainos interesais.

Sankt Peterburgo integracijos studijų centro ir Eurazijos plėtros banko 2012 m. atliktoje analizėje teigiama, kad Ukrainos stojimo į Eurazijos MS scenarijus perspektyvoje iki 2030 m. žada 6–7 proc. didesnę BVP augimą nei *status quo* scenarijus. **Toks augimas grindžiamas eksporto į bendros ekonominės erdvės šalis (pirmiausia į Rusiją) išaugimu, tranzito srauto didėjimu ir pigesnėmis Rusijos žaliavomis Ukrainos pramonei**<sup>74</sup>. Būtent pastarosios prielaidos, kurios nėra tiesioginė narystės Eurazijos ekonominėje sąjungoje pasekmė, o tik galima tikslingų Rusijos nuolaidų ir paskatų išraiška, yra esminės daugelyje skaičiavimų, teigiančių Eurazijos sąjungos pranašumą.

---

<sup>72</sup> Umland Andreas. „ES-Ukrainos-Rusijos trikampis, „Šiaurės srautas“ ir Rytų Europos ateitis“, Kijevas, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.geopolitika.lt/?artc=4956>>.

<sup>73</sup> Jonavičius Laurynas. „Dujos vėl teka, bet padėtis Ukrainoje nesikeičia“, Vilnius: Rytų Europos studijų centras, 2009, 1.

<sup>74</sup> Eurasian Development Bank, Saint Petersburg Centre for Integration Studies, *Ukraine and the Customs Union. Report 1*, 2012, 29.

Apibendrinant galima teigti, kad Ukrainos pasirinkimas tarp sustiprinto laisvosios prekybos režimo su ES ir narystės Eurazijos sąjungoje iš esmės yra pasirinkimas tarp ilgojo ir trumpojo laikotarpio naudos. **Visa apimanti laisvoji prekyba su ES reikštų ne tik prisitaikymą prie „brangių“ ES standartų (sąnaudos trumpuoju laikotarpiu), bet ir Ukrainos ekonomikos modernizaciją bei kokybinį šalies ūkio ir prekybos šuolį vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu.** Eurazijos ekonominė sąjunga nereikalauja iš Ukrainos esminių pokyčių ir aukštesnių standartų laikymosi, bet žada Rusijos nuolaidas energetikos sektoriuje. Tiesa, šias galimas nuolaidas ir paskatas Ukraina turėtų vertinti žvelgdama per nacionalinio suvereniteto prizmę.

### **Moldovos integracijos dilemos**

Ekonominės integracijos krypties pasirinkimo prasmė Moldova atsidūrė labai panašioje padėtyje kaip ir Ukraina. Šalis ilgai siekė balanso tarp laisvosios prekybos su ES ir geresnių prekybos sąlygų su NVS erdve. Moldovą beveik dešimtmetį (2001–2009 m.) valdė Komunistų partija, turėjusi visus svetus (įskaitant konstitucinę daugumą) šalį pasukti Rytų integracijos kryptimi, tačiau toks scenarijus nebuvo pasirinktas<sup>75</sup>. Dar daugiau, būtent valdant komunistams 2005 m. Moldovos parlamentas paskelbė integraciją į ES kaip strateginį tikslą. Taigi Europos integracija buvo suformuluota kaip vidaus ir užsienio politikos strateginis siekis, o tolesnė Moldovos raida tapo neatsiejama nuo nuoseklaus ir negrįžtamo Europos integracijos proceso.

Nuo 2009 m. daugumą parlamente laimėjus „Aljansui už Europos integraciją“ atvirai deklaruojama proeuropinė politinė orientacija. 2011 m. spalį Moldova pasirašė protokolą dėl prisijungimo prie ES energetinio bendradarbiavimo susitarimo ir nuo 2012 m. jai taikomi ES trečiojo energetikos paketo (vertikaliai integruoto monopolininko išskaidymo) reikalavimai. Tokie konkretūs suverenumo ir eurointegracijos siekius demonstruojantys žingsniai nepriimtini Rusijai, išskėlusiai Kišinioviui sąlygą denonsuo-

---

<sup>75</sup> Litra Leonid. „European Integration of the Republic of Moldova – Is It Still a National Consensus?“, *Moldova's Foreign Policy Statewatch*, Issue 39, 2011, 3.



ti šią sutartį tam, kad būtų galima bent dėtis dėl pigesnių Rusijos dujų importo kainų. Pastarosios derybos dėl 30 proc. pigesnių dujų akivaizdžiausiai iliustruoja ligšiolinės politikos pasiektą aklavietę – suderinti eurointegracijos ir pragmatinių interesų Rusijoje šiandien jau nebeįmanoma. Rusijos siūloma paskata Moldovai – pigesnis dujų tiekimas – irgi turi savo kainą. Geriausiai ją šiandien žino Baltarusijos politinis režimas, laipsniškai prarasdamas šalies dujų tiekčių ir kitų strateginių objektų kontrolę, o galiausiai ir suverenumą.

### **Ekonominis integracijos alternatyvų palyginimas**

Vertinant Moldovos ekonominės integracijos alternatyvas, itin svarbu palyginti pagrindinius abiejų sąjungų – ES ir Eurazijos MS – 2011 m. makroekonominis rodiklius<sup>76</sup>:

Kriterijus (USD)	MS	ES
Vartotojai rinkoje	165 mln.	503 mln.
Bendras BVP / BVP gyventojui	2,74 trln. / 14,866	15,39 trln. / 34,000
Užsienio prekybos apimtis	1,021 trln.	3,791 trln.
Metinės vidaus investicijos	603 mlrd. (22 proc. BVP)	2,88 trln. (18,7 proc. BVP)
Vidaus kreditai	854 mlrd.	29 trln.
Metinės išlaidos tyrimams ir technologijų plėtrai	15,3 mlrd.	239,7 mlrd.
Tiesioginės užsienio investicijos	435,38 mlrd.	7,972 trln.

Lyginamoji analizė rodo, kad Eurazijos MS Moldovai siūlo 3 kartus mažesnę vartojimo rinką, 5,6 karto mažesnę bendrąjį BVP ir 2 kartus mažesnę BVP gyventojui, 3,7 karto mažesnes užsienio prekybos apimtis, 4,7 karto mažesnes vidaus investicijas, 34 kartus mažesnę kreditų rinką, 15,6 karto mažesnes metines išlaidas tyrimams ir technologijų plėtrai, 18 kartų mažesnes tiesiogines užsienio investicijas MS. Be to, kitaip nei daugiacentriškumu pasižyminti ES, MS yra ekonomiškai ir politiškai dominuojama Rusi-

jos. Rusijos piliečiai sudaro 83,6 proc. MS gyventojų, jos BVP sudaro 86,8 proc. visos sąjungos BVP, užsienio prekybos apimtys – 79,2 proc., užsienio valiutos rezervas – 93,4 proc., o vidaus prekyba – 65,2 proc.

Be šių bendrųjų statistinių rodiklių, abiejų alternatyvų patrauklumą Moldovai lemia ir kitos ekonominės aplinkybės, iš dalies sutampančios su jau Ukrainos atveju aptartais veiksniais. Sustiprinto laisvosios prekybos režimo su ES atveju Moldovai tektų „brangus“ modernizacijos procesas, prisitaikant prie ES kokybės standartų, teisinės bazės verslui ir eksportuojamai produkcijai. **Brangiausia modernizacija Moldovai tektų žemės ūkio sektoriuje, kur sanitarijų ir fitosanitarinių standartų perėmimas, įvairiais skaičiavimais, padidintų produkcijos sąnaudas 1,5–8 proc.**<sup>77</sup> Tačiau net maksimalios tikėtinos sąnaudos šiame sektoriuje neprilygsta ES rinkos atsivėrimo teikiama naudai, net atsižvelgiant į tai, kad sustiprintas laisvosios prekybos su ES režimas veikiausiai neapims visiško prekybos žemės ūkio produkcija liberalizavimo, nes esamomis gamybos sąnaudomis Moldovos žemės ūkio produkcija yra 36 proc. pigesnė nei ES vidurkis<sup>78</sup>.

Moldova yra visiškai priklausoma nuo vienintelio energijos išteklių tiekėjo, tad jos energetikos sektoriaus modernizacijai būtina eurointegracija ir ES trečiojo energetikos paketo įgyvendinimas<sup>79</sup>. Šiuo metu „Gazpromas“ valdo 50 proc. didžiausios Moldovos dujų bendrovės „Moldovagaz“, tiekiančios Rusijos dujas Moldovos teritorija, akcijų. Moldovos skola „Gazpromui“ priskiria 4,1 mlrd. JAV dolerių skolos (priskirdama Moldovai separatistinio Padnestrės režimo įsiskolinimus už gamtinių dujų tiekimą), o tai didesnė nei bet kurios kitos buvusios SSRS Respublikos skola

<sup>77</sup> Prohnitchi Valeriu. „Strategic Comparison of Moldova’s Integration Options: Deep and Comprehensive Economic Integration with the EU versus the Accession to the Russia-Belarus-Kazakhstan Customs Union“, *Economic Analysis and Forecast Paper*, Nr. 3, 2012, 12.

<sup>78</sup> FAOSTAT, Prieiga per internetą: <<http://faostat3.fao.org/home/index.html#DOWNLOAD>>.

<sup>79</sup> Popa Ana et al. „A free trade area between the Republic of Moldova and the European Union: feasibility, perspectives and potential impact“, Chisinau, 2009, 86.

<sup>76</sup> Victor Chirila.

„Gazpromui“. Šios skolos sureguliuavimas yra dar viena Rusijos sąlyga prieš pradėdant derybas dėl dujų kainos nuolaidos Moldovai. **Vadinasi, Moldovos atveju Rusija energetikos srityje turi dar didesnius spaudimo svertus šalies ekonominės integracijos kryptį nei Ukrainos atveju.**

Moldovos prisijungimas prie Eurazijos MS reikštų išaugusius išorinio maito tarifus ir dėl to mažėjantį Moldovos eksporto konkurencingumą. Moldova yra itin atvira ekonomika ir įstojimas į MS Moldovos muitų režimą verstų keisti daug labiau, nei sustiprintas laisvosios prekybos režimas su ES. **Pprekybos apribojimai sumažintų eksportą visomis kryptimis, sumažintų gamybos mastą ir vartojimą, taip pat lėšas technologinei plėtrai.** Svarbiausia, nuo 2001 m. būdama PPO nare, Moldova narystės MS atveju turėtų sulaužyti savo ekonominius įsipareigojimus ir dėl to mokėti kompensacijas. Be to, dėl atsitraukimo nuo sutartų įsipareigojimų Moldovai taip pat galėtų būti atsakyta kitų šalių importo muitų pakėlimu bei ES vienašalių muitų lengvatų atšaukimu<sup>80</sup>. Vertinant 30 proc. nuolaidą Rusijos tiekiamoms dujoms kaip konjunktyrinę ir menkai tikėtiną paskatą, neigiamų narystės MS padarinių negalėtų atsverti jokios teigiamos, tiesiogiai iš narystės Eurazijos MS kylančios paskatos.

## **VII. Eurazijos ekonominės sąjungos pripažinimo ir nepripažinimo klausimas**

Įdomu, kad Eurazijos MS deklaravus naujo integracijos etapo pradžią ir pradėjus veikti EEK, vis dažniau minimas šios institucijos ar apskritai besikuriančios Eurazijos ekonominės sąjungos pripažinimo klausimas. Šį klausimą pirmiausia pradėjo minėti Rusijos atstovai, tačiau vargu ar buvo detaliau analizuoma, **ką lemia pats tokio viršvalstybinio darinio pripažinimo faktas.**

Didesnių abejonių ar diskusijų nekyla, kad ES ritynėje kaimynystėje turime naują besiformuojantį darinį, kurį kol kas galima apibūdinti kaip besikuriančią MS. Ją

galima apibūdinti objektyviais kriterijais. *Pirma*, funkcionuoja bendras išorinis muitų tarifas, nors kol kas ne visoms prekėms. *Antra*, veikia bendras MS muitinės kodeksas, kuris turėtų garantuoti bendras importo procedūras, prekių klasifikavimo, muitinio vertinimo ir kitus panašius klausimus. *Trečia*, naujai kuriami bendri MS standartai ir techniniai reglamentai. *Ketvirta*, MS šalys laipsniškai panaikina tarpusavio sienų kontrolę ir kitus ribojimus tarpusavio prekių judėjimui.

**Tačiau tuo pat metu MS yra vis dar kūrimosi stadijos, nes ją sudarančios šalys net tarpusavio prekyboje tebetaiko kai kuriuos eksporto maitus, taip pat netaiko vienodų eksporto muitų trečiosioms šalims.** Be to, paraleliai su naujai kuriamais standartais, tebegalioja senesni nacionaliniai standartai, kurių pagrindu išduodami atitikties sertifikatai importuojamoms prekėms. Pavyzdžiui, vis dar įmanoma padėtis, kai naują utilizavimo / perdirdimo mokesčių importuojamiems automobiliams įveda tik viena MS šalių ir t. t.

2012 m. pradėjo veikti viršvalstybinė Eurazijos ekonominės sąjungos komisija, tačiau MS šalys vis dar analizuoja tolesnės integracijos galimybes bei galimas kryptis įvairiais makroekonominės ir galbūt fiskalinės politikos klausimais. Deklaruojama, kad naujo tolesnės tarpusavio integracijos etapo pradžia bus 2015 m., kai pradės funkcionuoti ekonominė sąjunga. Ši data nuo pat pradžių kėlė abejonių dėl to, ar šiam regioninės integracijos dariniui pavyks per keletą metų pasiekti tai, ką pati ES pasiekė per keletą dešimtmečių, o kai kuriais klausimais galbūt dar tebesiekia. Jau dabar aišku, kad **ši data reikš ne viso regioninio integracinio proceso pabaigą, o naujo integracinio etapo pradžią arba galbūt tik galutinį MS integracinės pakopos įtvirtinimą.** Užsibrėžta 2015 m. pradžios data dabartinėms MS šalims reiškia, kad bus siekiama kodifikuoti ir susisteminti kelias dešimtis dabar galiojančių įvairių tarpusavio susitarimų, kurie reguliuoja Eurazijos MS veiklą. Taip pat greičiausiai iki minėtos datos bus stengiamasi išanalizuoti dabartinių MS šalių galiojančius teisės aktus tokiose srityse kaip konkurencijos teisė, intelektinės nuosavybės apsauga ar viešieji pirkimai. Būtent šiose srityse savo kompetenciją deklaravo pradėjusi veikti EEK. Tad, regis, deklaruotoji 2015 m. data labiau gali būti realistiškesnė kaip Eurazijos ekonominės sąjungos kūrimo pradžia, nes per ateinančius dvejus metus tęsiant dabar pradėtus darbus, bus detaliau išana-

<sup>80</sup> Prohntchi Valeriu. „Strategic Comparison of Moldova's Integration Options: Deep and Comprehensive Economic Integration with the EU versus the Accession to the Russia-Belarus-Kazakhstan Customs Union“, *Economic Analysis and Forecast Paper*, Nr. 3, 2012, 12.

lizuotos ne tik galimos tolesnės šalių ekonominės integracijos kryptys, bet ir pasiūlyti tolesnių procesų modeliai bei galimos bendros platformos, parengti susitarimų ir kitų teisės aktų projektai.

Būtent tokį veiksmų planą nurodo Aukščiausiosios Eurazijos ekonominės sąjungos tarybos sprendimas Dėl pagrindinių integracijos kryptių realizavimo. Šis sprendimas įpareigojo visų trijų MS šalių vyriausybes kartu EEK iki 2014 m. gegužės 1 d. parengti Sutarties dėl ekonominės sąjungos projektą. Tame pačiame dokumente tarp keleto papildomų tikslų nurodomas tikslas įtvirtinti Eurazijos ekonominės sąjungos, kaip tarptautinės organizacijos, turinčios pilną subjektiškumą, statusą. **Darytina išvada, kad vykstantis integracijos proceso tikslas yra ne tik ekonominė, bet ir politinė jį sudarančių šalių integracija. Be to, kol nėra aiškių galimos politinės integracijos ribų, ypač suaktyvėjo tiek Rusijos pusės atstovų, tiek pačios EEK atstovų pastangos pasiekti ir kuo stipriau įtvirtinti besiformuojančio darinio politinio pripažinimo klausimą.**

#### ***Eurazijos ekonominės sąjungos pripažinimo praktiniai aspektai***

Svarstant Eurazijos ekonominės sąjungos motyvus įgyti tarptautinį pripažinimą, būtina atsakyti į šiuos klausimus: **ar kuriama Eurazijos ekonominė sąjunga yra kartu politinis procesas, vedantis prie naujo tarptautinių santykių subjekto sukūrimo**, todėl jam reikia pripažinimo ir palaikymo iš trečiųjų šalių bei tarptautinių organizacijų? **O gal kuriama Eurazijos ekonominė sąjunga tiesiog yra dar vienas gilesnės regioninės ekonominės integracijos pavyzdys**, todėl šio darinio pripažinimas būtinas tolesniam racionaliam ir pragmatiniam bendravimui su trečiosiomis šalimis ir tarptautinėmis organizacijomis?

Šio naujojo regioninio darinio pripažinimo pasitaruoju metu jau imta aktyviai siekti. Reikėtų pastebėti, kad pirmasis toks bandymas, kai 2009 m. Rusija pareiškė, kad tolesnes derybas dėl narystės PPO sustabdo ir toliau į šią organizaciją stos kaip MS, sužlugo. Tačiau EEK pasirašius bendradarbiavimo protokolus su Jungtinių Tautų prekybos ir vystymosi konferencija, Jungtinių Tautų Europos ekonomine komisija rodo, kad pirmuosius politinio pripažinimo žingsnius naujasis darinys jau žengė. Be to, JT 67 – osios Generalinės Asamblėjos sesijoje vienbalsiškai

patvirtinta Rusijos parengta rezoliucija, kurioje siūloma įtvirtinti bendradarbiavimą tarp Jungtinių Tautų ir Eurazijos sąjungos, pripažįstamos pastangos stiprinti regioninę integraciją Eurazijos muitų sąjungos rėmuose.

**Tačiau vargu ar šis Jungtinių Tautų sistemos organizacijų pripažinimas ką nors iš esmės pakeitė, nes visos trys dabartinės MS šalys šių organizacijų narėmis jau buvo ir iki šiol.** Be to, neaišku, pagal kokį modelį šioms trimis MS valstybėms bus atstovaujama tolesniame minėtų tarptautinių organizacijų darbe ir kiek dalyvaus EEK.

**Kartu reikėtų pabrėžti, kad naujasis ekonominis darinys ateityje turės įtakos likusių dviejų MS šalių stojimo procesui į PPO.** Kazachstano atveju, kaip jau minėta, dalyvavimas besikuriančioje MS narystę PPO ne tik atitolino, bet ir komplikavo, nes dėl narystės MS Kazachstanas buvo priverstas didinti importo muitus ir toliau bus priverstas įvedinėti kitas, visų pirma, Rusijos interesus atspindinčias, protekcinės priemonės. Būtent šie Kazachstano veiksmai ir tai, kad toliau planuojama šalių ekonominė integracija palies tas ekonomikos sritis, dėl kurių deramasi stojimo į PPO metu, pavyzdžiui, prekyba paslaugomis, investicijų režimas, intelektinės nuosavybės apsauga, viešieji pirkimai ir t. t., Kazachstano narystę PPO gali nutolinti nuo kelerių metų iki ilgalaikės perspektyvos.

Baltarusijos galimų derybų į PPO procese neatšakytų klausimų ir problemų dėl dalyvavimo MS bus dar daugiau. Stojimo procesas apskritai jau daugelį metų nevyksta, o Baltarusijos pareigūnams tik deklaruojant, kad formaliai jie greitai atitiks PPO reikalavimus dėl to, kad Rusija tapo PPO nare ir jos įsipareigojimai įgyvendinami MS lygiu, tolesnis stojimas į PPO tikrai nepajudės iš dabartinio sąstingio. **Šiam procesui išjudinti reikia ne tik palankios ar bent neutralios tarptautinės bendruomenės požiūrio į Baltarusijos narystę PPO, bet ir pačios šalies pastangų vykdyti ekonomines reformas ir institucijų administracinių gebėjimų ne tik derėtis ar, tarkime, bandyti kopijuoti prisiimtus Rusijos narystės PPO įsipareigojimus, bet kartu ir gebėjimų juos įgyvendinti.**

Kita vertus, Baltarusijai pradėjus realiai siekti PPO narystės, nereikėtų laikytis pozicijos, kad Minskui užteks kopijuoti dabartinius Rusijos prisiimtus PPO



įsipareigojimus. **Priešingai, ES turėtų tiek Baltarusijos, tiek ir Kazachstano derybas dėl narystės PPO išnaudoti tolesniam visos Eurazijos ekonominės sąjungos prekių ir paslaugų rinkos atvėrimui ir dabartinių prekybos barjerų mažinimui (Rusijos suderėtos sąlygos neturi tapti bendruoju mažiausiu vardikliu, o pačios derybos matomos kaip dvišalis procesas).**

Reikėtų pabrėžti, kad šiandienei Eurazijos MS ir kuriamai ekonominei sąjungai toliau stengiantis didinti savo rinkos apsaugos lygį, kartais taikant net su PPO reikalavimais nesuderinamas priemones, bet kokių naujų narių, pirmiausia Kirgizijos, Tadžikistano, Moldovos ar Ukrainos, kurios yra ar greitai taps visateisėmis PPO narėmis, jungimasis į Eurazijos ekonominę sąjungą iš karto reikš naujas derybas peržiūrint ir bloginant derybų dėl PPO narystės metu priimtą sąlygas bei įsipareigojimus. **Nuo to apsaugančio tinklo tiek PPO narėmis esančioms šalims, tiek šalims, tęsiančioms derybas dėl PPO narystės, nėra ir nei Rusija, nei kuriama Eurazijos ekonominė sąjunga negali pasiūlyti, išskyrus finansinių kompensacijų dėl muitų padidinimo nuostolius galinčioms patirti PPO narėms.**

Iki 2011 m. pabaigos vienas svarbiausių Rusijos tikslų tarptautinių santykių srityje buvo PPO narystė. Šiuo metu ji jau pasiekė šį tikslą, tačiau beveik visiškai ignoruoja faktą, kad dar reikėtų įgyvendinti derybose dėl narystės priimtus įsipareigojimus. Derybose dėl PPO narystės jau matėme Rusijos keitinimus, tiesa, nesėkmingus, į PPO atsivesti ir kitus MS partnerius. Todėl kartu su tolesnio politinio Eurazijos ekonominės sąjungos pripažinimo klausimu būtina apsvarstyti, ar Rusija, siekdama šio regioninio darinio tarptautinio pripažinimo, neužsibrėš analogiškų tikslų santykiuose su kitomis tarptautinėmis organizacijomis ar ekonominiais blokais.

Ne mažiau įdomus klausimas gali būti kuriamos Eurazijos ekonominės sąjungos santykis su Energetikos chartijos sutartimi, nes viena iš šio darinio veiklos kryptų apims ir energetikos sritį. Įdomu, ar Kazachstanui ir kitiems potencialiems Eurazijos ekonominės sąjungos nariams nekils problemų dėl dalyvavimo Energetikos chartijoje. Iš kitos pusės, **pačiai ES toliau svarstant Eurazijos ekonominės sąjungos pripažinimo klausimą, vertėtų rimtai domėtis šio darinio požiūriu į Energetikos chartiją ir galbūt Eurazijos**

**ekonominės sąjungos pripažinimo klausimą bent iš dalies susieti su Rusijos grįžimu į Energetikos chartijos reguliavimo sferą.**

Tačiau santykiuose ir vykstančiose derybose su trečiosiomis šalimis viršvalstybinė EEK kol kas neatstovauja ir greičiausiai trumpuoju laikotarpiu dar nebus pajėgi atstovauti visoms trims MS šalims. Tai matyti iš dabar vykstančių Rusijos ir / ar Eurazijos MS derybų dėl laisvosios prekybos su Europos laisvosios prekybos asociacijos (ELPA) šalimis, Naujaja Zelandija ar Egiptu. Šios derybos apskritai buvo pradėtos su Rusija, tačiau vėliau ELPA šalims ir Naujai Zelandijai pasirinkus toliau tęsti derybas su visais trimis partneriais matyti, kad ir toliau Rusijos derybininkai atstovauja Eurazijos MS, o ne atvirkščiai. Be to, pavyzdžiui, Rusijos nenoras atverti rinką ir kiti derybiniai klausimai, susiję su žemės ūkio sektoriaus liberalizavimu, kol kas Eurazijos MS neleido baigti derybų su Naujaja Zelandija.

Kitais metais turėsiančios prasidėti laisvosios prekybos derybos su Vietnamu taip pat bus naujas EEK institucinių gebėjimų įvertinimas. EEK siekis vienaip ar kitaip formalizuoti santykius su įvairiomis ES agentūromis vertintinas kaip galima rizika (net ir techninis bendradarbiavimas negali būti vykdomas „automatiškai“, nes jis netiesiogiai legitimuoja Eurazijos ekonominės sąjungos veiklą, nors tokio politinio sprendimo ir nėra).

**Rusijos teigimu, derybos dėl naujojo partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo su ES nevyks, nes pastaroji turėtų derėtis su EEK. Tokia Rusijos pozicija rodo tikslą siaurinti derybų turinį, taip pat atidėti sprendimus ir „išplauti“ įsipareigojimų turinį.**

Vargu ar dėl nuolat pasikartojančių Rusijos pusės pareiškimų, kad Rusija nesiderės dėl stojimo į PPO, derybose priimtų vadinamųjų „PPO plus“ įsipareigojimų perkėlimo į dvišalį susitarimą su ES, tokios derybos būtų sėkmingesnės, net jeigu ES pakeistų derybų mandatą ir pradėtų dialogą su EEK. **Pirmiausia reikėtų išsiaiškinti, kiek Rusija yra pasirengusi ES atverti savo paslaugų ar viešųjų paslaugų rinką. Kol atsakymų į šiuos klausimus nebus, tol ES šalių užsienio reikalų ministrai neturėtų vargintis ieškodami atsakymo sprendžiant dilemą, su kuo derėtis – Rusija ar EEK.**



Įsigaliojusi Rusijos narystė PPO parodė, kad EEK yra arba priversta savo sprendimais padėti Rusijai neįgyvendinti derybose priimtų įsipareigojimų (pavyzdžiui, nustatant bendrą išorinį muitų tarifą), arba nežino ir niekaip negali paveikti Rusijos įvedamų naujų protekcinų priemonių (pavyzdžiui, automobilių perdirbimo / utilizavimo mokestis), arba dar daugiau – kol kas nevykdo savo *de jure* funkcijų ir nėra perėmusi kompetencijos iš Rusijos institucijų (pavyzdžiui, gyvulių importo iš ES draudimas).

### **VIII. Kokia turėtų būti ES strategija Eurazijos ekonominės sąjungos atžvilgiu (rekomendacijos)**

ES ir Eurazijos ekonominė sąjunga – tai dvi skirtingos ekonominės ir politinės sanklodos, reguliacinių normų, taisyklių ir net vertybių sistemos. Šiuose alternatyviuose integracijos projektuose skiriasi ne tik standartai ar techniniai reikalavimai, bet ir politinės bei ekonominės sistemos bruožai: Eurazijos ekonominėje erdvėje, kitaip nei ES, itin stiprios politinės vertikalės ir oligarchizuoto verslo tendencijos bei itin ryškus ekonomikos ir politikos „suaugimas“. Todėl kiekvienas ekonominės integracijos projektas posovietinėje erdvėje privalo būti vertinamas ir žvelgiant per geopolitinių interesų prizmę, nes politika ir ekonomika šioje erdvėje susaistytos stipriais tarpusavio priklausomybės ryšiais.

Rusijos užsienio politikos (konkrečiai santykių su ES) architektūroje Eurazijos MS yra institucinis instrumentas kontroliuoti šalių narių, atsisakiusių išorinės prekybos politikos savarankiškumo, ekonominių santykių su ES darbotvarkę. Visos pastarojo meto Ukrainos iniciatyvos išlaikyti priėjimą prie NVS rinkų per standartinių laisvosios prekybos susitarimų, kurie nereikalauja suvienodinti bendro išorinio muitų tarifo ir dėl to neprieštarauja šalies dalyvavimui sustiprintame laisvosios prekybos režime su ES, sudarymą buvo Rusijos blokuotos. **Vadinasi, Rusija nepalieka tarpinių variantų, kurie leistų šalims suderinti savo europinę orientaciją ir natūralius priklausomybės su NVS šalimis ryšius. Eurazijos MS plėtra į bendros su ES kaimynystės regioną (pavyzdžiui, Ukrainos ar Moldovos narystė joje) gali susilpninti šiose valstybėse ES normatyvinę galią.** Eurazijos MS plėtra yra rimtas iššūkis ES Rytų partnerystės iniciatyvai, kurios svarbiausias ramstis – galimybė

šalims partnerėms be formalios narystės integruotis su ES, t. y. per laisvosios prekybos susitarimų įgyvendinimą perimti europietiškas taisykles ir taip patekti į ES vidaus rinką.

Kitaip tariant, Eurazijos ekonominės sąjungos plėtra į Rytų partnerystei priklausančias valstybes užkirstų kelią ES taikyti savo tradicinę išorinių santykių formulę: mainais į galimybę dalyvauti ES vidaus rinkoje, plėsti europietišką reguliacinių normų ir taisyklių ribas. O tai ne tik neleis išjudinti politinių ir ekonominių reformų Rytų kaimynystės šalyse, bet ir išlaikys jas posovietinės erdvės raidos, kuriai būdingi politinės vertikalės, ekonomikos ir verslo „suaugimo“ bruožai, trajektorijoje.

Svarbu pabrėžti, kad Eurazijos MS išorinis muitų tarifas (iš esmės atspindintis Rusijos išorinių muitų tarifų lygį) yra aukštesnis, nei su PPO yra suderėjusios kai kurios ES Rytų partnerystės valstybės (pirmiausia – Ukraina)<sup>81</sup>, šiuo metu siekiančios sustiprintos laisvosios prekybos susitarimo su ES, kuris turėtų numatyti dar didesnę nei PPO muitų tarifų sumažinimą. **Tai liudija, kad Eurazijos MS gali sukelti protekcionistinį efektą ir kartu reiškia kliūtis ES produkcijai patekti į ES Rytų partnerių rinkas.**

ES išorinių santykių leitmotyvas – europietišku reguliacinių normų ir taisyklių kaimynystėje sklaida. Tačiau ES išorinių santykių pokyčiai ir ES plėtros politikos kaita stabdo šį europietišku taisyklių sklaidos procesą. Jau kelerius metus kalbama apie plėtros politikos „nuovargį“<sup>82</sup>, o juk būtent narystės perspektyva – tai kertinis ES normatyvinės galios, kurią galima apibūdinti kaip ES gebėjimą keisti valstybių partnerių vidinį politinį ir ekonominį *status quo*, šaltinis. Tačiau ES plėtra vis labiau tampa nebūtinai į galutinį tikslą – visavertę narystę ES – orientuotu procesu. Taip ES išoriniuose santykiuose susiformavo uždaras ratas: nėra narystės ES perspektyvos, nėra ir motyvacijos šalims par-

<sup>81</sup> Shumylo-Tapiola Olga, „Ukraine at the Crossroads: Between the EU DCFTA & Customs Union“, 21–23.

<sup>82</sup> Schily Otto, „If the EU reneges on Balkan it's at its own peril“, Europe's World, 2009. Prieiga per internetą: <[http://www.europesworld.org/NewEnglish/Home\\_old/Article/tabid/191/ArticleType/articleview/ArticleID/21490/language/en-US/Default.aspx](http://www.europesworld.org/NewEnglish/Home_old/Article/tabid/191/ArticleType/articleview/ArticleID/21490/language/en-US/Default.aspx)>.

tnerėms reformuotis (artėti prie ES reguliacinių normų ir taisyklių)<sup>83</sup>.

ES plėtros politikos „nuovargio“ kontekste ES pasiūlė šalims partnerėms integracijos be narystės koncepciją, t. y. tarpinį variantą, kuriame numatyta galimybė dalyvauti ES vidaus rinkoje (per sustiprintos laisvosios prekybos susitarimus), bet be formalios narystės ES. Taigi šiandien išoriniuose santykiuose ES yra suinteresuota išplėsti savo reguliacines ribas, tačiau be teisinių ir institucinių ES ribų plėtimo.

**ES siūlomi integracijos be narystės modeliai irgi susiduria su problemomis, kurias lemia ne tik šalių partnerių vidinio *status quo* neatitikimas ES taisyklėms ir standartams (o tai yra kliūtis joms patekti į ES vidaus rinką), bet ir pernelyg aukšti ES standartai ir reguliacinės normos bei pačios ES polinkis į protekcionizmą jautriose ūkio šakose.**

Šaliai partnerei galimybė dalyvauti ES vidaus rinkoje gali atsiverti tik tada, kai ji perims ES taisykles ir aukštus europietiškus standartus. ES orientacija į aukštus standartus lemia tai, kad harmonizuojant reguliacinę bazę su ES visos prisitaikymo sąnaudos tenka šaliai partnerei (kitaip nei derybose dėl narystės ES, kai dalį adaptacijos sąnaudų padengia pati ES)<sup>84</sup>. Be to, ES standartai gali suveikti ir kaip šalių partnerių konkurencingumą ne ES rinkose mažinantis veiksnys, o tai ypač svarbu toms šalims, kurias su ne ES rinkomis sieja natūraliai stiprūs priklausomybės ryšiai.

Siekis perkelti tiesiogiai su prekyba nesusijusias reguliavimo normas – kalbant ne apie esminius liberalios demokratijos principus (laisvus rinkimus, laisvą spaudą, įstatymo viršenybę), o apie techninius standartus, kurie reguliuoja įmonių elgeseną – susijęs su didesnėmis investicijomis ir galiausiai aukštesnėmis

kainomis vartotojams. Tai rodo visa grupė tyrimų, įskaitant ir Lietuvos stojimo į ES metu darytas studijas, tuo buvo grindžiami pereinamieji laikotarpiai aplinkosaugos, akcizų ar kitų normų perkėlimui. Tad kalbant apie transformacijos siekius, modernizaciją, pirmiausia būtina įvertinti, kiek skiriasi Ukrainos, Moldovos ir Gruzijos gyventojų perkamoji galia nuo ES vidurkio. Žemės ūkio ir maisto produktų gamybos srityje ES ypač aktyviai reguliuoja ir produktų, ir gamybos procesų normas, o tai, žinoma, kelia jų kainą. Iš dalies todėl ES tebetaiko aukštus importo muitus žemės ūkio produktams iš trečiųjų šalių ir dažniausiai nejtraukia jų į laisvosios prekybos sutartis. Tokie produktai skurdėnių žmonių pirkinių krepšelyje sudaro didžiausią dalį, tad greitas tokių ES normų, jei jos nesusijusios su prekyba, perkėlimas yra ne tik brangus, bet ir kels socialines įtampas. Žiūrint plačiau – jei norima greito reguliavimo normų harmonizavimo mainais už daug mažiau nei galėjo tikėtis Baltijos šalys ar net Europos ekonominės erdvės šalys, tai rezultatas gali būti tiesiog šių šalių atstūmimas nuo integracijos į ES, o tai pakenktų ir strateginiams ES tikslams.

Reikėtų pabrėžti, kad **net ir ES reguliacinių normų ir standartų perėmimas gali ir netapti tuo veiksnium, kuris lemtų, ar šalys partnerės pateks į ES vidaus rinką, nes ES protekcionizmas gali neleisti pasiūlyti palankesnių sąlygų eksportuoti šalies partnerės produkciją į ES (net jei standartai ir yra įgyvendinami)**. Šalims partnerėms tai ypač svarbu, kai kalbame apie tuos ūkio sektorius, kurių „įėjimu į Europos vidaus rinką“ suinteresuotos jos viduje veikiančios įtakingos verslo grupės. Tos šalių partnerių verslo grupės, kurios nori patekti į ES vidaus rinką, potencialiai galėtų tapti šalies prisitaikymo prie ES taisyklių ir reguliacinių normų varomosiomis jėgomis, tačiau dėl ES protekcionizmo gali neturėti paskatų imtis tokio vaidmens.

Tuo tarpu Eurazijos MS nereikalauja konvergencijos su aukštais standartais ir net mainais už integraciją į šį darinį gali pasiūlyti papildomų paskatų – politiškai kontroliuojamus ir pigiai prieinamus kreditavimo šaltinius ir energetinių išteklių tiekimą Rusijos vidaus rinkos kainomis.

**Kokia turėtų būti ES strategija dėl Eurazijos MS?** Eurazijos sąjungos vystymo dinamika nesuderinama su ES išorės politikos principais: Eurazijos MS stinga esminių elementų, kurie leistų ją vertinti

<sup>83</sup> Meloni Gabriella. „Is the same toolkit used during enlargement still applicable to the Countries of the New Neighbourhood? A problem of mismatching between objectives and instruments“. Pranešimas seminare „The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation?“ Badia Fiesolana, 2006.

<sup>84</sup> Kolesnichenko Anna. „Institutional Harmonization and Its Costs and Benefits in the Context of the EU Cooperation with Its Neighbors“. *CASE Network Studies & Analyses*, 387, 2009. Prieiga per internetą: <[http://www.case.com.pl/upload/publikacja\\_plik/25197237\\_sa387.pdf](http://www.case.com.pl/upload/publikacja_plik/25197237_sa387.pdf)>.

kaip subalansuotą regioninės integracijos projektą, vedantį į valstybių narių ekonomikų transformaciją, o veikiau kaip neliberalų neliberalių režimų tarpusavio prekybos režimo supaprastinamo projektą; Eurazijos MS vystymas turi neigiamą poveikį ES–Rusijos santykių raidai (vilkinant derybų dėl naujo partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo procesus), ES poveikio svertams Baltarusijos režimo atžvilgiu ir galimai – ES Rytų partnerystės politikos efektyvumui. Todėl ES strategija Eurazijos MS atžvilgiu turėtų būti a) jokių tarpregioninių derybų ar kitų bendradarbiavimo iniciatyvų (siekiant nelegitimuoti galimų įtakos disbalansų tarp valstybių narių ir nesukurti „apylankų“ autoritariniams režimams, tokiems, kaip Baltarusijoje); b) dvišaliai santykiai ir Europos kaimynystės politika turi išlikti vienareikšmišku prioritetu ir negali tapti trijų valstybių tarpusavio santykių įkaitais; c) būtina nuolatinė Eurazijos muitų sąjungos raidos stebėseną, galimų rizikų anksčiau minėtiems prioritetams vertinimas ir neutralizavimas. d) ES turi nuolat stiprinti ES politinio ir ekonominio modelio privalumų Rytų kaimynystėje matomumą ir prieinamumą. Šio tikslo reikėtų siekti šiomis kryptimis:

Pirmiausia reikia aiškiai suvokti, kad Rusija ėmė kurti alternatyvų ES regioninį ekonominį, kuris ilgai gali peraugti ir į politinį, integracijos modelį. **Todėl šiame kontekste ES turi nuolat stiprinti ES politinio ir ekonominio modelio privalumų Rytų kaimynystėje matomumą ir prieinamumą. Šio tikslo reikėtų siekti šiomis kryptimis:**

*Pirma, išoriniuose santykiuose atsisakyti principo „Rusija – pirmiausia“, kai visos ES siūlomos iniciatyvos pirma įgyvendinamos su Rusija, o tik vėliau su kitomis Rytų kaimynystės valstybėmis.* ES sunku įrodinėti Rytų partnerystės iniciatyvos privalumus šalims partnerėms, ypač tais atvejais, kai Rusija, kuri nedalyvauja Rytų partnerystės programoje, gali gauti priėjimą prie ES vidaus rinkos (ar bevizį režimą) greičiau, nei iniciatyvoje dalyvaujančios šalys. Tai silpnina ES, kaip normatyvinės galios ir traukos centro, vaidmenį regione.

*Antra, ES turi atrasti receptą, kaip sumažinti šalių partnerių patekimo į ES vidaus rinką sąnaudas (arba jas kompensuoti). ES turi pasiūlyti aiškų atlygį, kuris laukia šalies partnerės ES vidaus rinkoje mainais į europietiškus taisyklių ir aukštų standartų perėmimą.*

*Trečia, ES turi išmokti pasiūlyti paskatas svarbiausiems šalių partnerių verslo struktūroms, suinteresuotoms patekti į ES rinkas.* Šios struktūros gali tapti šalies partnerės integracijos su ES „lokomotyvais“. Kitaip tariant, ES muitų tarifų mažinimo schema ir šalims partnerėms siūlomos eksporto kvotos turi atliepti svarbiausių tose šalyse veikiančių verslo grupių interesus. Tai galėtų būti ES paskata joms imtis atlikti europeizacijos variklio vaidmenį.

*Ketvirta, ES turi integruoti savo instrumentus į Rytų partnerystės veikimo lauką taip, kad jie darytų poveikį šalių partnerių, esančių tarp dviejų integracinių erdvių, strateginiams ūkio sektoriams – pirmiausia energetikai ir transporto politikai.* Vienas variantų yra naujos integruotos investavimo į ES transporto, energetikos ir telekomunikacijų infrastruktūros prioritetus priemonės – Europos infrastruktūros tinklų priemonės – išplėtimas ir į Rytų partnerystės veikimo lauką. Tai leistų ES tiesiogiai dalyvauti Rytų kaimynystėje esančių valstybių energetikos ir transporto infrastruktūros, kuri turi didelę įtaką tų šalių geopolitinei gravitacijai, kūrime.

*Penkta, Gruzijos, Moldovos ir ypač Ukrainos atveju būtina stiprinti ES politiką, nekompromituojant ES reputacijos ir nekeičiant politinių integracijos sąlygų, tačiau sukuriant daugiau tarpinių žingsnių ir paskatų šioms šalims šalinti kliūtis, trukdančias įgyvendinti asociacijos ir prekybos liberalizavimo su ES susitarimus.* Tam reikėtų išnaudoti artėjantį ES ir Rytų partnerystės šalių vadovų susitikimą Vilniuje 2013 m. lapkritį. Reikėtų pastebėti, kad esant dabartinei padėčiai, sustiprinto laisvosios prekybos susitarimo įsigaliojimo „iššaldymas“, jo sąsajos su politiniais reikalavimais teisės viršenybės srityje ir konkuruojančio su ES integracijos šaltinio siūlomų paskatų Ukrainai kombinacija gali priversti Kijevą jungtis į alternatyvų integracinį projektą.

### **Išvados ir kryptys tolesniems tyrimams**

Rytų partnerystė ir jos šalims siūlomi susitarimai apima ne tik techninių reguliavimo normų derinimą perimant ES taisykles, bet ir demokratinės politinės sistemos principų įtvirtinimą. **ES suinteresuota išsaugoti Rytų partnerystės šalių paskatas integruotis į ES, kad būtų plečiama laisvos visuomenės, įstatymo viršenybe pagrįsto valdymo ir liberalios ekonomikos erdvė.**



Prekybinių santykių plėtojimo ir abipusės naudos atžvilgiu geriausias scenarijus būtų prekybos tarp ES, Rytų partnerystės šalių ir Eurazijos sąjungos liberalizavimas, pašalinant muitus tarpusavio prekybai. **Tačiau toks scenarijus įmanomas tik teoriškai dėl interesų grupių įtakos, skirtingų politinių ir geopolitinių tikslų, siejamų su prekybos liberalizavimo priemonėmis bei didele netarifinių kliūčių svarba prekybai.**

Kadangi netarifinių kliūčių šalinimas, susijęs su ES reguliavimo normų perėmimu arba pripažinimu, Eurazijos šalyse kol kas sunkiai tikėtinas arba bus lėtas ir selektyvus, **Rytų partnerystės šalys turės pasirinkti tarp ES ir Eurazijos sąjungos reguliavimo erdvės.** Narystė pastarojoje reikštų veikiausiai mažesnes trumpalaikio prisitaikymo sąnaudas įmonėms, tačiau integracija į ES turėtų didesnę ekonominės plėtros potencialą.

ES patrauklumą Rytų partnerystės šalims mažina užsitęsusi euro zonos šalių krizė, kurią Rusija siekia išnaudoti savo siūlymams sustiprinti. Ryšys tarp Rytų partnerystės politikos ir euro zonos krizės yra netiesioginis ir gana tolimas, tačiau Lietuvos ir kitų ES šalių vadovams vertėtų atsižvelgti į tai, kad struktūrinės reformos ir kitos priemonės konkurencingumui bei ekonomikos plėtrai stiprinti turėtų ne tik tiesioginį teigiamą poveikį ES ir jos narėms, bet ir sustiprintų normatyvinę ES galią bei integracijos į ją patrauklumą. **Tam būtų naudingas ir ES reguliavimo normų peržiūrėjimas, siekiant jų supaprastinimo, kurį Lisabonos strategijos rėmuose pradėjo Europos Komisija, bet pastaraisiais metais jam buvo skiriama mažai dėmesio.**

Kol kas daugelis Eurazijos ekonominės sąjungos elementų yra ankstyvo įgyvendinimo ar parengiamosios stadijos, todėl **ateityje būtina detaliau įvertinti sąlygas šiems planams realizuoti, galimą riziką planuojamoms integracijos priemonėms įgyvendinti ir galimus padarinius ES ir Lietuvai.** Aktualiausias Lietuvos ir ES tolesnių tyrimų kryptys turėtų būti šios:

- Eurazijos sąjungos bendros energetikos erdvės kontūrai ir jų suderinamumas su ES interesais.
- Laisvas darbo jėgos judėjimas Eurazijos sąjungoje ir saugumo implikacijos regione suderinamumas su ES ir Rusijos vizų dialogo plėtojimu.
- Eurazijos MS ir transporto politika – implikaci-

jos Lietuvos ir Baltijos jūros regiono transporto sektoriui.

- Rusija, Baltarusija ir Kazachstanas – verslo interesai už Eurazijos sąjungos projektą (leisiantys prognozuoti tolesnę sąjungos dinamiką).
- Ukrainos verslo struktūrų, turinčių politinę įtaką, verslo interesų kryptį analizė (*bottom-up* įvertinimas, kokie yra realūs Ukrainos verslo interesai ir poreikiai ES kryptimi – tai leistų įvertinti Ukrainos lūkesčius ir perspektyvas ES kaimynystės politikai „po DC-FTA“).
- Siūloma giliau analizuoti Eurazijos ekonominės sąjungos plėtros galimybes į Kirgiziją ir Tadžikistaną, kurie pastaruoju metu ypač aktyviai „kveičiami“, o Kirgizijos atveju jau parengtas veiksmų planas dėl jų jungimosi į muitų sąjungą, nors prieš metus visi Kirgizijos ir tarptautinių organizacijų tyrimai rodė priešingą variantą.

#### **Kodėl ES negali oficialiai pripažinti Eurazijos ekonominės sąjungos:**

- Galiojantys Eurazijos sąjungos narių partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai su ES ir narystė PPO – būtinos Eurazijos sąjungos pripažinimo prielaidos.
- Eurazijos sąjungos pripažinimas Rusijos požiūriu reiškia, kad **iš esmės atsisakoma ES ir Rusijos derybų dėl post-PCA sutarties, pakeičiant jas ES derybomis su Eurazijos ekonomine sąjunga.** *Pirma*, tarpregioniniai susitarimai nėra pakaitalas partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimams<sup>85</sup>. Rusijos lūkesčiai, kad derybos tarp ES ir Eurazijos sąjungos leis apsiriboti tik prekybiniais elementais derybose, paliekant įstatymo viršenybės, politinių reformų ir žmogaus teisių klausimus visose trijose valstybėse nuošalyje, neturi pagrindo, jei tiki-

<sup>85</sup> Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai yra ES santykių Rytinėje kaimynystėje formatas, tačiau ne tik. Palyginimui – visos Mercosur narės su ES turi pasirašiusios rėminius partnerystės susitarimus, kuriuose įtvirtinti demokratiniai bendradarbiavimo pagrindai, pagarba žmogaus teisėms ir kiti politiniai principai (išskyrus Venesuelą, kurios narystė Mercosur iš esmės tapo Mercosur ir ES derybų dėl regioninio laisvosios prekybos susitarimo mirties tašku).



masi tokių pačių bendradarbiavimo apimčių kaip išplėstiniuose ES susitarimuose su Ukraina, vizų dialogo. Politiniu lygmeniu tokius lūkesčius atmeta 2012 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento rezoliucija su Europos Parlamento rekomendacijomis Tarybai, Komisijai ir Europos išorės veikslių tarnybai dėl derybų dėl naujo ES ir Rusijos susitarimo (2011/2050(INI)), kurios **numato partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo ir PPO įsipareigojimų pirmumą bet kurių kitų susitarimų atžvilgiu, o taip pat – būtinybę užtikrinti ne tik ekonominę, bet ir politinę modernizaciją kaip prielaidą jiems.**<sup>86</sup>

ES ir Eurazijos sąjungos bendradarbiavimas ar derybos su Eurazijos sąjunga gali tapti įmanomos tik tuomet, kai visos Eurazijos sąjungos šalys bus su ES sudariusios galiojančias partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimus (kaip ir visos kitos Rytinės ES valstybės kaimynės).

- Analogiškai, kalbant apie stabilų prekybos režimą, ES ir Eurazijos sąjungos derybos įmanomos tik tuomet, kai visos Eurazijos sąjungos narės bus **PPO narėmis**. Kitu atveju Rusija, jau baigusi savo derybas dėl narystės PPO, netiesiogiai gauna galimybę persiderėti sąlygas kitų Eurazijos sąjungos narių sąskaita, be to, tik narystė PPO (idealiu atveju – ir pereinamųjų laikotarpių pabaiga) gali užtikrinti skaidresnį

ginčų sprendimą tarp šiaip jau neliberalių politinių ir ekonominių režimų ir su jais. ES turėtų derėtis dėl prekybos ir ekonominių santykių liberalizavimo su kiekviena iš Eurazijos sąjungos narių tol, kol visos trys taps PPO narėmis. Priešingu atveju neišvengiamai kils dilema dėl skirtingo kiekvienos iš trijų Eurazijos sąjungos narių statuso santykiuose su ES, o šių skirtumų ignoravimas gali tapti Baltarusijos režimo legitimavimu (gali sudaryti sąlygas Baltarusijos patekimui į ES vidaus rinką per „atgalines duris“) bei dar labiau sumažinti galimas poveikio jam priemones. ES taip pat reikalinga aiškesnė veikslių strategija dėl Rusijos įvestų protekcinų priemonių ir PPO taisyklių ignoravimo, nes kol kas Rusija atvirai viešoje erdvėje komentuoja ES neapsisprendimą ir kritikuoja ES dėl jos taikomų prekybos instrumentų.

- **Eurazijos sąjungos integracijos gilinimas (laisvas darbo jėgos judėjimas) ir vizų dialogas su ES: rizikos Europos Sąjungai.** Rusiją su daugeliu NVS valstybių (pasižyminčių aukštais tiek ekonominių migrantų, tiek ir politinių pabėgėlių rodikliais) sieja bevizis režimas, pagal dabartinį reguliavimą natūralizacijos procesas Rusijoje įmanomas, jei asmuo trejus metus yra susituokęs su Rusijos piliečiu(te), išlaiko rusų kalbos, konstitucijose egzaminus ir turi teisėtą pajamas, jam nebereikia penkerius metus nuolat gyventi Rusijoje. ES turi atkreipti dėmesį į Rusijos, kaip galimos tarpinės stotelės kitų NVS šalių gyventojų migracijai į ES, scenarijų, liudija ta pati Balkanų šalių patirtis, konkrečiai – Turkijos, kuri turi bevizį režimą su Balkanų šalimis, piliečių migracijos į ES būdai. Be to, kuriant Eurazijos ekonominę erdvę, į kurią patenka Rusija, Baltarusija ir Kazachstanas, bus siekiama sukurti ir bendrą vizų politiką. Vadinas, bus panaikinta vidinių sienų kontrolė. Dėl šių priežasčių prie išorinių ES sienų gali padidėti nelegalios migracijos rizika. Siekiant švelninti galimą riziką nelegalios migracijos srityje, galima būtų siūlyti ES (kaip sąlygą deryboms su Rusija dėl bevizio režimo) iškelti būtinybę sudaryti readmisijos sutartį su visomis Eurazijos muitų sąjungos valstybėmis. Atsižvelgiant į Eurazijos sąjungai deleguojamas funkcijas, derybose su Rusija dėl bevizio režimo reikėtų įtvirtinti sąsają tarp bevizio režimo įsigaliojimo ir readmisijos sutarties su Baltarusija (ir

<sup>86</sup> 2012 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento rezoliucija su Europos Parlamento rekomendacijomis Tarybai, Komisijai ir Europos išorės veikslių tarnybai dėl derybų dėl naujo ES ir Rusijos susitarimo (2011/2050(INI)): „Ekonominio bendradarbiavimo klausimu primygtinai reikalauti sudaryti dvišalį ES ir Rusijos susitarimą, kartu aiškiai nurodant, kad ES ir Rusijos vadovaujamos muitų sąjungos susitarimas galėtų būti planuojamas tik ilgalaikėje perspektyvoje ir įsigaliojus dvišaliam susitarimui“; „raginti kolegas iš Rusijos parodyti aiškia politinę valią siekti susitarimo dėl teisiškai privalomų nuostatų dėl prekybos ir investicijų – jos turėtų būti paremtos nuostatomis, kurios jau įtrauktos į PBS, ir turėtų atitikti stojimo į PPO sąlygas; priminti, kad ES tikslas šioje srityje – pagerinti verslo aplinką ir ją stabilizuoti, kadangi tai būtų naudinga abiem šalims ir toliau skatintų siekti tikslų, nustatytų pagal 2010 m. pradėtą Partnerystę siekiant modernizavimo“, „ES ir toliau laikosi įsipareigojimo dar labiau stiprinti ir vystyti santykius su Rusija, taip pat laikytis iniciatyvos „Partnerystė siekiant modernizavimo“, kuri pagrįsta bendrais interesais ir tvirtu įsipareigojimu puoselėti visuotines vertybes, demokratinius principus, pagarbą žmogaus teisėms ir teisei valstybei“.

kitomis Eurazijos ekonominės sąjungos narėmis) sudarymo.

- Eurazijos sąjungos (kaip ir bet kurio kito ekonominio regioninio bloko) kūrimas teoriškai turėtų būti ekonomiškai pagrįstas vidinis procesas tarp trijų valstybių – Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano. Taip nėra, šis procesas – kontrproduktyvus Kazachstano derybų dėl narystės PPO ir bendrų liberalizacijos tendencijų regione atžvilgiu. ES nebuvo suinteresuota plėtoti atskiro bendradarbiavimo su NVS ar Rusijos ir Baltarusijos sąjungine valstybe ir analogiškai nėra suinteresuota Eurazijos sąjungos projektu, kuris nepasiziūmi jokių realių liberalių ekonomikos reformų darbotvarke, tik nauja muitų tarifų kainodara. **Pradėjusi dialogą su bloku, kurį sudaro trys skirtingi, tačiau nedemokratiniai režimai (o tai reiškia, kad tiek sprendimų priėmimas, tiek ginčijų sprendimas yra neskaidrūs), ES neįgytų daugiau svertų paveikti bloko darbotvarkę, priešingai – prarastų vienintelį svertą, kurį turi šiandien – teisę legitimuoti arba nelegitimuoti šios sąjungos veikimą.** Net elementari analizė rodo, kad Eurazijos sąjunga kuriama ne iš natūralaus regiono poreikio ekonominei integracijai, o kaip instrumentas ES ir kitų Rytų kaimynystės šalių atžvilgiu (t.y. numatomas ne tik integracijos gilinimas sąjungos viduje, bet ir jos plėtra, pirmiausiai, Ukrainos, Moldovos narystė).
- Atsižvelgiant į tai, **sprendimai ne tik dėl politinio, bet ir techninio bendradarbiavimo su Eurazijos sąjunga** (atkreiptinas dėmesys į tai, kad Europos Komisijos skirtingi direktoratai, pavyzdžiui, Eurostatas jau yra pasirašę bendradarbiavimo protokolą su EEK, Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinis direktoratas taip pat bendrauja ne tik su Eurazijos MS nacionalinėmis institucijomis, bet ir su EEK atstovais) **negali būti priimami savaime** ne dėl to, kad būtų rizikingi, bet pirmiausia dėl to, jog netiesiogiai legitimuoja Eurazijos sąjungos institucijas. Tas pats pasakytina apie dvišalius kontaktus – ES pozicija turi būti vieninga ir nuosekli – PCA ir narystė PPO yra būtinos sąlygos dialogui.
- Būtina įvertinti pačios **ES laikyseną Rytų kai-**

**mynystėje ir jos įtakos perspektyvas.** Eurazijos pripažinimas pradedant derybas ar net ES paramos instituciniam Eurazijos sąjungos plėtojimui programa, prieš ES priimant tolesnius sprendimus dėl strategijos Baltarusijos atžvilgiu, reikštų iš esmės bet kokios savarankiškos ES strategijos Aleksandro Lukašenkos režimo atžvilgiu atsiskyimą, atiduodant visus ekonominius instrumentus į Eurazijos sąjungos rankas.

- Politine prasme tas pats pasakytina apie Rytų partnerystės iniciatyvą – **kol ES nėra pati sau atsakiusi į klausimą „kas bus po DC-FTA ir vizų dialogų įgyvendinimo“, dialogo su Eurazijos sąjunga užmezgimas į regiono dinamiką įneštų papildomos sumaišties.** Ukraina, Moldova ir kitos Rytų kaimynystės valstybės turi matyti aiškią ES poziciją – suartėjimas su ES įmanomas per Europos kaimynystės politiką ir sutartinius santykius su ES.
- **Atkreiptinas dėmesys į papildomas Eurazijos sąjungos dimensijas, kurių kontūrai kol kas tebėra neapibrėžti: bendra energetikos, laisvo asmenų judėjimo, galbūt ir transporto politika.** Visų šių politikų plėtojimas neišvengiamai turės poveikį visam regionui ir ES, regiono saugumui, ES energetiniams ir ekonominiams interesams.
- **Energetinė dimensija:** ES toliau svarstant Eurazijos ekonominės sąjungos pripažinimo klausimą, vertėtų rimtai domėtis šio darinio požiūriu į Energetikos chartiją ir galbūt Eurazijos ekonominės sąjungos pripažinimo klausimą bent iš dalies susieti su Rusijos grįžimu į Energetikos chartijos reguliavimo sferą. Energetinės dimensijos plėtojimas gali apimti ne tik išteklių kainas, bet ir infrastruktūros nuosavybės pokyčius, turėti netiesioginį poveikį energetinės nepriklausomybės nuo Rusijos siekiančioms Ukrainai, Moldovai.
- **Transporto politika.** Vien muitų procedūrų pokyčiai gali turėti lemiamos reikšmės tokių Lietuvos transporto projektų kaip „Vikingas“ ir „Saulė“ konkurencingumui. Transporto politikos konsolidavimas Eurazijos sąjungoje gali turėti tiesioginių padarinių ir baltarusiškų krovinių srautui Lietuvoje.

## Muitų sąjungos ir Eurazijos ekonominės sąjungos institucijos

Nustato strategiją ir tikslus tolesnio muitų sąjungos ir Eurazijos ekonominės sąjungos vystymosi

**Aukščiausioji Eurazijos ekonominė taryba:**  
- veikianti valstybės vadovų/prezidentų lygiu  
- veikianti premjerų lygiu

EurAsEC Teismas

Nuolatos veikiančią reguliacinę muitų sąjungos ir Eurazijos ekonominės sąjungos instituciją

**Eurazijos ekonominė komisija (komisija)**

**Eurazijos ekonominės komisijos taryba**  
3 komisijos nariai

Struktūriniai Komisijos padaliniai

Komisijos departamentai

*Užtikrina muitų sąjungos ir Eurazijos ekonominės tarybos funkcionavimą ir teikia pasiūlymus dėl tolesnio vystymosi*

**Eurazijos ekonominės komisijos kolegija**  
Pirmininkas ir 8 kolegijos nariai

Konsultacinės Komisijos institucijos

**Eurazijos ekonominės komisijos misijos, muitų sąjungą sudarančiose šalyse, trečiojoje šalyse ir prie tarptautinių organizacijų**  
(Steigiamos Eurazijos ekonominės tarybos sprendimu)

Užtikrina bendradarbiavimą su nacionalinėmis muitų sąjungos šalių institucijomis

## Eurazijos ekonominės komisijos kolegija

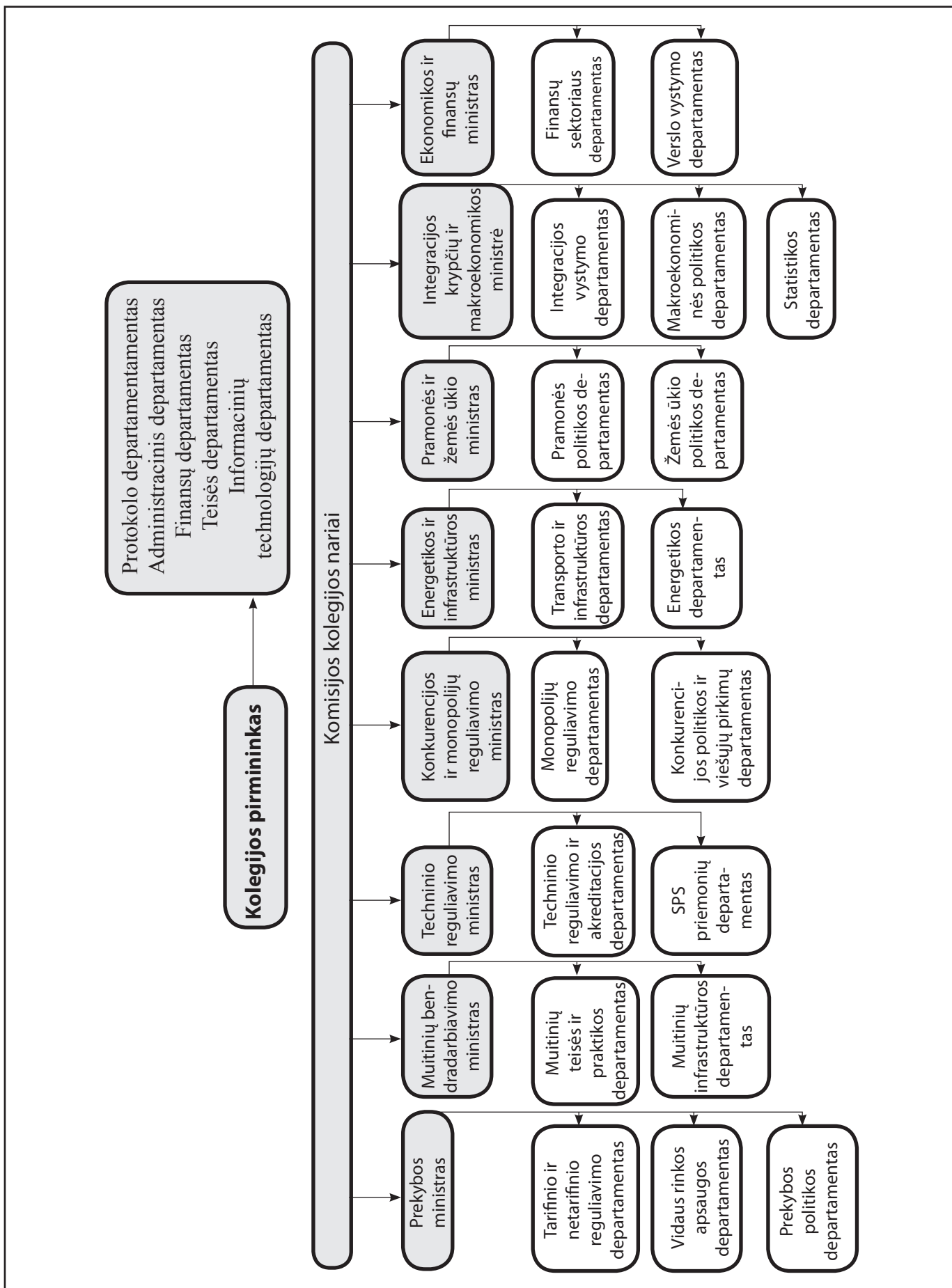
Komisijos kolegijos pirmininkas  
**Viktor Khristenko**



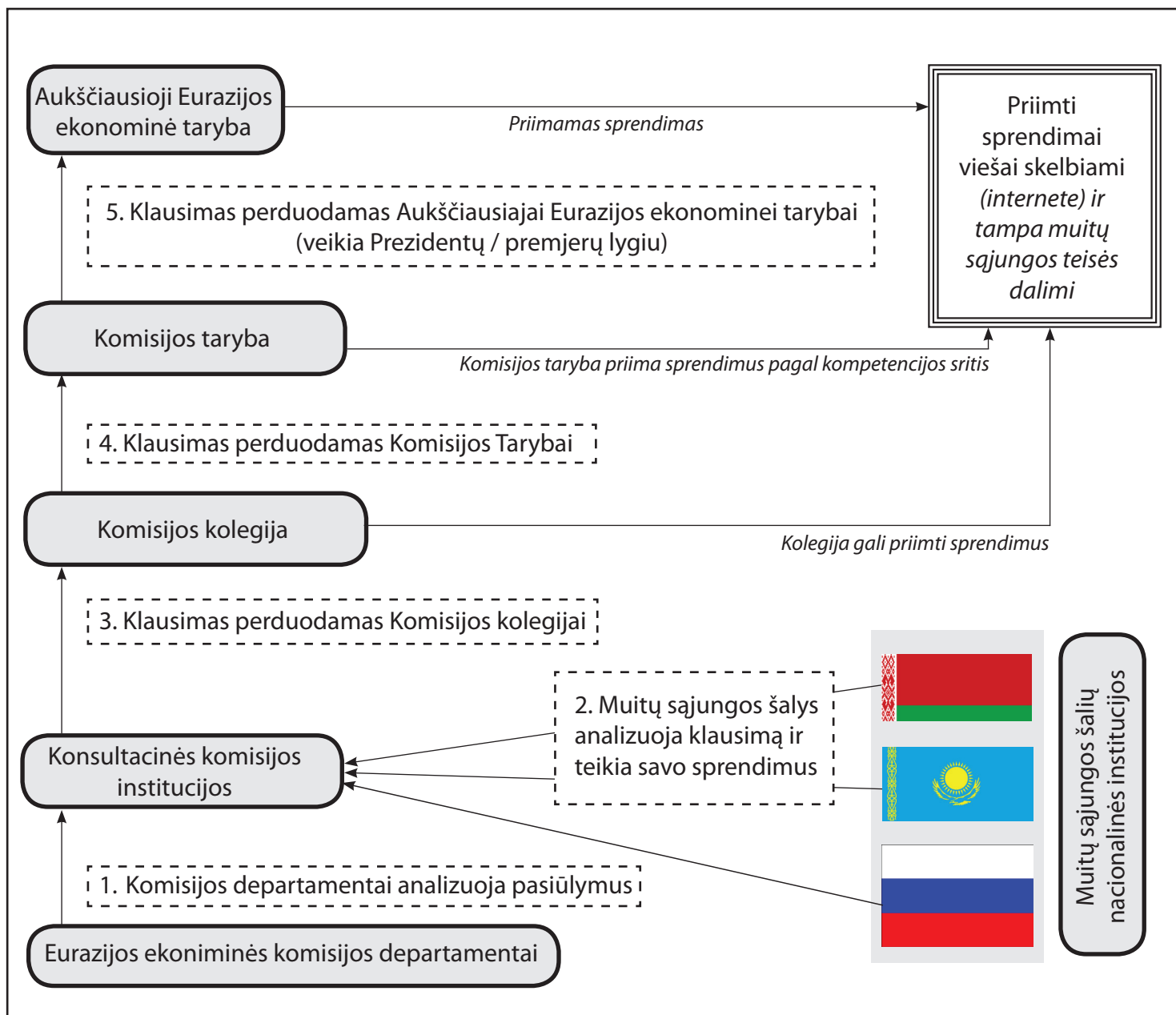
<p><b>Tatiana Valovaya</b> </p> <p>Kolegijos narys - ministrė, atsakinga už integracijos vystymą ir makroekonomiką</p>	<p><b>Valery Koreshkov</b> </p> <p>Kolegijos narys - ministras atsakingas už techninius reglamentus</p>	<p><b>Andrey Slepnev</b> </p> <p>Kolegijos narys - ministras atsakingas už prekybą</p>	<p><b>Danial Akhmetov</b> </p> <p>Kolegijos narys - ministras atsakingas už energetiką ir infrastruktūrą</p>
<p><b>Sergey Sidorsky</b> </p> <p>Kolegijos narys - ministras atsakingas už pramonę ir žemės ūkį</p>	<p><b>Nurlan Aldabergenov</b> </p> <p>Kolegijos narys - ministras atsakingas už konkurenciją</p>	<p><b>Vladimir Goshin</b> </p> <p>Kolegijos narys - ministras atsakingas už muitinių bendradarbiavimą</p>	<p><b>Timur Suleimenov</b> </p> <p>Kolegijos narys - ministras atsakingas už ekonominę ir finansų politikas</p>



## Eurazijos ekonominės komisijos kolegija



## Muitų sąjungos ir Eurazijos ekonominės sąjungos sprendimų priėmimas



---

## Personalinė Eurazijos ekonominės komisijos kolegijos sudėtis ir funkcijų pasiskirstymas:

- **Viktor Kristenko (Rusijos atstovas), EEK Kolegijos pirmininkas.** Vykdo bendros Kolegijos veiklos koordinavimą; užtikrina Kolegijos finansinės, teisinės, personalo veiklos įgyvendinimą; Koordinuoja ir kontroliuoja pagrindinių integracijos kryptių suderinamumą; užtikrina Aukščiausios Eurazijos ekonominės tarybos ir EKK Tarybos posėdių parengimą ir pravedimą; rengia Kolegijos biudžetą ir prižiūri jo įgyvendinimą; užtikrina veiklos ūkinį ir informacinį aprūpinimą.
- **Tatjana Vavovaja (Rusijos atstovė), kolegijos narė (ministrė) atsakinga už pagrindines integracijos kryptis ir makroekonomiką.** Pagrindinės funkcijos: integracinė politika; muitų sąjungos ir eurazijos ekonominės sąjungos sutartinės-teisinės bazės kodifikavimas; makroekonomikos klausimai, tame tarpe klausimai susiję su pagrindinėmis ekonominio vystymosi klausimais, šalių makroekonomikos politikos koordinavimas; šalių ekonominio vystymosi situacijos monitoringas ir analizė; statistika.
- **Andrej Slepnev (Rusijos atstovas), kolegijos narys (ministras) atsakingas už prekybą.** Pagrindinės funkcijos: prekybos tarifinis ir netarifinis reguliavimas; vieningos prekių muitinės nomenklatūros įgyvendinimas; rinkos apsaugos instrumentų (antidempingo, kompensacinių/antisubsidinių ir protekcinųjų/apsaugos priemonių) taikymas; prekybos režimų vienodinimas ir laisvosios prekybos susitarimų su trečiosiomis šalimis sudarymas; strateginių prekių ir technologijų eksporto kontrolė.
- **Vladimir Gošin (Baltarusijos atstovas), kolegijos narys (ministras), atsakingas už muitinių bendradarbiavimą.** Pagrindinės funkcijos: muitinių veiklos teisėkūra ir praktinis įgyvendinimas; muitinių procedūrų ir muitinės kontrolės įgyvendinimas; muitinių infrastruktūros vystymas ir informacinių technologijų muitinių veikloje įdiegimas.
- **Valerej Koreškov (Baltarusijos atstovas), kolegijos narys (ministras), atsakingas už standartų/techninių reglamentų nustatymą.** Pagrindinės funkcijos: techniniai reglamentai; akreditacija; sanitarinių, veterinarinių ir fitosanitarinių priemonių nustatymas.
- **Sergej Sidorsky (Baltarusijos atstovas), kolegijos narys (ministras), atsakingas už pramonę ir žemės ūkį.** Pagrindinės funkcijos: pramonės vystymo politika; žemės ūkio politika; tarpvalstybinės programos ir projektai; pramonės ir žemės ūkio subsidijos.
- **Timur Suleimenov (Kazachstano atstovas), kolegijos narys (ministras), atsakingas už ekonominę ir finansų politiką.** Pagrindinės funkcijos: verslo sąlygų reguliavimas ir investicijos; mokesčių politika; muitų mokesčių surinkimas ir paskirstymas; finansų rinkos; valiutų politika; bankinės ir draudimo paslaugų sferos; vertybinių popierių rinka; intelektinės nuosavybės apsauga; darbo jėgos migracija.
- **Danial Achmetov (Kazachstano atstovas), kolegijos narys (ministras), atsakingas už energetiką ir infrastruktūrą.** Pagrindinės funkcijos: energetikos politika; natūralios monopolijos; transportas ir pervežimai, tame tarpe klausimai susiję su geležinkelių paslaugų teikimu ir pervežimų tarifų reguliavimo politika; bendroji infrastruktūra.
- **Nurlan Aldabergenov (Kazachstano atstovas), kolegijos narys (ministras), atsakingas už konkurencijos politiką.** Pagrindinės funkcijos: konkurencijos politikos ir veiningų konkurencijos sąlygų užtikrinimas, sankcijų ir baudų už konkurencijos pažeidimus skyrimas; valstybinio kainų reguliavimo įvedimas ir kontrolė; valstybinės ir vietos valdžių viešieji pirkimai, tame tarpe vieningų viešųjų pirkimų taisyklių nustatymas, nacionalinio viešųjų pirkimų režimo atšaukimas; tyrimai dėl viešųjų pirkimų taisyklių ir procedūrų pažeidimo.

## **Eurazijos Sąjungos poveikis Lietuvos interesams ir nacionaliniam saugumui**

Eurazijos sąjungos integracijos poveikis Lietuvos nacionaliniam saugumui ir užsienio politikai gali būti tik netiesioginis ir ši įtaka labiausiai susijusi su alternatyvios integracinės erdvės, kuri vadovaujasi kitomis nei ES politikos taisyklėmis, kūrimusi. Tiesioginę įtaką integracijos procesai Eurazijos sąjungos rėmuose, o konkrečiai Eurazijos muitų sąjungos susiformavimas, gali turėti tik Lietuvos ekonominiams – prekybiniam ryšiams.

### **I. Eurazijos muitų sąjungos poveikis Lietuvos prekybiniam ryšiams**

Šalių tarpusavio ekonominė integracija, kuriant muitų sąjungą, turėtų būti labiau vidinis procesas, nukreiptas į tarpusavio muitų ir kitų prekybos barjerų šalinimą bei to pasekoje siekiant tarpusavio prekybos didėjimo. Tuo pačiu Pasaulio prekybos organizacijos taisyklės, kurios leidžia kurti regioninius ekonominius darinius, reikalauja, kad kuriamos muitų sąjungos ženkliai nepablogintų naujai prekybos sąlygų su trečiosiomis šalimis. Tačiau nuo 2010 m. sausio 1 d. pradėjusi veikti Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjunga ir įsigaliojęs bendras išorinis muitų sąjungos tarifas pakankamai ženkliai paveikė po Rusijos finansinės ir ekonominės krizės atsigaušančią Lietuvos eksportą, kuris į Rusiją, Baltarusiją ir Kazachstaną sudaro apie 20 proc. viso Lietuvos eksporto. **Kuriant muitų sąjungą Rusija, Baltarusija ir Kazachstanas pasuko protekcionizmo keliu, nes nustatant bendrą muitų sąjungos išorinį muitų tarifą atspirties tašku buvo pasirinkti tuo metu galioję Rusijos importo muitai, kurie ne tik buvo aukštesni, lyginant su Baltarusijos ir ypač su Kazachstano importo muitais, tačiau kurie taip pat buvo padidinti dar iki muitų sąjungos veikimo pradžios.** Vertėtų prisiminti, kad daugeliui prekių 2008 - 2009 m. didinusi importo muitus Rusija teigė, kad toks žingsnis bus laikinas, tačiau nuo 2010 m. pradėjusi veikti muitų sąjunga leido Rusijai pasislėpti ir pamiršti ankstesnius teiginius.

Iš karto po muitų sąjungos įsigaliojimo buvo skaičiuojama, kad eksportuojant į Rusiją ES šalių gamintojų nuostoliai dėl išaugusių muitų siekė nuo 860 mln. eurų iki beveik 1 mlrd. eurų per metus, tuo tarpu Lietuvos įmonės, vertinant pagal 2009 m. Užsienio prekybos statistikos duomenis, papildomai sumokėjo

apie 65 mln. litų maito mokesčių. **Vertinant 2010 m. Lietuvos eksporto į Rusiją, Baltarusiją ir Kazachstaną apimtis matyti, kad dėl įsigaliojusio muitų sąjungos išorinio tarifo importo muitai didėja 30 proc. viso lietuviškos kilmės eksporto į Rusiją, 25 proc. lietuviškos kilmės eksporto į Baltarusiją bei 30 proc. į Kazachstaną.**

Ypatingai skaudžiai buvo paveiktas gyvų kiaulių eksportas į Rusiją. Nuo 2010 m. sausio 1 d. muitui pakilus nuo 5 iki 40 proc., gyvų kiaulių eksportas į Rusiją 2010 m. krito apie 47 proc. Palyginimui, gyvų kiaulių eksportas į Rusiją 2009 m. sudarė apie 12 proc. viso lietuviškos kilmės prekių eksporto, o 2010 m. jau tik 6 proc. Taip pat apie 60 proc. krito pagrindinių medienos pramonės produktų (langų, durų, baldų) eksportas į Rusiją.

Nepaisant dėl muitų sąjungos sukūrimo didėjusių importo muitų, 2010 m. pastebimas bendras eksporto į Rusiją augimas, kuris pakankamai akivaizdžiai demonstravo Lietuvos ekonomikos atsigavimą po krizės. Pavyzdžiui, apie 15 proc. išaugo popierinių ir kartoninių dėklų eksportas, nors importo muitais padidėjo nuo 10 iki 15 proc., o galvijienos eksportas, nepaisant didėjusio maito, išaugo net 25 proc. Galiausiai kai kurių prekių eksportas augo tiek dėl atsigaušančios ekonomikos, tiek dėl sumažėjusių importo muitų, pavyzdžiui, granulinių ir miltų iš žuvų, vonios įrangos maišymo vožtuvų ir pan.

Pakankamai stipriai muitų sąjungos sukūrimas taip pat paveikė Lietuvos eksporto sąlygas į Baltarusiją. 2010 m. dėl išaugusių muitų stipriai sumažėjo gyvūnų pašarų, akmens ir kitos mineralinės vatos, poliuretano plokščių, šiluminių siurblių eksportas, nors 2009 m. šios prekės sudarė pagrindinę lietuviškos kilmės prekių eksporto į Baltarusiją dalį. Nežiūrint šių pasikeitimų 2010 m., lyginant su 2009 m., išaugo tiek bendras Lietuvos, tiek lietuviškos kilmės prekių eksportas į Baltarusiją. Tokį eksporto augimą lėmė, kaip ir Rusijos atveju, tiek atsigaušanči ekonomika, tiek truputį pakitusi eksporto struktūra, nes 2010 m. eksportuota tam tikrų produktų, kurių 2009 m. eksporto nebuvo, pavyzdžiui, statyboje naudojamos konstrukcijos, aušinimo įrenginiai, cementas, metaliniai baldai, kalcio fosfatai, sūrimai.

**Stipriausiai muitų sąjungos sukūrimas ir didėjantys importo muitai paveikė Lietuvos eksportą**



**į Kazachstaną. Iki muitų sąjungos bendro išorinio maito tarifo įsigaliojimo Kazachstano importo muitai buvo patys mažiausi, lyginant su kitomis dviem muitų sąjungos šalimis, todėl nuo 2010 m. sausio 1 d. jie išaugo daugiausiai.** 2010 m. I ketvirtį, lyginant su 2009 m. I ketvirčiu, Lietuvos eksportas į Kazachstaną krito net 41 proc., lietuviškos kilmės prekių eksportas sumažėjo 19 proc., o kai kurių svarbiausių lietuviškos kilmės prekių eksportas į Kazachstaną dėl muitų sąjungos sukūrimo ir žymiai išaugusių muitų nuo 2010 m. sausio 1 d. praktiškai sustojo. Pavyzdžiui, nuo 0 iki 20 proc. pakilus muitui šaldytuvams, visiškai sustojo lietuviškų šaldytuvų eksportas į Kazachstaną. Dėl išaugusių importo muitų sumažėjo ir kitų lietuviškos kilmės prekių eksportas į Kazachstaną: siurblių, kompresorių, kitų mašinų ir įrenginių, skaitiklių, kai kurių pieno produktų, medienos gaminių, medikamentų.

Bendro muitų sąjungos išorinio tarifo nustatymui galiojo keletas išimčių, todėl Baltarusija ir Kazachstanas importo muitus automobiliams padidino tik nuo 2011 m. liepos 1 d., o galutiniam vieningam išorės muitų tarifų nustatymui numatytas dar kelių metų pereinamasis laikotarpis. **Šie didėjantys Baltarusijos ir Kazachstano importo muitai ypač paveikė naudotų automobilių re-eksportą iš Lietuvos, o pastarųjų metų užsienio prekybos statistikos duomenimis tai buvo didžiausia Lietuvos eksporto į Baltarusiją ir Kazachstaną prekių grupė.** Pavyzdžiui, 2008 m. Lietuvoje Kazachstano pirkėjai įsigijo automobilių už beveik 60 mln. eurų, ir tai sudarė 30 proc. viso Lietuvos eksporto į Kazachstaną. Padidinus importo muitus automobilių eksportas į abi šalis sumažėjo kelis kartus.

**Nežiūrint blogėjančio užsienio prekybos režimo su muitų sąjungos šalimis ir pasidėjusių muitų atskitoms prekių grupėms, Lietuvos eksportas į visas tris muitų sąjungos šalis nuosekliai ir stabiliai didėjo.**

2011 m. Lietuvos ir Rusijos prekybos apyvarta siekė 37,18 mlrd. litų arba 10,77 mlrd. eurų. Tačiau Lietuvos prekybos balansas su Rusija buvo neigiamas, bei sudarė 14,12 mlrd. litų arba 4,09 mlrd. eurų. Deja, lyginant su ankstesniais metais neigiamas prekybos balansas net padidėjo ypač dėl išaugusių importuojamų žaliavų ir energijos kaštų. 2011 m.

Lietuvos eksportas į Rusiją sudarė 11,53 mlrd. litų arba 3,34 mlrd. eurų ir, lyginant su 2010 m., padidėjo net 36,3 proc. Bendrame Lietuvos eksporte į Rusiją lietuviškos kilmės prekių dalis sudaro apie 20,0 proc. arba 2,31 mlrd. litų. Pastaraisiais metais Rusija yra pagrindinė Lietuvos eksporto rinka, sudaranti 16,6 proc. bendro Lietuvos eksporto.

2011 m. Lietuvos ir Baltarusijos prekybos apyvarta buvo 5,53 mlrd. litų arba 1,6 mlrd. eurų. Lietuvos prekybos balansas su Baltarusija buvo teigiamas ir sudarė 1,7 mlrd. litų (apie 488,56 mln. eurų). Per 2012 m. 9 mėnesius Lietuvos ir Baltarusijos prekybos apyvarta padidėjo 0,2 proc. lyginant su analogišku 2011 m. laikotarpiu ir sudarė 4,32 mlrd. litų arba 1,25 mlrd. eurų. 2011 m. Lietuvos eksportas į Baltarusiją sudarė 3,61 mlrd. litų arba 1,04 mlrd. eurų. Tarp šių skaičių lietuviškos kilmės prekių eksportas į Baltarusiją sudarė 504,83 mln. litų arba 146,21 mln. eurų (lietuviškos kilmės prekių eksporto dalis visame Lietuvos eksporte į Baltarusiją sudarė 14 proc.) Lyginant su ankstesniais metais, bendras Lietuvos eksportas į Baltarusiją padidėjo 26,96 proc. Ši rinka užėmė 7 vietą tarp pagrindinių eksporto šalių ir sudarė 5,2 proc. bendro Lietuvos eksporto.

2011 m. Lietuvos ir Kazachstano prekybos apyvarta buvo 1,31 mlrd. litų arba 378,22 mln. eurų. Lietuvos prekybos balansas su Kazachstanu buvo teigiamas ir sudarė 898,20 mln. litų arba 260,14 mln. eurų. Per 2012 metų 9 mėnesius prekybos apyvarta išaugo 12 proc., lyginant su analogišku 2011 m. laikotarpiu, ir siekė 1,15 mlrd. litų arba 333,37 mln. Eurų. Per minėtą laikotarpį prekybos balansas taip pat išliko teigiamas ir sudarė 506,56 mln. litų. 2011 m. Lietuvos eksportas į Kazachstaną sudarė 1,1 mlrd. litų arba 319,18 mln. eurų. Lyginant su 2010 m. eksportas padidėjo net 35,4 proc. ir sudarė 1,6 proc. bendro Lietuvos eksporto (16 vieta pagal eksporto šalis).

Kaip minėta, **dėl muitų sąjungos sukūrimo Baltarusija ir Kazachstanas buvo priversti didinti importo muitus automobiliams ir šis didinimas akivaizdžiai įtakojo Lietuvos eksporto tendencijas į šias šalis.** Per 2012 m. 9 mėnesius Lietuva į Baltarusiją eksportavo prekių už 2,56 mlrd. litų arba 0,74 mlrd. eurų ir, lyginant su analogišku 2011 metų laikotarpiu, eksportas sumažėjo net 12,35 proc., tačiau, neskaičiuojant automobilių eksporto, per 2012 m. 9 mėnesius. Lietuvos eksportas į Baltarusiją išau-

go maždaug 22 proc., tame tarpe lietuviškos kilmės prekių eksportas augo apie 18,3 proc. Tuo pačiu 2012 m. laikotarpiu Lietuvos eksportas į Kazachstaną sumažėjo 5 proc. ir tai lėmė taip pat sumažėjęs automobilių eksportas.

Šalių regioninė integracija ir bei kuriama muitų sąjunga trečiųjų šalių gamintojams, eksportuotojams bei transporto įmonėms taip pat turėtų duoti naudos dėl muitinės kontrolės panaikinimo tarp muitų sąjungos šalių. Tokiu atveju, turėtų mažėti prekių išmuitinimo kaštai, bei sutrumpėti muitinės procedūrų tvarkymo terminai. Tačiau kol kas tokią Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungos naudą vertinti sudėtinga, nes nėra tikslų duomenų. Taip pat tokią galimą naudą pereinamuoju muitų sąjungos kūrimo laikotarpiu minimizuoja nenusistovėjusi skirtingų muitinės postų ir muitinės pareigūnų veiklos metodai. Pavyzdžiui, nors PPO Muitinio vertinimo susitarimas nustatant prekių muitinės vertę reikalauja visų pirma atsižvelgti į sandorio vertę, pasak Lietuvos ir kitų ES šalių eksportuotojų Rusijos ir likusių muitų sąjungos šalių muitinės pareigūnai vis dar pakankamai dažnai naudoja iš anksto nustatytas rekomendacines kainas nustatydami importuojamų prekių vertę, pagal kurią apskaičiuojami importo muitai ir kiti mokesčiai ir, beje, kai kurie pavyzdžiai rodo, kad šios rekomendacinės kainos kartais skiriasi priklausomai nuo muitinės posto.

**Nuo 2012 m. rugpjūčio mėn. įsigaliojusi Rusijos narystė PPO turėtų būti viena svarbiausių kliūčių Rusijai ir kitoms muitų sąjungos šalims toliau didinti importo muitus, nes pagal narystės PPO reikalavimus visi Rusijos, o kartu ir muitų sąjungos importo muitai įšaldomi dabartiniame lygyje, o atskiroms prekėms muitai nors ir nežymiai, tačiau mažės.** Toks mažėjimas numatytas kai kuriems pieno ir mėsos gaminiams, alui, daržovėms, popieriaus gaminiams, rūbams ir avalynei, baldams ir galiausiai automobiliams. Tiesa, nuo 2012 m. rudens Rusija „pamiršo“ sumažinti importo muitus kai kurioms minėtoms prekėms, o turėjusį mažėti importo muitą automobiliams, Rusija bando kompensuoti vadinamuoju perdirbimo/utilizavimo mokesčiu, kuris pakankamai akivaizdžiai pažeidžia Pasaulio prekybos organizacijos taisykles. Taip pat pakankamai tikėtina, kad Rusija kartu su kitomis muitų sąjungos šalimis ateityje daug aktyviau naudos rinkos apsaugos priemonės savo gamintojų apsaugai.

**Galiausiai, nuo pat muitų sąjungos sukūrimo pradžios, daug didesnę nei padidėję importo muitai neigiamą įtaką Lietuvos eksportui daro Rusijos naudojamos sanitarinės ir fitosanitarinės (SPS) priemonės, kurios daugeliu atveju yra nepagrįstos ir neatitinka tarptautinių standartų reikalavimų.** Pavyzdžiui, 2009 m. lietuviškos kilmės sūrių eksportas į Rusiją sudarė apie 20 proc. viso eksporto, tačiau su muitų sąjungos sukūrimu didinant importo muitus ir kartu įvedant SPS draudimus, išimtinai galiojusios keliems didžiausiems Lietuvos sūrių gamintojams ir eksportuotojams, vėlesniais metais lietuviškų sūrių eksportas į Rusiją sumažėjo net 40 proc. 2010 m. pradžioje dėl SPS draudimų taip pat praktiškai buvo sustabdytas žuvies ir kitų jūros produktų eksportas į Rusiją, o pastaruosius keletą metų dėl Rusijos veterinarijos tarnybos sprendimo sustabdytas gyvų kiaulių ir kitų gyvūlių eksportas ne tik iš Lietuvos, bet ir kitų ES šalių. Šis Rusijos draudimas ne tik aktyviai kritikuojamas nuo 2012 m. pavasario, tačiau yra dar vienas pakankamai akivaizdus PPO reikalavimų nesilaikymas. Tačiau savo sprendimo Rusija, panašu, kol kas nelinkusi keisti. Galbūt viena iš svarbiausių tam priežasčių yra ne bandymas kovoti su gyvūlių ligomis, o tai, kad dėl narystės PPO importo muitas gyvoms kiaulėms nuo 40 proc. turėjo mažėti iki 5 proc.

## **II. Eurazijos sąjungos poveikis Lietuvos užsienio politikos interesams ir nacionaliniam saugumui**

Galima išskirti šias netiesiogines rizikas ir kliūtis, kurias Lietuvos užsienio ir saugumo politikos interesams gali sukelti Eurazijos sąjungos integracijos procesai:

**Silpnėjantis kaimyninių valstybių politinis savarankiškumas.** Vienas iš svarbiausių Lietuvos užsienio politikos interesų – buvusių posovietinių Rytų Europos valstybių politinis savarankiškumas, ribojantis posovietinės erdvės re-integracijos tendencijas. Eurazijos sąjungos raidos analizė leidžia teigti, jog mainais į preferencines energetinių išteklių kainas ir kreditavimą, Rusija gali perimti kitų Eurazijos sąjungos narių strategines ūkio šakas ir taip sustiprinti savo įtaką kitose šio darinio veikloje dalyvaujančioms valstybėms. Integravus energetikos sektorius, Rusija gali perimti šių šalių energetinę infrastruktūrą, kurti bendras įmones, plėtoti Rusijai palankius energetinius koridorius ir t. t. Tokie patys procesai gali vykti ir transporto sektoriuje, kur galėtų būti įkurtos bendros Rusijos, Baltarusijos

ir Kazachstano kompanijos (pavyzdžiui, bendra geležinkelių kompanija), kontroliuosiančios ir svarbiausius Eurazijos erdvės transporto srautus. Akivaizdu, jog Eurazijos sąjungos šalių energetikos ir transporto politikos integracija gali daryti neigiamą įtaką Lietuvos siekiui plėtoti savo transporto maršrutus, įgyvendinti konkrečius Rusijos teritoriją apeinančius transporto projektus, diversifikuoti energetinių išteklių tiekimo maršrutus. Be to, valstybės, tapusios Eurazijos muitų sąjungos narėmis, praranda savarankiškumą išorės prekybos politikoje. Sąjungos šalys narės turi ne tik susitarti dėl bendro muitų tarifo, bet kartu plėtoti bendrą prekybos režimą su trečiosiomis šalimis. Turint galvoje Eurazijos sąjungos institucijų specifiką, bet kokiam kitos sąjungos narės sprendimui ar siekiui plėtoti palankesnę prekybą režimą su ES Rusijos šalies pritarimas būtų būtinas. Taip Rusija įgytų svertus kontroliuoti kitų šio darinio šalių išorės prekybos politiką bei jų santykius su ES, pavyzdžiui, blokuoti Rytų Europos šalių, priklausančių Eurazijos sąjungai, derybas su ES dėl sustiprinto laisvosios prekybos susitarimo. Tai neatitinka Lietuvos intereso – remti Rytų Europos valstybių politinį savarankiškumą bei laisvą posovietinės erdvės valstybių geopolitinės orientacijos pasirinkimą.

**Kliūtys Lietuvos interesus atitinkančios ES Rytų partnerystės politikos įgyvendinimui, europietišku taisyklių Lietuvos kaimynystėje sklaidai.** Atsižvelgiant į tai, kad Rytų partnerystės šalims (Ukrainai, Moldovai), eventualiai tapus Eurazijos sąjungos narėmis, suderinti ekonominių ryšių liberalizavimą ir reguliavimo nuostatų perėmimą abiem kryptimis būtų iš esmės neįmanoma, Eurazijos sąjungos plėtra į šias šalis apribotų ES Rytų partnerystės veiksmingumą. Vienas iš svarbiausių Rytų partnerystės „ramsčių“ – šalims partnerėms siūloma integracija su ES be formalios narystės, t.y. europietišku taisyklių perėmimas mainais į dalyvavimą ES vidaus rinkoje. Šis Rytų partnerystės „ramstis“ yra įgyvendinamas per sustiprintus laisvos prekybos susitarimus, numatančius ne tik tarifinių, bet ir netarifinių kliūčių šalinimą (konkrečiai – ES reguliacinių normų permėmimą). ES Rytų partnerių įsitraukimas į Eurazijos sąjungą, kurioje yra ne tik bendras išorinis muitų tarifas, bet ir dominuoja senieji GOST ar atskirų šalių techniniai standartai bei reguliavimo normos nesuderinamos su ES reguliacinėmis normomis, reikštų, jog šios šalys nebegali dalyvauti laisvos prekybos erdvėje su ES. Tai prieštarauja Lietuvos užsienio politikos interesams plėsti europietišku taisyklių erdvę

Rytų Europoje ir taip užtikrinti saugumo ir stabilumo erdvę ES rytinėje kaimynystėje.

**Alternatyvios integracinės erdvės, kurioje galioja su ES nesuderinamos vertybės ir žaidimo taisyklės, Europos saugumo sistemoje atsiradimas.**

Kaip jau minėta, iki šiol posovietinėje erdvėje Rusijos įtakos sklaida rėmėsi efektyviai veikiančiais „minkštosios“ (preferencinė dujų kaina, rusų kalbos pozicijų stiprinimas ir pan.) ir „kietosios“ (karinių bazių dislokavimas separatistinių konfliktų zonose, geopolitinio arbitro funkcija ir pan.) galios instrumentais, bet itin silpnai įpareigojančiais tarptautiniais susitarimais, kurie nesuteikė svertų Rusijai kontroliuoti posovietinės erdvės valstybių santykių su alternatyviomis integracinėmis erdvėmis. Taip atsirado Rusijos iniciatyva sukurti naujos kokybės posovietinės erdvės integracinį modelį, kuris pasiūlytų alternatyvą ES taisyklėms. Tad pasitelkdama Eurazijos sąjungą Rusija siekia sukurti alternatyvų ES normatyvinei galiai integracinės traukos centrą. Akivaizdu, jog Eurazijos sąjunga – tai ant visiškai kitokių vertybinių ir politinių pamatų nei ES kuriamas darinys, todėl ES ir Eurazijos sąjungos sąveika – ne tik skirtingų politinių ar ekonominių, bet ir vertybinių sistemų konkurencija. Atsižvelgiant į tai, Eurazijos sąjunga yra ir vertybinis iššūkis Lietuvos užsienio politikai.

**Galimybė autoritariniams režimams, pasinaudojant Eurazijos ekonominės sąjungos mechanizmais, išvengti ES taikomų ribojančių politinių ir ekonominių priemonių.**

Jeigu ES pripažintų Eurazijos ekonominę sąjungą, derybos su atskiromis Eurazijos Sąjungos narėmis taptų sunkiai įmanomos, nes jos turėtų vykti su Eurazijos Ekonominė Komisija, o susitarimas galiotų visoms šio darinio narėms. Įvertinant ES politiką vienos iš Eurazijos sąjungos narių Baltarusijos atžvilgiu, bet koks intensyvesnis dialogas, net ir nesiekiantis prekybos liberalizavimo, kol kas yra sunkiai tikėtinas dėl politinių priežasčių. Vadinausi, kitos Eurazijos sąjungos narės taptų Baltarusijos vidaus politikos padėties santykių su trečiosiomis šalimis įkaitėmis, kurios linkusios sieti demokratijos principų laikymąsi su ekonominių santykių intensyvinimu. Tuo tarpu pačiai Baltarusijai atsirastų teorinė galimybė santykius su ES atkurti per „atgalines“ duris, t. y. per Eurazijos ekonominę sąjungą kaip bendrą ekonominį bloką. Tai neatitiktų Lietuvos užsienio politikos interesų, nes apribotų Lietuvos politikos Baltarusijos atžvilgiu galimybes.

